

ESAT KORKMAZ

DÖRT KAPI KIRK MAKAM

**ŞAHKULU SULTAN KÜLLİYESİ MEHMET
ALİ HİLMİ DEDEBABA ARAŞTIRMA
EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI
YAYINLARI NO: 6**

Merdivenköy Tekke Altı Sok. No: 6 Göztepe/İSTANBUL
Tel: (0216) 368 30 71 - 385 64 49 - 467 38 37

ESAT KÖRMAN

DÖRT KAPI
KIRK MAKANI

Yayıncı: Anadolu Matbaası
Yayıncı: Anadolu Matbaası
Yayıncı: Anadolu Matbaası

Baskı : Anadolu Matbaası

Tel: (0212) 628 79 29-629 36 75 Fax: 629 26 43

Birinci Baskı : Ekim 1995 İSTANBUL

İkinci Baskı : Ağustos 1998 İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Alevilik-Bektaşiliğin Felsefi-Teorik Özü Üzerine	7
- Alevilik/Bektaşiliği Yaratan Dünya	8
- Alevilik/Bektaşiliği Besleyen Kaynaklar	11
- Alevi Kimliğinin İşlevi	13
- Alevilik/Bektaşiliğin Felsefeli Boyutu: Sudur	15
- Alevilik/Bektaşiliğin Teorik Boyutu: Dört Kapı Kırk Makam	19
Dört Kapı Kırk Makam	23
Dört Kapı	25
- Sahibi	25
- Simgesi	26
- Kiblesi	26
Kırk Makam	28
- Sahibi	28
- Cünubu	31
Şeriat Kapısı	33
- Sahibi	34
- Anlamı	34
- İnancı	41
- Simgesi	41
- Kavmi	41
- Evi	42
- Kardeşi	42
- Selamı	42
- Cünubu	42
- Babası	42
- Abdesti	42
- Makamları	44
Tarikat Kapısı	65
- Sahibi	66
- Anlamı	65
- Simgesi	66
- İnancı	67

- Kavmi	67
- Kardeşi	68
- Selami	68
- Cünubu	68
- Babası	68
- Abdesti	68
- Makamları	69
Marifet Kapısı	85
- Sahibi	91
- Anlamı	91
- İnancı	93
- Simgesi	93
- Kavmi	94
- Kardeşi	95
- Selami	95
- Cünubu	95
- Babası	95
- Abdesti	95
- Makamları	96
Hakikat Kapısı	101
- Sahibi	103
- Anlamı	104
- Simgesi	104
- İnancı	104
- Kavmi	105
- Kardeşi	105
- Selami	105
- Cünubu	105
- Babası	105
- Abdesti	105
- Makamları	106
Kaynakça	113
Sözlük	116

ALEVİLİK/BEKTAŞİLİĞİN FELSEFİ-TEORİK ÖZÜ ÜZERİNE

Alevilik/Bektaşilik; Anadolu insanının, **egemen/Sünni** kirlenme nedeniyle var olan değil, bu kirlenmenin ortadan kaldırılmasıyla belirecek olan **toplumsal vicdanıdır**. Toplumsal mücadeleler bağlamında halkın **isyanını**, **demokratik** ve **siyasal** özelemlerini bugünlere taşıyan **geleniğin** dünyasıdır. Aynı zamanda, bu **gelenekselliği** kucaklayan, o temelden beslenerek günümüze uzanan **çağdaş** bir tavrın, toplumsal ölçekte **halk çıkarına/yararına** dayalı bir **kavganın** taşıyıcılarının; kamu alanından, **halk** katından ya da **emek** cephesinden yürünerek varılacak olan **eşitlikçi** toplumsal sistemin bugünden yarına **sürdürümcülerinin** evrenidir.

Alevi/Bektaşi evrenine katılmak, özcesi O'nu yaşamak; genelde **insan** görüntüsü altında **ezilen/sömürülen** bireye; özelde, **insanlık** görüntüsü altında **halka/yaratana** yönelik bir **tapınmaya** katılmak; neye sayarlarsa sayınsınlar sonuçta insan olduğuna **inanmak** demektir. Alevilik/Bektaşiliğin zengin **soyutluğunda**, kendi **somutluğundan** sıyrılan insan, **toplumsal** olanın **sırrına** erer; bu sırrın potasına girdiğinde, **"ben"** olmanın ötesinde yarı **bağımsız**, yarı **ilahî** bir nitelik kazanmış olan toplumsal **"ben"** ile bütünleşir. Toplumsal **"ben"**; nesnel besleme ile ulaşılan **akın** çizdiği sınırlar içerisinde **halkın** bilincinin ortak paydası olduğu

gibi, yaratılanın yaratandan uzaklaşmasına koşut olarak nesnel sınırların aşılmasıyla varılan yarı ilahi dünyanın da ortak paydasıdır; bu ortak payda halkın Tanrı'sından başka bir şey değildir.

Devlete ve Ortodoks Sünni dünyaya karşı halkın dünyasını savunan, sürekli savunma içinde kalan, yazılı metin akışından çok, kuşaktan kuşağa anlatma biçiminde gerçekleşen geleneksel kanallarla beslenen, bu nedenle bir yandan Sünni kirlenmeye uğrayan, diğer yandan akını inancına örseleterek yabancılaşan Alevilik/Bektaşilik; bugün, yaşanan anda kimliğini, kendi geleneksilliğinin yaşatkan özünü kucaklayarak, onu çağdaş düşünce ve tavır ortamına aktararak yapılandırmak/biçimlendirmek istiyor. Bu istek Anadolu halkının toplumsal vicdanının isteğidir; bu istek halkın devrimci tarihinin isteğidir.

Alevilik/Bektaşiliği Yaratan Dünya

Uygarlık öncesi insanlık durumunun temsilcileri olarak Orta Asya'dan kopup gelen Oğuzlar, Ön Asya'yı ele geçirince iki yönlü bir gelişme gözlemlendi. Bir yanda Anadolu toprağında ilk feodal devlete sıçrayış gerçekleşirken diğer yanda, ilkel kolektivizm değerleriyle yüklü Asya kökenli göçerler; Hristiyan özkaynağına İlkçağ'ın dünyalaşan değerlerini yeniden yorumlayarak karşı çıkan Anadolu yerli halkı ve İslam özkaynağına bâtin inançla başkaldıran Ali yandaşlarıyla buluştu. Göçerlerin/yarı göçerlerin geldiği yeni topraklarda kendi doğal müttefikleriyle buluşması sonucu Alevilik/Bektaşilik yeni bir sentez olarak belirdi.

Gelişmelere koşut biçimde İbrahim/İsa ortodoksisinden gelen ve Muhammet ortodoksisıyla beslenip Anadolu'ya uzanan İslam özkaynağı, yani Ortodoks Sünnilik; Doğulu insanın komunal, Arap ve Arap olmayan halkların muhalefet ve Anadolu yerli halkının İlkçağ değerleriyle yeniden yorumlandı. Bâtin kanalda bir karşı İslamlik inancı yaratılarak Ortodoks Sünni İslama ve onun temsil ettiği egemen sınıfa başkaldırıldı.

Girilen süreçteki gelişmenin diyalektiği çarpıcı ve yakıcı sonuçlar üretti: İslamlik bâtin kanalda bir halk dini, bir halk İslamlığı ya da bir karşı İslamlik olarak evrilirken; zahir kanalda bir

devlet dini, bir medrese Müslümanlığı olarak biçimlendi.

Devletin dini şeriate yönelerek resmi ve biçimsel bir İslam inancını kemikleştirirken; halkın dini tarikata yönelerek inancı dünyalaştırdı; paylaşımcı/dayanımcı değerlerin ve etik kuralların ağır bastığı bir yarı ilahî ideoloji yarattı.

İslam özkaynağını temsil eden Sünni Ortodoksluk şeriatın, devletin, düzenin daha açık bir anlatımia Selçuklu ve Osmanlı egemen sınıfının ve bunların sömürü çarkının taşıyıcısı oldu.

İslam özkaynağına başkaldırı zemininde boy verip yapılanan Heterodoks İslamlık ise inanç/düşünce bağlamında idealizm-materyalizm karışımı bir yarı ilahî ideolojinin, bu anlamda halkın kolektif bilincinin, halk muhalefetinin; örgüt bağlamında tarikatın taşıyıcısı oldu.

Sünni Ortodoksluğun hukuku yani şeriatı vardı; onun için devlet oldu. İslamın Anadolulaşmasının karşısında durdu. Uluşallaşmayı engelledi. Türklüğü, genel İslamlık içinde asimile etti. Türk kültürünü, dilini çözdü, yadsıdı. Anadolu'da dil ve kültür birliğinin kurulmasının koşullarını daralttı. Kendini, kendine yabancı bir yerde aramaya koyuldu.

Heterodoks İslamlığın hukuku yani şeriatı yoktu; onun için Safevî olgusu dışında devlet olamadı. Devlet olamadı ama insanlığın yarattığı komünal değerlerin son taşıyıcıları olarak, yaşanan andaki toplumsal muhalefet insanıyla buluştu. Bu değerlerin bir gün yaşama geçeceği "sınıfların olmadığı bir toplum düşünö", sürekli canlı tuttu. İnanç öğelerinin ya da doğal, yüz yüze ve kendiliğinden ilişkilerin biçimlendirdiği topluluk örgütlenmelerine gitti. Anadolu'nun kırında ve Sünni kuşatma altında, inanç-kültür karışımı bir yaşama biçiminin belirleyiciliğinde içe kapalı, kendine yeten, kendi koyduğu kurallarla kendini yöneten, homojen yapıli köy birimleri oluşturdu.

Zamanla Sünni Ortodoks kuşatmanın zayıf halkalarını parçalayarak tarikat adı altında ve topluluk kapsamında genel bir örgütlenmeye yöneldi. Genelde, kapalı cemaatler durumunda yaşamayı yeğlediklerinden politik bir hukuk sistemi kuramamışlarsa da İslamın bir halk dini olarak Anadolulaşmasını sağladı. Yeni bir yorumla ulusal bir temele oturma sürecini hızlandırdı.

Kendini, kendi özkaynağında arayarak Türk dilinin, halk kültürünün yaşamasını olanaklı kıldı. Bu yolla halk katında, dil/kültür birliğinin kurulmasına katkı verdi.

Sünni ilahi ideolojinin **güdücülüğünde** devletin ezen, sömüren; **yarı ilahi** bir ideoloji olan Alevilik/Bektaşiliğin **güdücülüğünde** halkın ezilen, sömürülen ama başkaldıran rolünü oynadığı bu sürecin yaşanmasına koşut olarak dinleri, dilleri ve kültürleri birbirinden bütünüyle farklı olan **iki ayrı dünya** ortaya çıktı.

Aleviler/Bektaşiler, o koşullarda sınıfsal **çıkarların** belirlediği genel bir toplum örgütlenmesine gidememiş, genel bir halk örgütlenmesi yaratamamış olsalar da Ortaçağ koşullarında temel **üretim zemini** olan **toprak/otlak** üzerinde belirleyici **üretici güçleri** örgütlediğinden; Alevi/Sünni ayrımının da ötesinde **üretici/yaratıcı** olan Anadolu insanının **düşünsel** ve **yaşamsal** gereksinimlerini karşılayabildi, onların **ekonomik, demokratik** ve **siyasal** özlemlerine yanıt verebildi.

Bu iki dünyanın ete kemiğe bürünmesiyle **devlet halk çelişkisi, çatışması, düşmanlığı**; genelde Sünni Ortodoks İslam anlayışı ile Heterodoks İslam anlayışı arasında; özelde, **şeriatı** temsil eden **devlet güçleriyle** halkı temsil eden Aleviler-Bektaşiler arasındaki **kavga** biçiminde gün yüzüne çıktı.

Safeviye tarikatı ya da Erdebil Dergâhı, İran topraklarında **devlet biçiminde** evrilince, **güvercin donunda** Anadolu'ya ayak basan **Hacı Bektaş-ı Veli** ve onun adıyla simgelenen Anadolu halkının **toplumsal bilinci, Anadolu halk İslamlığı**; orada, İran topraklarında iktidara taşınmış oldu. Tersinden düşünürsek, Safevi Devleti'ni biçimlendiren inanç ve düşünce kaynağı, **Horasan kökenli** Anadolu'ya bir **dervişe** bağlanmış oldu. Açılan kanalda İslam özkaynağından gelen değerler **sorgulandı**; yeniden anlamlandırıldı; genelde **Anadolulaştı**, özelde **Türkleşti**.

Karşı cephede ise **şeriatın devletini** Selçuklu ve Osmanlı sultanları temsil ediyordu. Halkın inanç dünyasına, toplumsal bilincine **düşman** bir kanalda kendilerini, **Ortodoks Sünniliğin** katı kurallarına hapsedilmiş durumdaydılar. İslam özkaynağını izleyerek kendilerini Arap Yarımadası'na zincirlemiş, başka kültür ortamında yaşayan, başka dilde konuşan, **Mekke** ve **Medine**'nin

çömezlerinden başka bir şey değildiler.

Bu bağlamda Anadolu toprağında **şeriat-bâtini tarikat** kavgası görüntüsü altında yaşanan şey aslında, önceleri Selçuklu, sonraları Osmanlı egemen sınıflarıyla halk yığınları arasındaki kavgadan başka bir şey değildi. **Şeriat** karşı mücadeleden tarihi gerçekte Anadolu halkının toplumsal mücadeleler tarihiydi.

İşte **Alevilik/Bektaşilik**, bu topraklar üzerinde böylesi bir inançsal/düşünsel **altsüt oluş** ortamında doğdu. Alevi/Bektaşi kimliğini dışa vuranlar; inanç temelinde İslam özkaynağının dünyalaşan değerlerle doldurulmasının, bu yolla İslamlığın bir **halk dini**, bir **karşı İslamlık** durumuna dönüşmesinin; düşünce temelinde ise devlete, devlet dinine, İslam özkaynağına, **şeriat başkaldırının taşıyıcısı/yaşatıcısı** oldular.

Alevilik/Bektaşiliği Besleyen Kaynaklar

Doğulu "**duygusal**" insanın "**gönlüne**" yerleşen ve "**gönül bilgisi**" ile beslenerek 700 yıl boyunca sürekli gelişen; yeni yeni düşünce ürünlerini kendinde özümseyen ve **Sünni dogmalardan** kendini kurtaran insanları bağrında toplayan **Alevilik/Bektaşilik**; Anadolu insanının davranış biçimini, dünyaya, çevreye ve insana bakışını, yaşamaktan, sevgiden ve ölümden ne anladıklarını dile getiren bir "**yaşam görüşü**"dür, bir "**yaşam biçimi**"dir, dili Türkçe olan "**örf dışı**" bir dinsel-siyasal-düşünsel "**halk öğretisi**"dir. Bunun ötesinde, bu dinsel-siyasal-düşünsel "**öğreti**"yi **rehber** edinen ve Bektaşilik adı altında düşünce inanç yönünden **şeriat** karşı örgütlenen "**kurum**" olarak bir tarikattır, bir "**halk İslamlığı örgütü**"dür.

Anadolu Aleviliğinin/Bektaşiliğinin; önem sırası ve etkinliği kimi yazarlarca farklı görülmekle birlikte genelde şu üç kaynaktan beslendiği kabul edilir:

1) Doğu; Orta Asya; İslamlık öncesi Türk yaşamı; eski Türk inanışları; Şaman inanışları.

2) Din; İslamlık; İslamlığın bätini yorumu; bu yorumu destekleyen Kuran ayetleri; Ali-Hasan-Hüseyin olayları ve bu olayları

destekleyen hadisler.

3) Anadolu İlkçağı; eski Anadolu dinleri; Dionysos törenleri; Orpheus-Pythagoras inançları.

Orta Asya'dan gelen Türk boyları Horasan'dan geçerek Anadolu'ya geldiler. Horasan yolunu izledikleri için bunlara "Horasan erenleri" dendi. Hacı Bektaş Veli Horasan erenlerindendi ve Baba İlyas-ı Horasanî'nin taraftarlarından biriydi. Doğal olarak öncelikle Şii etki'ye karşın eski Türk geleneklerinin, törelerinin egemen olduğu Babailik'ten etkilendi ve siyasi eşitsizliğe duyarlılaşmış kırsal çevrelerde hızla yayıldı.

Daha sonra Şii etki'nin ağırlıkta olduğu Ahiliği kendi içinde özümsemi. Kimi Ahi merasim ve âdetleri, Bektaşilik inancına eklendi. Böylece Bektaşilikte Şii yan iyice belirginleşmiş oldu.

Bektaşiliğin kitle tabanını oluşturan Anadolu insanı, kaynaktan getirdiği çoktanrılı döneme ilişkin değerlerini, geleneklerini, törelerini terk etmedi, edemedi. Önceki ile sonraki arasında bir birlik, bütünlük oluşturdu. Bir yandan Anadolu İlkçağı'ndan gelen düşünceleri kendinde özümserken; diğer yandan, göçer yaşamdan yerleşik yaşama yeni geçmiş insanların dünyayı bir yorumlaması olarak beliren son tektanrıci din İslamlıkla kendi değerleri arasında bir bağ-bağlantı kurdu. İslamlığı, kendi değerlerini de yaşatacak biçimde yorumlayarak, "Sünni cemaat dışı öğeler" in ağırlıkta olduğu yeni bir "din" yarattı.

Bektaşilik XV. yy'dan başlayarak Şii öğelerin egemenliği altında eski Anadolu inançlarının yeni bir senteze ulaştığı; Hurufilikten etkilendi. Ugradıkları zulüm ve baskıdan kurtulmak için Anadolu'ya, Bektaşiliğe sığınan Fazlullah'ın müritleri, Rumeli dahil hemen her yere göçerek, oralara Hurufiliğin esaslarını taşıdılar. Bu eylemleriyle Bektaşi mozayigini önemli ölçüde zenginleştirdiler.

XVI. yy.'in başından başlayarak İslamın Anadolu'ya taşınmasına koşut olarak kolektif bir Türkmen tavrı olarak ortaya çıkan Kızılbaşlık, Bektaşiliğe kesin damgasını vurdu. Kızılbaş akımıyla günümüze kadar gelen biçimini aldı. Tarikat adap ve erkânı, Kızılbaş yöntemlerden derinden etkilendi.

İlk Safeviler olan Şeyh Cüneyt, Şeyh Haydar ve Şah İsmail taraftarı Türkmen boyları, genelede Kızılbaş adı altında toplandı.

yordu. İnanç/düşünce etkileşiminin ötesinde bu Türkmen boyları, Bektaşiliğin kitle tabanını oluşturarak ona bir "dinamizm", bir "tavır" değişikliği getirdi ve Bektaşilik açık olarak "Sünni cemaat dışı" bir görünüm kazandı. Safevi propaganda ile birlikte Şililik "bir siyaset" olarak öne çıktı.

Görüldüğü gibi Alevilik/Bektaşilik bir "günde" doğmuş değildir. Gelişimi yüzyıllar sürdü; oluşumunda birçok evreler yaşandı. Bu bakımdan onu birkaç kişinin bir "kafa ürünü" saymaktan öte Anadolu insanının bir bilinç birikimi; kaynağını eski Türk inançlarından alan Babailik, Ahilik, Hurufilik, Kızılbaşlık ve İlkçağ Anadolu düşünce-inançlarından etkilenecek şekilde gelişen, İslamlaşmanın bätini yorumu olarak beliren ve ezilen insanların kurtuluş umudu olarak şekillenen, "evrensel" nitelikte "bätini-kurtarıcı bilinç" olarak algılamak gerekir.

Alevi Kimliğinin İşlevi

Kimi araştırmacıların savlarının tersine İslamiyet-öncesi Asya halkı, genelde yerleşik yaşama geçmiş değildi. Yani uygarlaşma sancıklarına henüz yakalanmamıştı. VII.yy'a adım atarken Anadolu yerleşik halkı, uygarlaşmanın değil, uygar olmanın sancıklarını yaşıyordu. Son tektanrıci dinin yaratıcıları olarak tarih sahnesine çıkacak olan Araplar ise yerleşik yaşama ve uygarlaşmaya yeni adım atmış olmanın karmaşası içindeydiler. Dünyü temsil eden Bedevi ülküsü yabancılaşmış, yarını temsil eden yerleşik yaşam değerleri henüz egemenlik kurabilmiş değildi.

Orta Asya halklarına gelince; onlar, uygar olma ve uygarlaşmanın biraz "gerisinde" ancak, bu süreçte bir sıçrama platformunda bulunuyordu. Saf kandaşlığın ve sınıfsızlığın bir ölçüde çözülmesine karşın, ilkel kolektivizm ülküsü henüz yabancılaşmış değildi. Özgürlük, doğruluk, eşitlik ve yiğitlik kapsamında özetlenebilecek olan barbar insanlık durumu değerlerinin güdücülüğünde bir kabile/kavim demokrasisi, bir şefler aristokrasisiyle belirgin bir "askeri demokrasi" yaşıyordu. Arap Yarımadası'nda somutta yaşanan bir olgu olmaktan çıkmış olan ve ancak dillerde Bedevi ülküsü olarak öne çıkarılan ilkel eşitlikçi değerlere öykünülürken,

Orta Asya toprağında bunlar yaşamın içindeydi.

Bu nedenle Orta Asya insanının barbar değerlerine **öykünmek**, onları yaşanan andaki değerden daha ileri bir aşamada görmek, tam bir yanılısamadır. Bu konak, uygarlaşma yolundaki her halkın geçmek zorunda olduğu **zorunlu** bir aşamadır. Bu aşamayı daha ileri bir toplum örgütlenmesi olarak görmek/algılamak; barbar değerlerinin yaşanan anda **çözücü, çözümlayici** olduğunu kabul etmek demektir. Yaşadığımız sınıflı toplumda ezilen sınıf insanına **modern kimlik** önermek yerine **barbar** olmayı; ezilen sınıf ideolojisi yerine **sınıfsız Asya toplumunun ideoloji-öncesi** düşünce yapısını önermek demektir. İnsanlık durumu bakımından **gerilikle övünmek**, tarihi **çarpıtmak** demektir.

Olması/algılanması gereken uygarlık-öncesi **ilkel eşitlikçi değerler**le yaşanan andaki **toplumsal muhalefet değerlerinin buluşmasını** saptamak/yakalamak olmalıdır.

Bu kapsamda uygarlığa gelinceye değin insanlığın ürettiği **ilkel kolektivizm değerleri**yle günümüz toplumunda geleceği temsil eden **sınıf değerleri** arasında bir **ara halka** oluşturan; barbar değerleri **onurlandıran** ve onları **modern kimliğe aktaran**; oluşturduğu isyan ideolojisiyle **barbar** olmayı değil **toplumcu** olmayı, **sınıfsız toplumun ideoloji-öncesi düşünce yapısını** değil, **toplumculuğu öneren Alevilik/Bektaşılığı** anlamak, onu yerli yerine oturtmak bugünün aydını için **yaşamsal bir görevdir**.

Alevilik/Bektaşılık, Ortaçağ karanlığında geleceği aydınlatacak bir **ışık** olarak belirmiş; taraftarları, birey değerlerinin ve toplumsal mücadelelerin ağırlıklı **taşıyıcıları** olarak yaşanan somutta, toplumu ileriye götürecek kimliklerin **arayıcıları** olagelmıştır. Bu anlamda **inancını**, tüm **manevi değerlerini** aklını kullanarak, yaşama **yordamını** onurlandıracak/kucaklayacak biçimde yeniden üretmiştir. Geleceğe yönelik bir ışık olarak beliren kimliğini, Sünni Ortodoksluğa, bu inancı ideoloji edinmiş egemen sınıflara karşı mücadele koşullarında **toplumsal memnuniyetsizlikle** birleştirmiş ve bu kanalda **modern kimlikle** buluşmuştur. Bugün ülkemiz özelinde insanlık kazanımı olarak ne varsa onun elde edilmesinde, Ortaçağ değerleriyle yaşamsal bir mücadeleye giren ve bu mücadeleyi günümüze **taşıyan Alevilerin/Bekta-**

şilerin payı yadsınamayacak denli büyüktür.

Bu kapsamda Alevî olmak ve Alevîlik, bir Ortaçağ kimliği değildir. Tam tersine Ortaçağ koşullarında egemen Ortaçağ kimliğine karşı doğup biçimlenmiş; kendisini sürekli yenileyerek günümüze taşınmış, modern, çağdaş bir kimliktir.

Alevîlik/Bektaşîliğin Felsefesi Boyutu: Sudur

Alevîlik/Bektaşîlik, Tanrı-doğa-insan ilişkisini; Tanrı'dan çıkıp yeniden Tanrı'ya dönen bir çevrim olarak algılanan Sudur öğretisi kapsamında açıklar.

Sudur, Tanrı'nın kendi özünden fışkıran/taşan ışığın, dönüşümler geçirerek ve bu yolla kendi kendine yabancılaşarak evrende, gözle görülebilir biçimler aldığını savunur.

Tanrı, madde ve eşyanın; hareket soyutlaması olarak zamanın var olmasından önceki mutlak yokluk/hiçlik durumunda, kendi kendisinin tanrısı iken, insanlar için düşünülmesi/algılanması güç bir öze sahipti. Böylesi bir durumda yokluğu/hiçliği tartışmayı, bu aşamada bir "tanrı" varlığından söz etmeyi Sudur üretici bulmaz. Çünkü Tanrı bu konumda, kendi kendisinin bilincinde; kendi içindeki sonsuz olanakların/yeteneklerin ve güçlerin ayırımında değildir.

Çevrimin hareket ettirici ilkesi olan "güzelliğin görülmeye eğilimi" sonucu Tanrı, sonu olmayan bir yokluğun/hiçliğin içinde kendine bakacak göz ve vecde gelecek bir gönül istedi. İşte Sudur bu gereklilikle başladı. Bu gerekliliğin belirmesi ile mutlak yokluk/hiçlik, mümkün yokluk/hiçlik durumuna dönüştü. Tanrı kendi kendisine ilk kez yabancılaştı. Kendi bilincine ilk kez vardı. Bütün ruhsal ve maddesel şeylerin yaratılması için gerekli kaynağı içinde taşıdığıнын ayırıcısına ilk kez ulaştı. Kişilik kazandı; önce Tanrı iken şimdi Hak, Hakikat, Gerçek ya da Aşk oldu.

Daha sonra ilk Sudur kademesi olan Hakk'tan; Tanrı'nın ilk belirme aşaması olarak algılanan ve tüm diğer şeylerin onun aracılığıyla yaratıldığı kabul edilen ilk akıl (akl-ı evvel) yaratıldı. Böylece çevrimin, kutsal köken'den (âlem-i gayb) duyularla algı-

lanabilir/bilgiyle ulaşılabilir dünyaya (**âlem-i şühud**) inen alçalan eğrisinin hareketi başlamış oldu.

Ardından sırasıyla ve her adımda Tanrı'dan uzaklaşacak biçimde; **akl-ı evvel'e** verilen bilgilerin belirme aşamaları olarak algılanan **meleklerin, peygamberlerin, ermişlerin, inananların, inanmayanların, cinlerin/şeytanların, hayvanların, bitkilerin ve doğal elementlerin aklı**; bu dokuz akıldan kaynaklanan **ruhları** yaratıldı.

Tanrı **Hak** olup potansiyel kazandıktan sonra **dönüşümler** geçirerek, kendisinden daha az şeyler içeren/daha az kendisi olarak beliren aşamalara doğru yol alıp **doğal elemente/saf cevhere** değin indi.

Böylece inançta **varoluş çemberi** olarak algılanan **çevrimin**, kutsal kökenden çıkıp görünür evrene doğru inen **alçalan eğrisi-**nin hareketi tamamlanmış olur.

Alevilik/Bektaşılık felsefesinde varoluş çemberinin bu ilk yarısı, tümüyle bir **inanç** ürünüdür. **Bâtını bilince** öncelik verilerek açıklanan ve geçici görünür gerçekler olarak algılanan **nesnel dünyaya göre değişmez, kalıcı ve ebedi** bulunan bu idealist yan/idealizm; felsefede öncel, **yaratıcı** görünmesine karşın, bilimsel bir kaygı gütmeksizin **nesnel sũrecin/maddeci düşünce temelinin** bir gerekçesi, onu haklı, gerekli ve zorunlu kilmanın bir aracı olmak üzere **gönül meşrebine** uygun biçimde sonradan kurgulanmış bir inanç yaratısıdır.

Alevilik/Bektaşılık felsefesinde **çevrimin** ikinci yarısını, yani **Hakk'tan** en uzak nokta olarak beliren **doğal element/saf cevher'den** çıkıp yabancılaşmadan uzaklaşacak/her adımda daha çok Tanrı'nın kendisi olacak biçimde **dönüşümler** geçirerek **kutsal kökenle** buluşmayı amaçlayan **yükselen eğrisinin** hareketi oluşturur. Varoluş çemberinin yükselen eğrisi bütünüyle **maddeci düşünce temelini** üzerinde yürür. İnançta, tanrısal özün **görünüşe çıkan** bir yaratısı olarak görünmesine karşın gerçekte, **Ortaçağ** koşullarında bu yaratıyla kutsanmak zorunda kalınan bir **öncel/yaratıcı'dan** başka bir şey değildir.

Bir idealizm-materyalizm bileşimi olan Alevilik/Bektaşılık felsefesinde, **alçalan eğrinin** sonu ve **yükselen eğrinin** başlangıcı

olarak beliren **doğal element/saf cevher** ya da bunun aklı, ruhu; Tanrı'nın da tanrılığını yapamayacağı bir **Sudur** aşamasını simgeler. Çünkü, **doğal element/saf cevher**, yabancılaşmanın son halkasıdır; yani en az Tanrı'dır. Bu bağlamda, idealizmden materyalizme kırılan, Tanrı'nın **bilgisi/yönlendirmesi** dışında ve kendi **yasaları/kuralları** içinde **gelişim/dönüşümlerle** adım adım "**yabancılaşma**"dan uzaklaşan bir **sürecin** başlangıcı olur.

Varoluş çemberinin yükselen eğrisinin dönüşümleri giderek soyuttan somuta evrilir. Her şeyin Dünya çevresinde döndüğü sanısıyla beslenen ve bir çember yayını izleyen hareketin soyutlanması olarak bilince çıkan zaman sürecinde; dokuz ruh, dokuz akla verilen bilgilerin görüntülerinin belirlediği **tanrısal mekânlar** olarak **Atlas, Burçlar, Zühre, Merih, Güneş, Zühre, Utarit** ve **Ay** biçiminde somutlanır.

Dokuz gök katından genelde evrende, özelde ortamda; nesnel süreci/yaşamı önceleyen nitelikler olarak **sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlık öğeleri** belirir. Bu dört öğenin ilişkisinden **üç âlem**, yani **cansızlar âlemi, bitkiler âlemi ve hayvanlar âlemi** ortaya çıkar. Hayvanlar âlemi, **çevrimde** dokuzuncu ve son **Sudur** kademesi olarak beliren, derece derece yükselerek **Hakk'a** ulaşan **eksiksiz/olgun/yetkin insanı** temsil eden **insan-ı kâmil** aşamasıyla son bulur.

Tanrı kendisini **doğal elemente/saf cevhere** taşımakla bir bakıma, varlığını da yadsımış olur. Potansiyelini kendi içinde taşıyan bir önceki konaktan/aşamadan/basamaktan bir sonraki konağa/aşamaya/basamağa geçen **nesnel süreci** yönlendirmek şöyle dursun, onun nasıl olduğunu bilmekten bile **acizdir**.

"**Cahili**" olduğu bu "**dünyayı**" tanımak/bilmek, kendi "**cehaleti-ne**" son vermek için **Tanrı**; tanrısal özü en çok içeren yani en çok **Tanrı** olan **insana** gereksinim duyar. Genelde **insan**, özelde **kâmil insan** aracılığıyla inançta, **geçici görünür gerçekler dünyası** olarak kutsanan, gerçekte ise **varlık ve olgu** anlamında **maddi özellikler** gösteren öğelerden oluşan bir **nesnel süreçten** başka bir şey olmayan bu **dünyayı** tanıma/bilme olanağına kavuşur.

insanın **Tanrı'ya** değil, **Tanrı'nın** insana **muhtaçlığı** zemininde; kendi kendisinin **tanrısı/efendisi**; kendi kendisinin yaratıcı-

11 / sı/şekillendiricisi olarak öne çıkan insan, inançta ve düşüncede son derece cesur ve kural yıkıcı olan, bu yolla sürekli kendini yenileyen, bedenini ve dünyasal yaşamını cendereye alan hemen her türlü baskıya başkaldıran bir "savaşçı" olarak belirir.

Kutsanarak tersyüz edilmiş kolektif bilincin son halkası olarak şekillenen ve ilksiz/sonsuz olarak algılanan tanrı inancını/inanç tanrısı, konuşan tanrı/tanrı insan kılığında ayakları üzerine oturtulup doğayı/olayları anlama aracı durumuna dönüştürülürken; kurgulanan tanrı, kurgulayanda somutlanır. Tanrı insan donunda söyleyen/eyleyen bir varlığa bürünür.

Bu kanalda/yolda, medeni insan kafasının ürünü olan ve doğa/toplum yaşamının sınırları dışında yabancılaşıp kemikleşerek geriye dönüp yine aynı medeni insanın kafasını "zincire" vuran ortodoks dinsel inanç, "gök katlan"ndan "yeryüzü"ne indirilir. Kendisini yaratan kolektif insan bilincinin süzgecinden geçirilerek kâmil insanın; kâmil insanın yüceltilmesi bağlamında, âlem donunda Tanrı adına tasarrufta bulunduğu inananın kutbun yaşam görüşüne, bu yaşama görüşünü destekleyen, onu haklı ve gerekli kılan bir "bilince" indirgenir.

Aleviler/Bektaşiler Tanrı-doğa-insan özdeşliği zemininde Tanrı'nın, ancak kâmil insan aracılığıyla öğrenebildiği bir nesnel süreci, materyalist açılımı varsaymakla kendi yabancılaşmış kolektif bilinçlerine "esir" olmaktan kendilerini kurtarmış, bilim dünyasına/aydınlığa adım atmış olurlar.

Alevilik/Bektaşilik felsefesini bugünlere taşıyan, onu sürekli güncel kılan işte bu materyalist özdür; dinin, kâmil insanın yaşam görüşüne indirgenmesi görüntüsü altında, insana ve toplumsal bilince duyulan saygıdır; inanç ürünü soyut tanrıyı insan donunda somut kılan, onu gerektiğinde güldüren, ağlatan, onu yeri geldiğinde zalime/despot davranana, zorluk/güçlük çıkaran isyan ettiren cürettir.

Alevilik/Bektaşilik felsefesinin bu en can alıcı noktası, onun aynı zamanda en zayıf halkasıdır. Çünkü burası, doğa/toplum yaşamının sınırında, hem toplumsal insan bilincinin harmanlanma/maddecî düşünce temeli üzerinde gelişen akıl ürününün hasat alanı hem de kutsal kökene bir atlama platformudur.

Ya felsefenin **idealizm/inanç** yanına ağırlık verilecek; din, **kâmil insanın** yaşama görüşü olmaktan çıkarılacak **kurgu ürünü** Tanrı'ya teslim edilecek, bu yolla Anadolu **yaratısı** Alevilik/Bektaşilik tarihe **gömülecek** ya da **materyalizm** yanına ağırlık verilecek; kutsal kökenle birleşme/bir olma, birey/toplum bilincinin kutsanması olarak algılanacak; insan ve toplum **kendi kendisinin tanrısı** olarak kendi kaderini kendisi **çizecek/kendi kendini yönetecek**; dünyayı Tanrı'nın **"tasallutundan"** kurtaracaktır.

Ya kendi geçmişini **yadsıma** pahasına Ortodoks Sünnilikle bir noktada **buluşacak** ve onunla **"barış içinde bir arada yaşayacak"** ya da doğa yaşamının sınırları içinde kalarak, bugünlere **taşıdığı** insan/toplum düşüncesini/eylemini, özlemine yaşanan anda **yeniden yorumlayarak**, halkın gelecek alinyazısını belirleyecek olan sınıf **bilincine/sınıf insanına**, onu en az **örselenmiş** olarak teslim edecek, **taşıyıcısı** olarak içinde yer alacaktır.

Alevilik-Bektaşiliğin Teorik Boyutu: Dört Kapı Kırk Makam

Alevilik/Bektaşilik genelde; Antik Aydınlanma Çağı ve XVIII. yy Aydınlanmacılığının temelini oluşturan **metafizik** bir **aydınlanma** zemininde oturur. Özelde, varsaydığı **metafizik**in insan ve insan aklı tarafından sürekli beslenmesini, bir zorunluluk olarak öne çıkardığı için kimi durumlarda; XIX. yy.'ın ikinci yarısında idealizmden **arındırılmış** bir **nesnellik** üzerine yapılandırılan **"gerçek aydınlanma"**ya silik adımlar atar.

Tanrı'dan çıkıp yeniden Tanrı'ya dönen bir **çevrim** üzerinde, **metafizik** bir başlangıçla **metafizik** bir son arasında; kendini, kendine **yetmez** bir sona taşıyarak bir **"sentez"** olarak algıladığı insan aracılığıyla **"son metafizik halka"**yı kırmaya çabalar.

Alevilik/Bektaşiliğin inanç/düşünce evreninde ve **çevrim** yayı üzerinde bir gezintiye çıktığımızda; **"tez-antitez-sentez"** olarak algılanan **"tanrı-doğa-insan"** ilişkisi bağlamında, **"tez"** durumundaki Tanrı'dan **fışkıran/taşan** ışığın **"dönüşümler"** geçirerek, **"antitez"** durumundaki **"doğa"**ya, yani son amacını insanda bulan ve **büyük evren** olarak algılanan **âleme (âlem-i ekber**

Karşıt güçlerin çatıştığı koşulda (zıtların birliği) kendi yasaları/kuralları içinde gelişen nesnel süreci aklar. Metafizik aydınlanmanın sınırlarını zorlayarak, zaman zaman gerçek aydınlanma dünyasına girer.

"Gerçek aydınlanma" dünyasında yarı-ilahi nitelikteki varlığını sürdürmeye çalışırken; ortodoks dinsel inancı, gök katlarından yeryüzüne indirir. O'nu, kendi gönül evinde besleyerek; kendini yaratan kolektif insan bilincinin süzgecinden geçirir. Bu görüntü altında, insana ve toplumsal bilince duyulan saygıyı, aşkı, bağlılığı yüceltir.

Köktenci bir halk muhalefeti olarak biçimlenip yapılandığı Ortaçağ koşullarından günümüze birey/toplum memnuniyetsizliğini kucaklayan, eşitsizliğe, sömürüye, horlanmaya duyarlı özü; o günden bugüne, bugünden yarına, "sınıfların olmadığı, insanın insanı ezmediği" bir toplum düşününü sürekli canlı tutar.

Alevilik/Bektaşilik bireyden hareket etmekle, bireyi merkeze koymakla birlikte bireysel bir yol/sürekle değildir; Hakk'tan halka dönme, toplum hizmetine adanma zemininde, toplumsal ağırlıklı bir inanç/düşüncedir.

Ruhsal açıdan henüz olgunlaşmamış Tanrı yolundaki tarikat yolcusu, Dört Kapı ve bu Dört Kapı'ya bağlı Kırk Makam'dan geçerek ergin duruma gelir. Kâmil insan olarak ilahi sırma ulaşır. Bu sırrın taşıyıcısı olarak bireyin/toplumun hizmetine girer.

Hemen her şeyin tanığı durumundaki tarikat yolcusu, önce çıktığı kaynağa yönelerek inançta son halkayı yakalar; Hak ile Hak olur. Daha sonra inançtan akla atlayarak olgun bireyi/toplum yaratmaya yönelir; Hakk'tan halka iner.

Böylece birinci aşamada inanç varlığı biçiminde kutsal kökene yükselen insan, ikinci aşamada yetenek varlığı, yorum varlığı biçiminde yeryüzüne iner; toplumun duyarlı bir üyesi olur.

Alevilik/Bektaşilik; insanlık katında, Hakk'la Hak olma amacını güden ve dünyadan elini-eteğini çekme, içe kapanma olarak algılanan geleneksel edilgen tasavvuf anlayışını Anadolu toprağında, Dört Kapı Kırk Makam aracılığıyla çağdaş ve dinamik bir yapıya kavuşturur. Tanrı'dan, yaşanan nesnel dünyaya yolculuğa çıkarttığı insana, dünya işleriyle ilgilenme, birey/toplum so-

runlarında çözücü olma, özlemlerin yaşanılan anda gerçekleşmesini sağlama gibi kimi misyonlar yükler.

Süreç koşutunda, yüklendiği görevleri yaşama geçirme güdüsü içindeki **kâmil insan**, hizmete adanma zemininde toplumsal ağırlıklı bir **inancır/düşüncenin** sürdürücüsü olarak öne çıkar. Giderek **din** ya da **dinsel** olan, kâmil insanın **yaşam görüşüne**, bu yaşam görüşünü **destekleyen**, onu **haklı**, **gerekli** ve **zorunlu** kılan "**kurtarıcı bâtını bilince**" indirgenir.

İdealizmin egemenliğinden arındırılmış bu **nesnel çizgi**, felsefenin temeline; dünyayı taşıyan ve koruyan; kendini aşma sorumluluğunun bir gereği olarak düşüncelerinde son derece cesur ve kural yıkıcı olan; fiziksel sorunlarını dinsel dogmaların dışında çözmeye çalışan; bedenini ve dünyasal yaşamını cendereye alan her türlü baskıyı kıran; kendi kendisinin efendisi/yaratıcısı/şekillendiricisi olan **bir insanın yerleştirilmesini zorunlu** kılar.

Bu anlayışa koşut olarak insana **gereksinmesi** olan; bu gereksinmenin bir **bedeli** olarak insana **özgürlük** veren; ancak insan aracılığıyla bilincine **varan**, **bilinçlenen**; **haris**, **zalim** ya da **despot olmayan**; **zorluk** ya da **güçlük çıkarmayan** bir Tanrı **olgu-su** yaratılır.

Şimdi bu **genel** açıklamadan sonra **nasip almış** bir Alevinin/Bektaşinin Alevi sûreğinde/Bektaşi yolunda geçtiği aşamaların "**gönül kayıtlarını**" içeren **Dört Kapı Kırk Makam** öğretisini **irdelemeye** girişebiliriz.

Dört Kapı Kırk Makam öğretisi,
inançtan akla atılmanın,
aydınlanma zemininde buluşmanın
teorisidir. Aklın evrim sürecine
katılmak, aydınlanma dünyasında
gezinmek, bir insanlık kazanımıdır;
boyutlandırılarak bir insanlık
onurudur; insanlaşmanın
kendisidir, insan olabilmenin
zorunluluğudur.

DÖRT KAPI KIRK MAKAM

Dört Kapı Kırk Makam ile yakalanan aydınlanma; insanlığın akılla açtığı temel kanaldır. Felsefi ve teorik düzeyde ya da davranışlar boyutunda gerçeklerin evrenidir; nesnel süreçte yaşamaya geçirilen düşüncenin evrim dünyasıdır.

Bugün şeriatçı inanç dayatması karşısında, aydınlanma savunmaya çekilmiş durumda. Yöneltilen baskı ve beliren yılgınlık; en büyük engelimiz gibi. Toprağımızın şurasında burasında, kolektif cesaretimizi sergileyemediğimiz şu ya da bu yerde/ortamda, baskının zincirlerini kırarak öne fırlayan aydınlanmacılarımız kuşatma altına alınıyor.

Baskı ve yılgınlığa boyun eğip, aydınlanma zemininde düşüncenin evrimi ile sağlanan; insanlığın gelişmiş, derinleşmiş biçimi olarak algılanan ve bir "kazanılmış hak" durumunda bulunan insanlık kazanımlarını yadsıyacak mıyız?

Bunu yaparsak kendimizi yadsımış oluruz; aklın karşı kanalına gireriz; insanlaşmanın uzağına düşeriz.

Düşünce eylemi, insan organizmasının doğal bir etkinliğidir; akıl, bu etkinliğin bir ürünüdür. Doğal akışı içinde kalmak koşuluyla bu etkinlik hiçbir zaman durmaz; çünkü düşünme eyleminin itici gücü sürekli "sorgulama"dır. Evrim, bu nedenle onun özü gereğidir.

Düşünme eylemi ancak **ortodoks bir inanç** dayatması karşısında kendi kendini durdurabilir. Çünkü Ortodoks inanç, her türden "**sorgulama**"nın son bulduğu noktada başlar; insanı insan yapan düşünme yetisini **örseler, kısırlaştırır** ya da **ortadan kaldırır**. Bu bağlamda Ortodoks inançta evrim yoktur; zaman içinde bir **ilerleme** göstermesi düşünülemez.

Aydınlanmacılar, akıl taşıyıcıları olarak insanlığın/insanımızdan bizden/bizlerden beklediği **işleve/işlevselliğe** bürüneceksek eğer; ortodoks inancın **kesinliğine** ve **ödünsüzlüğüne** karşı durmak, düşünmenin **engellenemez evrimini** koşulsuz benimsemek durumundayız.

Bu yaklaşım **aydın kimliğini** de açığa vurmaktadır. Aydın, düşünmenin evrimini yadsımayan; düşünme eyleminde bulunarak bu evrime katkıda bulunan; katkı verdiği oranda **koşullanmışlıklarından** arınan kişi demektir. Bu tanımın dışında kalan "**okumuşlar**", eskilerin deyimiyle "**mürekkep yalamışlar**"; eleştirilmesi gereken aydınlar değil, zaten aydın olmayanlardır.

Dört Kapı Kırk Makam öğretisi, **metafizik** bir zeminde de olsa Anadolu toprağında **aydınlanmanın** kitlesel tabanını yarattı. Alevilik-Bektaşilik Dört Kapı Kırk Makam öğretisiyle bireyi; **Hak** katına taşımayı amaçlayan bir yol/sürek değil tam tersine bir **yorum**, bir **yetenek** varlığına dönüştürdüğü insanı, toplum hizmetine sokmayı amaçlayan bir **inanç/düşüncedir**. Şunu hiçbir zaman unutmalım: **Asıl istenen son istenendir.**

Buyruk'a göre; hizmet bu dört kapıya yapılır; saygı bu dört kapıya gösterilir.

DÖRT KAPI

Buyruk ve Makalat'a göre dört ulu kapı ve bu dört ulu kapıya bağlı kırk makam vardır. Birinci kapı şeriat; ikinci kapı tarikat; üçüncü kapı marifet ve dördüncü kapı, ana kaynak olan hakikat kapısıdır. Dört kapının dördünün de kendine özgü özellikleri/kuralları bulunur. Dört kapının da kaynağı birdir; dört kapı dört âlem'e denk düşer. Kırk makamın onu şeriat; onu tarikat; onu marifet ve onu hakikat içindedir. Yol ehli dört kapıya bağlı kırk makamdan geçerek Hakk'a ulaşır; bu sırada şeriat gemisi'ne biner; tarikat denizi'ne açılır; marifet dalgıçı olur ve hakikat inci'sini bulur. Bu nedenle tarikat yolcusu inançta/düşüncede amacına ulaşabilmek için şeriatın koşullarını yerine getirmek; tarikatın içinde olmak; marifetten ayrılmamak ve sürekli hakikatı arar olmak durumundadır. Bunun bir uzantısı olarak insan-ı kâmilin çerağ gibi durması; fitil gibi yanması; yağ gibi erimesi ve nur gibi ışık vermesi gerekir.

Dört Kapı: Hak Yolu'nda yürüyen tarikat yolcusunun geçmek zorunda olduğu manevi aşamalar.

İrşatları olmayanlar, dört kapıda da dönektirler.

Sahibi: Muhammet-Ali.

Muhammet dini açıkladı sonra lam ve elif koydu; lam Muhammet, elif Ali demektir. Ardından şeriat ortaya çıktı; daha sonra tarikat, marifet ve hakikat sır oldu. Şeriat, Muhammet'in şanına geldi; tarikat, marifet ve hakikat Ali'nin şanına geldi.

Simgesi: Eşik. Hz.

Muhammet'in, "Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır" hadisinden esinlenerek Hz. Ali'yi temsil ettiğine inanılan ve yolun bir simgesi olarak algılanan, meydanın giriş kapısının iç kısmı.

Bu nedenle eşik kutsaldır; kişiyi Hakk'a götüren kapıdır; asla eşiğe basılmaz, eşik öpülür. Bu davranış; yol ışık ve bilgisine ulaşmış olmanın anısına, bir alçakgönüllülük ve teslimiyet ifadesi olarak, eşiğin önünde sol diz üzerine çökerek elleri eşiğe koyup her bir eli bir kez öpmek, biçiminde uygulanır.

Kiblesi: Secde.

Secde, ayinlerde ya da namazda, makama saygı için yere kapanma ya da eğilme davranışıdır. Secdede ellerin iç kısma yere konmaz; başparmak dışında kalan parmaklar avuca doğru bükülerek bu parmakların dış tarafıyla açık durumdaki başparmağın iç tarafı yere dokundurulur. Dizler bükülür ve sol diz yere dayanır. Önce sağ göz, sonra sol göz, ardından da alın yere değdirilir.

Bu işlemler bitince ayağa kalkılarak niyaz duruşuna geçilir. Namazda, secde edilecek yere Kerbela toprağı konur. Yaşlılar secdeyi ayakta niyaz ile de yapabilirler.

İnançta secde, Âdem atadan kalmadır: Bir gün Tanrı meleklerine;

"-Âdem'e secde edin", diye buyurur. Ceberrut dışında bütün melekler bu buyruğa uyup Âdem'e secde ederler. Yalnızca Ceberrut Âdem'e secde etmek istemez; başını secdeden kaldırır; o an lanet tasmaı boynuna geçer; Tanrı'nın lanetli meleği olur.

Tanrı kendini Âdem'in yüreğine gizlediğinden gerçekte melekler; Âdem'e değil, Âdem'in kişiliğinde Tanrı'ya secde etmişlerdi. Bu nedenle secde etmek ibadet kabul edilir. Pir önünde secde eden, Tanrı katında secde etmiş demektir.

Secdede tarikatın on iki işleğinin yerine getirilmesi gerekir. Bunlar:

- 1) Özünü toprak etmek;
- 2) Toprağa marifet tohumu ekmek;
- 3) Tohumu şefkat suyu ile sulamak;
- 4) Yetişen ürünü yalnızlık orağı ile biçmek;
- 5) Hasatı rıza tırmığı ile derlemek;
- 6) Hasatı hikmet harmanında dövmek;
- 7) Dövülen hasatı şevk yeli ile savurmak;
- 8) Ayrılan ürünü mihnet ölçeği ile ölçmek;
- 9) Ölçülen ürünü takva değirmeninde öğütmek;
- 10) Öğütülen ürünün ununu edep eleği ile elemek;
- 11) Elenen unu sabır suyu ile yoğurmak; ve
- 12) Yoğrulan hamuru iradet tandırında pişirmek ve derişlere/yoksullara sunmaktır.

Tarikatta başını secdeye koyan can; **Mansur Meydanı**'nda, başını top yapıp "Al!" diye sunmuş olur. "**Başımı yoluna koydum, benim değil senindir**", demek ister. Ancak secde, korku ya da herhangi bir beklenti için yapılmaz. Bir can başını secdeye koyduğunda, kendini Hakk'a teslim etmiş sayılır.

Yine secde, makamın temsil ettiği inanç/bilinç algısının güdücülüğünde; ayna olarak algılanan kapanılan yerde kendini seyretme/kendini seyrederek kendini sorgulama/kendini seyrederek kendini temizleme davranışıdır.

Cünubu: Dört kapının hizmetini bırakıp rızasız kendi başına iş yapmak.

KIRK MAKAM

Hacı Bektaş Veli, tanımlanmış dört kapının her birine tanımlanmış onar makam ekleyerek kendi teorisini oluşturdu. Böylece "Dört Kapı Kırk Makam Öğretisi" ortaya çıkmış oldu.

Hacı Bektaş Veli, **Kırk Makam**'ı; Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, **Hakk**'a ulaşabilmesi için geçmesi gereken evreler olarak tanımladı. Yine Hacı Bektaş Veli, her kapının gereğini yerine getirenleri ayrı ayrı **grupladı** ve onlara birer **sıfat** verdi. İnsanın oluşumuna katılan ve **toprak, su, ateş ve hava** olarak belirtilen dört unsurdan her birini, bir kapı ehline **simge** olarak verdi.

Kırk Makam: Tarikat yolcusunun yükselerek geçmek zorunda olduğu manevî alt aşamalar.

Sahibi: Hacı Bektaş Veli.

Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya geldiğinde, göçebe çiftçilerden oluşan, kendi öğretisine hiç de yabancı olmayan ve geliştirdiği felsefeyi anlayabilecek hazır bir kitle buldu. **Eski Türk, İrap, Arap ve Helen** düşünce ve inanışlarının bir bileşimi olarak **Bektaşiliği** biçimlendirirken; **Ortodoks İslamlıktan** ayrılan üç önemli yenilik getirdi:

- 1) Türkçe'yi ibadet dili yaptı;
- 2) Sünneti ve şeriati kaldırdı; herkese şeriatsız bir yaşam sundu; zorunlu ibadet yoktu; cinsiyet ayrımı yoktu; içki yasağı yoktu;

3) İbadetin (namaz) yerine, eski Türk Şamanizminden, Zerdüşt dininden ve diğer halkların toplumsal/dinsel pratiklerinden esinlenerek geliştirdiği cem'i koydu. Alevilik-Bektaşilikte cem, inancın toplumsallaşmasıdır. Bu işlevin yapıldığı cem evi ise inancın toplumsallaştığı kurumdur. Cem üç açıdan ele alınabilir:

- 1) **Dinsel tören;** cem, bir yönüyle dedelerin ya da babaların önderlik ettiği bütün bir geceyi dolduran dinsel bir törendir. Dinsel dua, kadın ve erkeklerin birlikte yaptıkları dinsel dans, dinsel şiirler, dinsel müzik, dinsel yemek, dinsel içki, bu törenin ana bölümleri durumdadır.
- 2) **Toplumsal etkinlik;** cem her şeyden önce bir toplumsal etkinliktir; cem yapıldığı yer, yapı ise bir toplumsal/sosyal kurumdur. Cemde; birey düşünceleri toplumsallaşarak, toplumu güden kurallar/ilkeler durumunda organ kararlarına dönüşürken, inanç da gökyüzünden yeryüzüne inerek dünyalaşır ve alınan kararları kutsayacak bir niteliğe bürünür. Cem bu bağlamda bir okuldur. Orada Alevilik-Bektaşiliğin felsefi boyutu, teorik boyutu ve davranış boyutu tartışılır. İnançta, düşüncede ortak payda ve bu ortak paydaya dayalı davranışlar üretilir. Özcesi, cem; Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin birey bilincine/davranışına aktarılması için yapılan bir toplu öğretimdir.
- 3) **Yargı fonksiyonu;** cem, aynı zamanda yargı işlevinin yerine getirildiği bir mahkemedir. Çünkü Sünni İslamın hukuk sistemini yadsıyan Alevi-Bektaşiler, sorunlarının çözümünü için Selçuklu ve Osmanlı mahkemelerine gitmeyi düşkünlük olarak görmüşlerdir. Yasa yerine geçen kuralları/ilkeleri kendileri yaratmışlardır.

Cemde dede ya da baba, halkın sorunlarını dinler ve çözümler getirir; küskünleri, dargınları barıştırır. Suç işleyenler ya da başkaları bilmemekle birlikte kendi

vicdanlarına borçlu düşenler, üyelerini tekke büyüklerinin oluşturduğu cem mahkemesi tarafından cemaatin huzurunda yargılanır. Suçları kanıtlanırsa suçlarına uygun ceza verilir.

Cem, belirli bir zamanı olmamakla birlikte genellikle kış geceleri **Perşembe** akşamları düzenlenir. Cemevi ya da cem odasında bir araya gelenler, **halka halinde** yüz-yüze bakacak biçimde oturur. Bağlama eşliğinde zâkir tarafından Hz. Muhammet, Ali, Ehlîbeyt, On İki İmam ve **Kerbela** katliamı üzerine **deyişler**, **mersiyeler**, **dualar** okunur; **halka namazı** adı verilen tek ya da iki rekatlık **namaz** secde edilir; kadınlı-erkekli **semah** dönülür; **on iki hizmet** yerine getirilir; **kurban** tıglanır; **lokma** dağıtılır.

Cemde **on iki hizmet** yürütülür ve her hizmetin de bir sahibi vardır: Kimi bölgelerde hizmetlere verilen adlar ve hizmet sıralaması değişiktir. Yaygın hizmet sıralaması şu şekildedir:

- 1) Cemi yönetme;
- 2) Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olma;
- 3) Cemde düzeni ve sessizliği sağlama;
- 4) Çerağları uyarma, meydanı aydınlatma;
- 5) Deyiş, düvaz, miraçlama söyleme/okuma;
- 6) Meydanı silme/süpürme;
- 7) Su getirme, dağıtma; sofranın sonunda el temizliğini sağlama;
- 8) Kurban tıglama ve lokma işlerine bakma;
- 9) Semah yapma;
- 10) Cem yapılacağını duyurma;
- 11) Cemevini temizleme;
- 12) Cem'in ve ceme katılanların evlerinin güvenliğini sağlama.

Yine, kimi bölgelerde hizmet sahiplerinin adları ve sıralanışı değişiktir. Yaygın hizmet sahipleri ve sıralaması

şöyledir:

1) Dede;	7) Saka-ibrikar-;
2) Rehber;	8) Sofracı-kurbancı-;
3) Gözcü;	9) Pervane-semahçı-;
4) Çerağcı;	10) Peyik;
5) Zâkir;	11) İznikçi;
6) Ferraş;	12) Bekçi.

Cûnubu: Kırk makamın hizmetini bırakıp **rızasız** kendi başına iş yapmak.

Rıza Arapça; "razı olma, kabullenme, sızlanmama, yakınmama/hoşnut olma" anlamlarına gelir. Alevilik/Bektaşilikte ise rızanın tanımlanmış iki anlamı vardır: Bunlar;

- 1) Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğu ile karşılama;
- 2) Tanrı'nın hoşnutluğunu/onayını kazanma.

Bu nedenle **tarikât**, bir **rıza kapısı** olarak algılanır. Rıza üç türdür:

- 1) **Kişinin kendisi ile rızası:** Pir önünde, başı secdede iken kişinin kendi özûyle hesaplaşmasıdır/yüzleşmesidir; kendi kendini ölçmesi, kendi kendini yargılamasıdır. Bir başkasının tanıklığı ya da şikayeti olmaksızın, özeleştiri yapmasıdır. Bu anlamda secde bir aynadır; sufi aynada kendini görecektir, kendisiyle başbaşa kalacak, eğer bir suçu/hatası/eksikliği varsa kendini ele verecektir. Bunu başarabilen tarikât yolcusu, inanlık aşamasına çıkmış demektir.
- 2) **Kişinin toplumla rızası:** Kişinin toplumla rızası; elinediline-beline sahip olmakla gerçekleşir. Kısaca "Edep" olarak algılanan bu üç "mühür", kişiyi kötülükten uzak tutar. Bunu gerçekleştirmeyen tarikât yolcusu hiçbir zaman kendini bulamaz; toplum ondan, o toplumdaki rızasız olmaz.

- 3) **Kişinin tarikatla rızası:** Kişi yola, baskı ve zorlamadan uzak bir zeminde, kendi rızası ile girer. Yola rıza ile giren can, tarikatın gereklerini severek, inanarak yerine getirmek durumundadır. Yola giriş; malı mala, canı cana katmak anlamına gelen musahiplikle başlar. Musahipler arasında gerçek anlamda rıza olursa tarikatta rıza olur. Tarikata rıza olursa toplumda rıza olur. Toplumda rıza olursa kişinin kendi özüyle rızası gerçekleşir. Böylece üç rıza birleşmiş; el ele, el Hakk'a ulaşmış olur.

ŞERİAT KAPISI

Buyruk'a göre şeriat
kapsı; gemidir; bilmektir;
kulluk etmektir;
ilimdir; tendir; kapıdır;
mumdur.

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilik-Bektaşilikte, ilk kapı ve buna bağlı on makam, şeriat ya da şeriat kapısıdır. Ancak buradaki şeriatın, Ortodoks İslamdaki şeriatla hiçbir ilişkisi yoktur.

Öncelikle şeriatın kaynaklarını yorumlayış farklıdır. Ortodoks İslamda Muhammet, Tanrı buyruklarını Cebraîl aracılığıyla insanlara ileten bir aracıdır. Alevilik/Bektaşilikte ise şeriatın tanrısal kaynakları, doğrudan doğruya insan olarak Muhammet'in içgüdüsel zekasının, sezgisel aklının ürünleridir. Cebraîl, Muhammet'in tanrısal özle buluşan içgüdüsel zekasının/sezgisel aklının bir simgesinden başka bir şey değildir.

Görünmeyen alanda (bâtın) Tanrı'nın kesin egemenliğine karşın, bu alanın bir yansıması olarak algılanan ve şeriat adıyla anılan görünür dünyada (zahir) işler, Tanrı'nın bilgisi ve denetimi dışında yürür. Burada insan kesin egemendir. Zahirde olup biteni Tanrı, ancak insan kendisiyle bütünleştiğinde öğrenebilir. Yaşanılan yerde insan, Tanrı'nın bile kendisine muhtaç olduğu saygın ve yüce bir varlıktır. Akıyla ve eylemleriyle zahiri yönetmekle yükümlüdür.

Özetlersek Alevilik/Bektaşilikte şeriat, başlangıçta kutsal kökenin bir yansıması olarak algılanan görünür nesnel dünyadır; bunun da ötesinde bu nesnel dünyaya ilişkin insan kararlarıdır ya da kaynağını bu nesnel dünyadan alan ve kolektif bir insan

ürünü durumunda bulunan **gelenek-göreneklerdir**.

Zahir, inançta tanrısal olanın bir yansıması biçiminde belirmesine karşın, yalnızca bu **görüntüyle** ya da **bilinen yollarla** yetinerek **gerçeğe ulaşmak** olanaklı değildir.

Bu nedenle bir Alevi-Bektaşî, iç âleminde sezgileriyle **hakikati** bulmaya girişir; ten **gözünü kapatıp can gözünü açar**.

Bu bir tür "**yabancılaşma**"dır. **Bilinci** "yabancılaşma" yoluyla Ortodoks Sünnî şeriatın dışına atma; ona, daha özgür bir ortam yaratma; görünür olmadığı için bâtin olarak algılanan ve nesnel olanın ortak yasaları durumunda bulunan özü yakalamadır. Yakalanan öze ulaşmak için bilinci; kendisiyle çelişen zamanda ve mekânda "uçurma"dır.

Gerçekten ne denli çok **uzaklaşırsa** asıl gerçeğe o denli yaklaşılır **güdü**sü içinde, inanç **örtüsü** altındaki toplumsal bilincin **güçünü/kudretini**, **özlemini/kararlılığını** sergilemezdir.

Bu bağlamda şeriat, "doğum" olarak algılanır ve gerçekten kaçış görüntüsü altında "ikinci doğum" olduğuna inanılan tarikat kapısına, kendini hazırlama dönemi olarak bilince çıkar.

Bu girişten sonra şeriat kapısına ve şeriat kapısının makamlarına geçebiliriz artık.

Şeriat Kapısı: Dört Kapı Öğretisi'ne göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında ilk sırada yer alan, insanın kendi kendini eğitmesi evresi; **şeriat**.

Buyruk'a göre şeriat kapısında insan okur-yazar olmalıdır. Ancak okuyan, okuduğunu anlayan, dünyayı ve toplumu tanıyan kişi sorunlara çözüm bulabilir.

Sahibi: Hz. Muhammet.

Şeriat Hz. Muhammet'in şanına geldi.

Anlamı: **Zahir**; Ortodoks Sünnî yasalar. Sünnî Ortodoks İslamlıkta **şeriat**; başta **Kuran** olmak üzere **hadis** (Muhammet'in ortaya koyduğu emirler), **icma-i ümmet** (dîn bilginlerinin, dinle ilgili bir konuda görüş birliğinde olmaları) ve **kiyas-ı fukaha** (İslam hukukçularının yaptığı kıyas) adı verilen dört kaynaktan çıkan buyruk ve yasaların tümüdür. Bu kaynaklardan ilk ikisi temeldir; **değişmez** ve **değiştirile-**

mez; kişi açısından bu iki kaynağa **dayanmayan** ya da bunlardan kaynağını almayan bir "**yaşam kuralı**" sözkonusu olamaz. Akıl ürünü olarak öne çıkarılmaya çalışılan son iki kaynak (**icma-i ümmet** ve **kıyas-ı fukaha**) ise Kuran ve **hadislerdeki** belirsizlikleri gidermek ve boşlukları doldurmaktan öte bir **anlam** taşımaz. Tanrı ve Peygamber buyruklarının yaşam karşısında **yetersiz** kalmasıyla **şeriat**a bir üçüncü kaynak yaratıldı. Kuran ve **sünnette** açık bir kuralın bulunmaması durumunda İslam hukuku bilginlerinin görüşlerine başvuruldu; bilginler bir sorunla ilgili olarak **görüş birliğine** varınca bu **icma** sayıldı ve **itiraz edilemez** bir kanıt olarak görüldü. **Ayet, hadis** ya da **icma** ile hüküm belirlenmemiş hukuki olaylarla karşılaşıncı, **şeriatın** dördüncü kaynağı üretildi; "**boşta**" kalan olaya, benzer bir başka olay ölçü alınarak **hüküm** verildi. Görüldüğü gibi **icma-i ümmet** ve **kıyas-ı fukaha**, Tanrı-Peygamber buyruklarına uygunluk **zorunluluğunu** dayattığı için, insanları sözde "**akıl üretme**" eyleminin içine sokarak, akılcı düşünce-nin yerine "**körü körüne inanmayı**" geçirmektedir. **Şeriat**, yalnızca kesin **buyruklar** ve kesin **yasaklar** koymakla yetinmez; aynı zamanda yapmaya ya da yapmamaya özen-dirici hükümler de "**dikte ettirir**". Bu kapsamda **şeriat** hükümleri beş başlık altında incelenebilir:

- a) İşlenmesi ödüllendirme, işlenmemesi **cezalandırma** sonucu doğuran işlere ilişkin kesin buyurucu hükümler (**farz** ya da **vacip**);
- b) İşlenmesi cezayı gerektiren hükümler (**haram**);
- c) İşlenmesi öğütlenen ve ödüllendirilen, ancak işlenmemesi cezalandırma sonucu doğurmayan işlere ilişkin hükümler (**sünnet, müstehab, mendub**);
- d) Hoş görülmemekle birlikte cezayı gerektirecek denli de kötü sayılmayan işlere ilişkin hükümler (**mekruh**) ve

e) Yapılması ya da yapılmaması bütünüyle serbest olan işlere ilişkin hükümler (**mubah**).

Bâtın; yol kurallarına, yol erkânı ya da yol ulularına ilişkin bilgi.

Alevilik/Bektaşilikte tarikat kapısının anlamı; **erkân-ı tarikat** hakkında bilgi sahibi olmaktır. Erkân-ı tarikat, tarikat ulularının koyduğu ve tarikatın **yasası** durumunda bulunan ilkeler, kurallar ve törenler bütünüdür. Bu ilkeleri, kuralları, törenleri ve davranışları içeren yapıtlara da **erkânname** adı verilir. **Bâtınlık**te Hakikat'ı (**Hak**) kavrama aracı **talim**dir. Doğrunun ölçütü **birlik** (**vahdet**), yanlışın ölçütü **çokluktur** (**kesret**). Hakikat'ı öğreten **masum imam**dır; doğrunun **kaynağı**, onun **talim**idir.

Sünni inanın tersine (onlara göre sadece **Peygamber** masumdur; yani, **günah** işleme iktidarından yoksun, **günah** ve **yanlıştan** arınmıştır) **bâtınlık**te, peygamberlerle birlikte O'nun **halifesi** olan Hz. Ali ve soyundan gelen **imamlar** da mutlak anlamında **masumdur**.

Kuran'ın içsel (**bâtını**) anlamı, **tek** olan gerçeğin kendisidir. **Kuran**, **Cebraîl**'in getirdiği bir **vahiy** değil, **Peygamber**'in kendi sözleridir. Bu nedenle **Peygamber** konuşan durumundadır (**natık**); **Kuran**'ın iç anlamı **natıka** karşı **samit** (sessiz) olan **imamın** **talimi**yle ortaya çıkar. Hz. **Muhammet**'in **samiti** Hz. **Ali**'dir ve **ayet-hadislerin** gizli anlamları O'nun ve O'nun soyundan gelen **imamların** açıklamalarıyla anlaşılabilir.

Ortodoks Sünniliğin özkaynağı **Kuran**; Alevi/Bektaşî inancında, Hz. **Muhammet**'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgilerin O'nun **sezgisel** **aklı** tarafından **yorumlanması**, **yorumlanıp açıklanması** olarak anlaşılır. İnançta **Muhammet**'in öğretisi demek olan **Kuran** üç bölümden oluşur:

- a) **Dualar**;
- b) Hz. **Muhammet**'in yol arkadaşlarına açıkladığı **düz yazı biçimindeki bilgiler**;

c) Hz. Muhammet'in yalnızca Ali'ye verdiği gizli bilgiler.

Hız. Muhammet; istekleri ve düşüncesi olmayan, **Cebrail** tarafından harekete geçirilince konuşan ve **Tanrı'nın** kelamını aktaran bir otomat değil, **bağımsız düşünür** olarak algılanır. Bu bağlamda **Cebrail**, Muhammet'in sezgisel akından başka bir şey değildir.

Muhammet **vecd** durumundayken kendini **şair** aracılığıyla normal durumdayken ise **düzyazı** aracılığıyla ifade ediyordu. Muhammet düşünürken bir **insan** olarak düşünüyordu, **Tanrı** olarak değil. **Tanrı** evrende düşünmeyi insanlara bıraktı. Bilgiyi insana **Tanrı** vermedi; tersine insan **Tanrı'ya** bilgi verdi. **İnsan-ı kâmil** durumunda, bilgisini Tanrı'ya taşıyarak Tanrı'nın, **kendi kendini keşfetmesine** yardım etti. Bu nedenle insan Tanrı'ya değil, Tanrı insana gereksinme duyar. Bunun doğal bir sonucu olarak **Sünniliğin** anladığı/algıladığı anlamda bir **Tanrı vahyi** yoktur. Ne yazılmışsa, ne söylenmişse tümü insanların eseridir.

Her **kâmil insan**, yaşadığı dönemin gerçek **Kurani'**dir. Çünkü o, **Hakk'ın** suretidir. **Hakk'a** yürümüş olan **kâmil insanların** yazıları/sözleri, onların yaşam deneyimlerinden başka bir şey değildir. Onları **dogmatik** olarak yorumlamak; içinden kimi söz ya da söz gruplarını seçerek doğru kabul etmek, gerçeklerle bağdaşmaz. Her **kâmil insan**, bağımsız olarak düşünebilen bir **varlıktır**. Daha önce yaşamış olan kâmil insanların görüşlerini benimseyebileceği gibi yadsıyabilir de.

Bu nedenle Alevilik-Bektaşilik'te **tefsir** değil, **tevil** önemlidir. Tefsir, Tanrı bildirimlerinin biçimine bağlı kalınarak açıklanması, yani şeriat temelinde ayet cümlelerinin sözel yönünün açılması işidir; iç yönle, özle bir bağlantısı yoktur. Zahir karşılığı olarak algılanan **tefsir**, kişiye şeriat kapısının ötesinde bir şey kazandırmayan, Kuran'ın biçime bağlı kalınarak açıklanması, yorumlanması işidir. **Tevil** ise Tanrı bildirimlerinin manevî yönünü anlamaya yönelik bir yorumlama, yani ayet cümlelerini dış görü-

nüşlerinden kurtararak **aslına çevirme**, zahiri **bâtına dönüştürme** işidir.

Tefsirde, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasının en alt basamağını oluşturan şeriat kapısında kalınırken, **tevilde** tarikât, marifet ve hakikate ulaşılır. Kuran'ın bâtin yorumunu ancak bir **rehber** yapabilir; bu rehber **imamdır**; bu nedenle imam **konuşan Kuran**'dır.

Alevi inançlarının bu kapsamda törenlerin, törenlerde izlenecek yolun, yöntemin açıklandığı **erkânnamelerin** en eskisi **Cafer üs Sadık** tarafından yazıldığı kabul edilen **Buyruk**'tur. Aleviler, **Bısatî** tarafından yazılan **Menakıb ül-esrar behçet ül-ahrar** (XVI. yy) adlı yapıta **Büyük Buyruk**; **Erdebilli Safiyettin İshak**'a oğlu **Sadrettin**'in yönettiği soruları ve yanıtları içeren yapıta da (XVII. yy) **Küçük Buyruk** adını verirler.

İmam **Cafer Sadık Hazretleri** yol ehli canların üç sünnet ile **yedi farzı** yerine getirmelerini zorunlu görür. Üç sünnet şunlardır:

- a) **Tanı**; Tanrı sevgisini gönülden **eksik** etmeyi simgeler;
- b) **Muhammet**; büyülenme ve düşmanlığı yürekten atmayı, toplumla uyum içinde olmayı simgeler;
- c) **Ali**; Muhammet-Ali yoluna gönül rızası ile teslim olmayı simgeler.

Yine İmam **Cafer Sadık**'a göre yol ehli canların uyması gereken **yedi farz** da şunlardır:

- a) **Musahip edinmek**; bu yolla malı mala, canı cana katmak; birbirinden gizlisi saklısı kalmamak;

Alevilik-Bektaşilikte muhasip ve muhasiplik kurumu çok önemlidir. Aleviliğe kabul töreni olarak algılanan **eş meydanı** ya da **nasip meydanında**, yola giren talip kefil olarak muhasibini seçer.

İnançta; herkes **"mümin"** olarak doğar; ana-ba-

ba terbiyesi alır; olgunlaşır ve çöp atlama zamanı gelir. Böylece hamlıktan kurtulmuş olur.

Erkek ve kadın (karı-koca) iki talip, kendilerine birer **musahip** eş bulur. Kurbanlar hazırlanır; yiyecekler **rehbere** teslim edilir.

Kefenleri giydirildikten sonra, erkeğe **rehber dede**, karısına **rehber bacı** abdest aldırır. Yalınayak olarak meydana girişte boyunlarına **tığbent** geçirilir. Tığbentlerin birer ucu rehber tarafından, kadının tığbentinin boşta kalan ucu erkeğin eşi, erkeğin tığbentinin boşta kalan ucu ise kadının eşi tarafından tutulur. Rehber önde, talipler (karı-koca) onun arkasında olmak üzere durur. Erkek talip sağ eliyle kadın talip sol eliyle eşlerinin ellerinden, başparmakları karşılaşılabilecek biçimde tutar.

Abdest alınan odadan çıkarken taliplerin gözleri bağlanır. Rehber meydan eşiğine niyaz eder. Eşler de taliplere üç kez niyaz ettirir. Eşiğe basmadan içeri girilir. Ayaklar mühürlü durumda peymançeye geçilir. Bu sırada rehber; "Allah, eyvallah... Muhammet-Ali aşkına Pirim Hacı Bektaş Veli Divanı'nda dâr'a durmaya can geldi. Erenler meydanında özû dâr'da, gözû niyazda... Bel oğlu yola geldi", tercümanını okur ve dedeye niyaz eder. Dede taliplere; "Ey talip çerağa talip misiniz? Döktüğünüz varsa doldurun, ağılattığınız varsa güldürün, Yaktığınız varsa yapın. Erenler meydanında Hak yolundasınız. Gelen dönmez, dönen görmez. Hû gerçeğe, lanet münkire..." der.

Talipler, bağışlanmalarını ister. Herkes "Allah eyvallah" diyerek haklarını helal eder.

Sonra dede huzuruna varılır ve niyaz edilir. Dede ve cemaat ayağa kalkar; dede, önce

kadını ve eşini, ocağın kenarındaki Çerağ-ı Ali'nin önüne getirerek diz çöktürür. Ve; "Eline-diline-beline dürüst olacağına söz mü?" der. Onlar da; "Söz", derler. Bu işlem erkek ve eşi için de yapılır. Ardından ayağa kalkılır; eşiğe kadar geri gidilir ve eşiğe basmadan dışarı çıkarılır.

Rehber yeniden içeri girer ve meydanın sağında, sol tarafı kapıya gelecek biçimde durur. Ardından, gözcüyle kurbanlarıyla birlikte talipler girer.

Dede; "Kurbanların hakkını verin", deyince zâkir bir düvaz okur. Aşçı içeri girer, niyaz ederek kurbanları alıp götürür.

Çerağcı, çerağları uyandırarak ilgili tercümanı okur. Daha sonra rehber, önce kadın talip ve eşini, ardından erkek talip ve eşini dede huzuruna götürür. Dede; "Mezhebin İmam Caferi mezhebi, mürşidin Muhammet, rehberin Ali'dir. Bildiğinden ayrıлма, yolundan dönme, dönen gelmez, gelen dönmez. Pirin Hacı Bektaş Veli'dir...", telkinini yapar.

Telkinden sonra muhasipler, taliplerin gözlerini çözer. Bu sırada cemaat hep bir ağızdan; "Bism-i Şah" der. İlgili düvaz okunduktan sonra dede; ocağın üstündeki çiviler üzerinde yatay olarak duran yeşil renkli alacadeğnek torbasını alır. Talipler; rehber tarafından, ayakları eşiğe uzanacak biçimde yüzükoyun yere yatırılır. Dede; "Allah-Muhammet-Ali", diyerek, alacadeğneği, yerde yatan taliplerin omuz başlarına üçer kez vurur. Sonra talipler ayağa kalkar; önce kadın talip ve eşi, ardından erkek talip ve eşi, alacadeğneğin altından geçer. Dede, makamına oturur; talipler önünde niyaz eder.

- b) Mürebbiye düşmek; bu yolla, Hak kazanında pişmek;
- c) Rehber sahibi olmak; bu yolla Hak yolunda kılavuz edinmek;
- d) Mürşide bağlanmak; bu yolla, Hak yolunun güneşini izlemek;
- e) Aşına bulmak; bu yolla, benliğinden uzaklaşarak Hakk'ın dostu, tanışı olmak;
- f) Peşine olmak; bu yolla, pire bağlanmak;
- g) Çiğindaşı olmak; bu yolla, yol arkadaşı edinmek

İnancı; zahir;

Bâtın; ibadet.

Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan ilki olan ibadet şeriat kapısıyla özdeşleştirilir.

Simgesi; Zahir;-

Bâtın; hava; Sudur Öğretisi'ne göre, önsöz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan dört tür öğeden biri; **şeriat simgesi.**

İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan ve **anasır-ı erbaa** adı verilen **hava, su, toprak ve ateş**'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne dört tabana oturur ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir. İnançta; hava azarlar. Yani **azarlama** havanın bir uzantısı olarak algılanır. Bunun da 10 özelliği vardır:

- a) Zahitlik;
- b) Tanrı'dan korkma;
- c) Namaz;
- d) Kulluk;
- e) Abdest;
- f) Oruç;
- g) Hac;
- h) Tanrı'ya boyun eğme;
- i) Kelime-i şahadet getirme;
- l) Tanrının adını anma.

Kavmi: Zahir; -

Bâtın; Abidler; insan-ı kâmil aşamalarından ilkinin temsil eden, şeriat kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin hava olduğu kabul edilen, dört tür insandan ilk tür insanlar; **şeriat insanı.**

Makalat'a göre; abidler, şeriat kavmidir. Aslı havadır. Abidlerin ibadeti namazdır, oruçtur, zekattır, hacdır, gazaya eylemektir. Nefsin dünyasal isteklerinden sıyrılmak, ahireti sevmektir.

Evi: Zahir;-

Bâtın; nasip alıp yola girecek canın, tören yapılmadan önce hazırlandığı, yani yol kurallarını yeniden gözden geçirdiği, abdest alarak kefen giydiği yapı bölümü, yer; **şeriat evi.**

Kardeşi: Zahir;-

Bâtın; Tanrı'nın birliğine inanmak; Peygamber'i hak saymak; Hz. Ali ve oğullarının imamlığını hak sayıp onaylamak; bunları yapmakla şeriat ya da şeriat kapısına **kardeş** olunur.

Selâmı: Esselâm-ü aleyküm ey nur-u şeriat erenleri.

Cünubu: Zahir;-

Bâtın; Kadınla cinsel ilişkide bulunmak.

Babası: Zahir;-

Bâtın; Öz baba.

Abdesti: Zahir;-

Bâtın: Su ile yapılan abdest.

Bu tarikat abdestidir. Tarikat abdestini yola girecek cana rehberi aldırır. Rehber her bir uzvun yıkanması için su dökerken kimi öğütlerde bulunur:

- a) Ellerini yıkatırken; "Ey talip! Ezelden bu ana gelinceye kadar Tanrı'nın yasak ettiklerine el sürdünse cümlesinden arı olmak için ellerini yumak Cenab-ı Resul'ün sünneti seniyesidir. Yıka...";
- b) Burnunu yıkatırken; "Ey talip! Elest Bezminden bu ana gelinceye kadar kokladığın

iğrenç kokuların giderilmesi için burnuna su vermek Muhammet Mustafa'nın sünnet-i seniyesidir. Yıka...";

- c) Yüzünü yıkatırken; "Ey talip! Ezelden bu ana kadar yüz kızartıcı işlerin cümlesinden arı ve beri olmak için yüz yumak Cenab-ı Hakk'ın farzıdır. Yıka...";
- d) Kollarını yıkatırken; "Ey talip! Bu ana gelinceye kadar kol salmış olduğun yasaklarının cümlesinden temizlenmek için kollarını yumak Cenab-ı Hakk'ın farzlarındandır. Yıka...";
- e) Başını mesh ettirirken; "Ey talip! Baş abânın en değerlisidir. Gövde insanı taşıyıcı, baş bilip anlayıcıdır. Akıl ve fikir başta gerekir. Bu ana kadar akılsızca yaptığın işlerin, işlediğin suçların cümlesinden arı ve beri olmak için başını yıka... Bu dahi Cenab-ı Hakk'ın farzıdır.";
- f) Ayaklarını yıkatırken; "Ey talip! Ezelden bu ana değin Tanrı rızasına uymayan günah ve suça götürür yerlere vardın ise cümlesinden arı ve beri olmak için ayağını mesh edesin. Bu dahi Cenab-ı Hakk'ın farzıdır" telkinlerini yapar.

Tarikat abdesti bittikten sonra silinmesi için omuzundaki havluya verirken; "Ey talip! Ervah-ı ezelden, nahn ü kasebnadan bu yana gelinceye kadar işlemiş olduğun şirk ve hatadan, masiva çamurundan silinip pak olmak içindir. Sil...";

Ardından; "Ey talip! Bu yıkanan yerleri temizlemekten maksat, bu uzuvların ile yapılmış suç ve başkaldırmaların var ise seni ve oralarını bunlardan temizlemek içindir. Bu abdest, İmam Cafer-üs Sadık erkânındandır. Cenab-ı Hak erenler abdestinde sabit kadem eyleye Allah, eyvallah. Hû dost!", der.

Buyruk'a göre şeriatın makamları: 1) İnanıp iman getirme; 2) İlim öğrenme; 3) İbadet etme; 4) Kazanç yeme; 5) Haramdan sakınma; 6) Hayız ve nifaz durumunda karısına yakın olmama; 7) Şeriat evine girme; 8) Şefkatli olma; 9) Pak yiyip pak giyme ve 10) İylilik buyurma'dır.

Makalat'a göre şeriat kapısının makamları: 1) İman getirme; 2) İlim öğrenme; 3) Namaz, zekat, oruç tutma, hacca varma, gaza eyleme, cenabetten arınma; 4) Helal kisbetme, riyaı haram eyleme; 5) Nikah kılma; 6) Hayz'ın ve nifas'ın nikahını haram eyleme; 7) Sünnet-i cemaat olma; 8) Şefkatli olma; 9) Arı giyme, arı yeme ve 10) Emr-i maruf olma ve yaramaz işlerden sakınma'dır.

Makamlar:

1) İman etme:

Zahir; Tanrı'nın birliğine, meleklerine, peygamberlerine inanma.

Bâtin; Mürşit önünde, yol'un bütûn kurallarına uyacağına söz verme; bu inancını ikrara bağlama; gönül yoluyla Hak'a ilişkin anlamı, sezgiyi/bilgiyi yakalama.

Mürşit önünde ikrar veren can, **soyunmuş** demektir. Soyunmak; tarikata girerek derviş olmak, bir dergâha bir mürşide bağlanmak, nasip almaya gelmek, nefsin isteklerinden ilgisini kesmek demektir.

Tarikata girmek isteyenin bilmek/inanmak durumunda olduğu, Tanrı yoluna gönülden bağlanmanın koşulları olarak algılanan on altı görüş vardır. Bu görüşler cana soru biçiminde yöneltilir ve olumlu yanıt istenir. Bunlar:

1) **Mertlik;** inanç bakımından olgunluk, bilgi bakımından gelişmişlik;

- 2) **Zindelik**; tarikata bağlanma, onun kurallarına, ilkelerine uyma, gereklerini yerine getirme konusunda kişide beliren ruhsal olgunluk, güçlülük, dirençlilik;
- 3) **Tac-ı devlet**; başa giyilen taçla temsil edilen ruh, gönül yüceliği, ululuğu, mutluluğu;
- 4) **Namaz-ı taat**; Tanrı'ya, Ali'ye uymak, Tanrı'nın, Ali'nin buyruklarını uygulamak, yerine getirmek için gösterilen kulluk;
- 5) **Feth-i kudret**; tarikat sevgisini yayarak, gönülleri açarak Ali sevgisini çoğaltma;
- 6) **Nur-u velayet**; velilik aşamasına ulaşmış bir kimsenin, bütün gönüllere ışık saçacak yücelikte olduğunu anlatır;
- 7) **Bank-ı Muhammet**; Hz. Muhammet'in insanları İslam-ığa çağırışı, birlik, bütünlük sağlayışı ve Allah-Muhammet-Ali üçlüsünün özünde var olan birlik'i anlatır;
- 8) **Buy-i cennet**; Allah-Muhammet-Ali inancını benimseyip pire bağlanan kimselerin gideceği yerin Cennet olduğunu; oraya şeriatın koyduğu yasaklarla, baskılarla değil, Ali yolunda ruh olgunluğuna ulaşıp arif olmakla gidilebileceğini anlatır;
- 9) **İmam-ı şehadet**; Allah-Muhammet-Ayi üçlüsünün birliğine inanma, bunu dille, gönülle açıklama;
- 10) **Kuran-ı hikmet**; inanmış kimsenin gönlünün Kuran olduğunu anlatır;
- 11) **Dest-i velayet**; "velilik eli" anlamında Hacı Bektaş Veli'nin yol göstericiliğini, bu eli tutmayanın yolda kalacağını, olgunlaşamayacağını anlatır;
- 12) **Kemer-i hidayet**; tarikata bağlanmayı, Ali yolunda, pir yolunda gitmeyi anlatır;
- 13) **Dem-i hizmet**; verilen görevi güler yüze, sevinç duyarak, gönül açıklığı ile yapma; hizmete karşılık beklememe, çıkar düşünmeme, yarar gözetmeme; bencilikten, kendini beğenmişlikten sıyrılma;
- 14) **Erkân-ı meşayih**; erkânın, tarikat kurallarına uymayı zorunlu kıldığını ve insanın gereksiz davranışlarını önleyen ayak bağı niteliğinde olduğunu belirtir;

- 15) **Ecel**; Tanrı buyruğu olan ölümün güler yüzle karşılanmasını, asıl dolaşan ölü durumuna düşmekten korkulmasını anlatır;
- 16) **Kismet**; Ali'nin, Pir'in izini süren, kendini olgunlaşma, yücelme yoluna veren tarikat yolcusunun önünde bütün kapıların açık olduğunu, Tanrı'nın ona nice mutluluklar bağışlayacağını anlatır.

İkrar ayini, yola girmek için düzenlenen ilk büyük törendir. Bu törenden geçmeyen bir kimsenin **yola girme** olanağı yoktur. İkrar ayini, yola girmek isteyen **isteklinin** dileğini açıklaması törenidir. Yola girmek isteyen **talip**, önce bir **rehber** bulur; yola girmek için gerekli genel işlemleri ondan öğrenir. Talibin isteğini/dileğini öğrenen, düşüncelerini/amacını anlayan rehber durumu, tekkenin en büyük yöneticisine bildirir ve **yola alınmasının** uygun olduğunu önerir. İstekli bir süre denenir. Uygun bulunması durumunda, kendisini yetiştirmekle görevlendirilen kimselerden nasip alır.

Daha sonra **rehber**, öncülük ettiği **talip'e**, tekke kurallarına uygun olarak bir **tarikât abdesti** aldırır. Ardından iki rekât namaz kılınır. Bu işlemleri, talib'in **beyaz kefene** sarılması izler. Kefene sarılan talip bir bakıma ölmüştür ve yeni bir inanç dünyasında yeniden dirilecektir.

Beyaz kefen içindeki talip'e şu telkin verilir: "Erenler meydanında, pir huzurunda mürşidine teslim-i rızada oldun mu? Yalan söyleme, haram yeme, livata ve zina etme, elinle koymadığın bir şeyi alma, gözünle her gördüğün söyleme... Allah-Muhammet-Ali, On İki İmam, Hanedan-ı Ehlibeyt'e iman ettin mi, kaza ve kadere bel bağladın mı? Bunun ikisini bir bilip gece ve gündüz gönlünde Allah-Muhammet-Ali'yi mürşidin aracılığıyla bir bildin mi? Hak dediğimizi hak, batıl dediğimizi batıl bildin mi? Tarikat-ı Naciye'den olup Cafer-i Sadık'ın mezhebini hak tanıdın mı? Tevella ve teberrayı kıldın mı? Bu ikardan dönersen huzur-u mahşerde yüzün kara olsun mu? Allah-Muhammet-Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli İkrarında sahip kadem eyleye hû..."

Telkinin ardından tığbenti boynuna takılan talip, meydana alınır. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını temsil eden erenlere tek tek selam verilir ve her selam verişte bir adım ilerlenir. Böylece Dört Kapı'dan girmiş kabul edilir. Mürşit, sağ elini talip'in iki omuzu arasına koyarak ilgili ayeti okur; boynundaki tığbent çözüldükten sonra kulağına; "girme girme, dönme denme... **Eline, beline, dilline sağ ol; mürşidin Muhammet, rehberin Ali**", der. Kefen çıkarılır; böylece talip, yeniden dirilmiş, yeni yaşamına başlamış olur. Çerağlar uyarılır. Talip, mürşitten başlayarak bütün diğer postların önünde durur; önce postu, sonra postta oturan babanın elini alarak avucunun içini öper. Ardından talip'in tekkeye adadığı kurban tığlanır; sofraya açılır; dem alınır; nefesler okunur.

Görüldüğü gibi **Şeriat Kapısı**'nın birinci makamının anlamı, **inancını ikrara bağlamadır**. İnancını ikrara bağlayan talip, gönül yoluyla **Hakk'a** ilişkin **bilgiyi** yakalama sürecine girmiş demektir.

Makalat'a göre; kim **İman** ten üzeredir derse hata yapmış olur; **can** üzeredir derse hata yapmış olur; doğrusu **iman akıl** üzeredir demek gerekir; arifler katında belli bir **dil** üzeredir, **gönül** üzeredir demek gerekir. Hakk'a gönülden tanıklık vermeyen münafiktir. Yine dille tanıklık verip gönülle inanmazsa o da münafiktir. **İbadet** eylemi, **imandan** ayrılır. İman ibadettir ama en iyi ibadet imana ermez.

İman akıl üzeredir; akıl Sultandır ve ten içinde naibdir; Sultan giderse naib niye dursun.

İman bir hazinedir; iblis hırsızdır; akıl hazinedardır. Hazine nedar giderse hırsız hazineyi ne yapar.

İman koyundur; akıl çobandır; iblis kurttur. Çoban giderse kurt koyuna ne yapar.

İman süttür; akıl bekçidir; iblis ittir; üçü bir evde, bir yerdedir; bekçi evden giderse, süt bekçisiz kalırsa, it süte ne yapar.

II) **İlim öğrenme**: Zahir; akla ve söylenenlere dayanan bilimleri

öğrenme. İlim öğrenmenin zahir anlamı ikili bir yapı içerir:

- a) **Akla dayanan bilimleri öğrenme**; doğa ve toplum olaylarını, nesnel yasaları, yaşamı ya da çevreyi düzenleyen insan kararlarını konu edinen bilimleri öğrenme; aklın asıl üretim alanını çizme; çizilen bu alanı kutsama.
- b) **Söylenenlere dayanan bilgileri edinme**; vahiy yoluyla gelen ve Tanrı buyruğu olduğuna inanılan buyrukları belleme; bu buyrukları, gökyüzünden yeryüzüne indirilen kutsal metinler olarak değil, sezgisel akılla kutsal olanın algılanmasıyla dışa vurulan ilahi nitelikte sözler olarak anlama; bunu biçimsel görme; öz arayışına girme.

Bâtın; tarikat yolunda gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulma; bunu ettiğine indirgeme; sezgisel aklını kullanarak kesin bilgiye ulaşma. Sünni Ortodoks İslam'da **şariat**, "gökten indiği" kabul edilen Tanrı buyruklarının değişmezliği zemininde "katı" bir biçimciliğe giderken; Alevilik/Bektaşilik kültüründe ilkelere/kurallara; her şeyin **değiştiği**, düşüncenin çelişme çelişme geliştiği **nesnel dünyayı**, Tanrı'nın "**tasallut**"undan kurtarmanın bir aracına dönüşür. Bu yüzden Aleviler/Bektaşiler; doğada ve toplumda olup bitenleri Tanrı iradesi gibi gösteren, olayları yönlendiren nesnel yasaları, yaşamı ya da çevreyi düzenleyen insan kararlarını **yadsıyan**, bunlardan yararlanmayı **köstekleyen** ilerleme düşmanı köktendincilerin yokluk nedenidir. Çünkü **şeriatta**:

- a) Egemenlik halka değil, Tanrı'ya aittir;
- b) İnsan ve toplum, Tanrı-Peygamber kararı, iradesi olan buyruklarla yönetilir;
- c) Kişi ve toplum kendi kaderini kendi çizemez; her şey "**kader ve kaza**" biçiminde Tanrı yazgısıdır;

- d) Şeriat hükümleri, insan yapısı yasalarla asla değiştirilemez; şeriat kuralları dışında gerçek aramayı yenilik, yani Tanrı iradesine aykırı davranış sayar; bu yola sapanlar, öldürülme-leri durumunda Cennet'e girecek kâfirlerdir;
- e) Şeriat hükümlerini eleştirenler, değiştirmeye ya da günün koşullarına uydurmaya çalışanlar Tanrı düşmanıdır;
- f) İnsan "doğal" ve "toplumsal" nitelikte "dokunulmaz haklarla" donatılmış bir varlık değil, bir "kul"dur; insan olarak "kutsal" değildir; Tanrı tarafından "kuru ve kokmuş balçıktan" yaratılmış "kötü ruhlu" bir varlıktır;
- g) Din ve dünya işleri bir bütündür; şeriat kuralları kişinin yalnızca inançlarını değil, tüm yaşantısını, bütün maddi ve manevi yönlerini düzenler; şeriat hükümlerine karşı gelen kişi hem öte dünya, hem de bu dünya cezalarıyla cezalandırılır;
- h) Tanrı algılaması yaratma ve yaşatma gücü bakımından hiçbir kurala, değer ölçüsüne bağlı değildir; iradesiyle keyfi ve korkutucudur; köle, kul kılıcı, ezici ve yokedicidir.
- ı) İnsanın temel ve biricik görevi Tanrı'ya-Muhammet'e ve bunun bir uzantısı olarak şeriat hükümlerini uygulama durumunda olan dinsel ya da siyasal otoriteye kulluk etmektir; "küçümlere" yalvarmak, bu yolla değer kazanmak, mutluluğa ulaşmak ana amaçtır;
- i) Tanrı geçmişi de geleceği de bildiği için kurallarını değişmez bir biçimde koyar; bu nedenle şeriatçılar "hiçbir biçimde değişmeme-yi" savunur; gerçeğe araştırma, inceleme ve denemeyle yaklaşan ve "sürekli değişmeyi" temel alan bilim insanların amansız düşmanlarıdır;

- j) Laik anlayışı dıştalar, onu kendi varlığının düşmanı görür; yalnızca ölümden sonraki yaşama değil, bu dünyadaki yaşama da egemen olmak ister;
- k) Arapları ve Arap ideolojisini öne çıkararak ırk ayrımı; nimetlerin eşitsiz bölüşümünü Tanrı iradesi gibi göstererek zengin-yoksul ayrımı ve erkeği kadına üstün tutarak cins ayrımı yapar.

Bu nedenle Alevilerde/Bektaşilerde "gönül bilgisi", kendini bilmenin bir koşulu durumundadır; inanç temelinde şeriate, düşünce temelinde yaşadığı toplumdaki eşitsizliğe, zulme, haksızlığa, ezilmişliğe karşı bir tavır, davranış olarak kendini gösteren ve "emek vererek", "yaşanarak" ulaşılan bir "insan olgunluğu"dur. Şeriat insanında inançla yaşam birbirinden kopuktur; Sünni insan başka inanır, başka düşünür, başka davranır; daha doğrusu yaşam inancı, inanç yaşamı sürekli yalanlar, yabancılaştırır. İnançın şeriat insanına yüklediği sorumluluklar onu din karşısında "düşünmeden davranan" bir "görev insanı"na indirger. Özcesi, "kör inançların" düşünce olarak algılandığı, "kaderlerin" daha yaşama atılmadan çizildiği, biçimin öne çıkarılıp özün yadsındığı ve bu nedenle kolektif bilinç olarak tanımlanan insanlık değerlerinin "zincire vurulduğu", "örselendiği", "hırpalandığı", insan doğasına, canlı doğasına, madde doğasına ters bir "dünya"dır Ortodoks Sünni dünya. Alevilik/Bektaşilik dünyası, Sünni dünyanın uzağında; her şeyden önce bir "gönül" dünyasıdır. Merkezinde insanın bulunduğu, sınırları içinde insanın devindiği; o insanın yüceltiği, "kutsandığı"; o insan üzerinden her şeyin, Tanrı'nın bile "yargılandığı", "eleştirildiği", insanı kurtarıcı "bâtını dinsel bir inanç dünyası"dir. Bu dünyada başka inanmak, başka düşünmek, başka davranmak bir "düşkünlük" nedenidir. Yapısında taşıdığı zıtlıkların doğal bir sonucu olarak Sünni yaptıkları

rını bir başka Sünniden gizlerken, Alevilerde/Bektaşilerde "düşündüğü gibi davranmak" ilkesinin bir uzantısı olarak böyle bir "gizlenme" yoktur. Bu durumla çelişir gibi gözükse ve Sünni baskı ve kuşatılmışlığa karşı bir "korunma mekanizması" olarak gelişen "takiye", bir inanç değil, bir "korunma" yoludur.

III) **İbadet etme:** Alevilik/Bektaşilikte Sünni Ortodoks İslam'ın algıladığı anlamda ibadet tümüyle biçimsel'dir. Asıl olan öz'dür. Kaldı ki İmam Ali, bu biçimsel görevleri tüm yandaşları adına yerine getirmiş ve Alevi-Bektaşileri bu görevlerinden bağışlamıştır. Bu nedenle inançta Ali, bir kurtarıcıdır.

A) **Namaz: Zahir;** belli zamanlarda belli biçimlerde Tanrı'ya yakarma.

Alevilerin-Bektaşilerin camiye gitmedikleri, Sünni anlamıyla namaz kılmadıkları bilinen bir gerçektir. Bunun tarihi, sosyal, felsefi ve dinsel nedenleri vardır:

a) Tarihi neden; camiler, egemen politikanın, bu politikaya destek veren Sünniliğin propagandasının yapıldığı birer örgüt evi durumuna getirildi. Yalnızca Sünni insanların namaz kılıp ibadet ettiği yerler olarak bağımsızlaşan camilere Alevilerin gitmesi, kendi inançlarını yadsımaları anlamına gelirdi.

b) Sosyal neden; Alevilere camilerde yapılan saldırı ve hakaretler, bu kesimin camilerden kopmasına yol açtı. Türklerin kitlesel ölçekte Müslümanlığı kabul ettiği dönemde, Ali yandaşlarının camilerden kopma süreci hemen hemen tamamlanmıştı. Camilerden uzaklaşan Aleviler, İslam özkaynağını sorgulayarak, kendi ibadet biçimlerini yani cem'i yarattılar.

c) Felsefi neden; Alevi düşüncesinde ibadetin amacı, Tanrı'ya yönelik olarak yapılan kullu-

ğün, Tanrı katından insana yansıması ve insanın olgunlaşmasıdır. Ceza ya da ödül duygularıyla yapılan ibadetin gerçek bir kullukla ilişkisi yoktur. Tam tersine bu anlamda namaz kılmayı mutlaklaştırma, Tanrı'yla buluşmayı engelleyen bir oyalamadır.

d) Dinsel neden; Alevilerin namaza bakış açısı, Sünnilerden farklıdır. Namaz yadsınmamakla birlikte, ibadet onunla sınırlandırılmaz. Aleviler, Kuran'da namazın bugünkü uygulanış biçimiyle dile getirildiğini kabul etmezler. Salat'ın namaz değil, Tanrı'yı içten anıp selamlama anlamına geldiğine inanırlar.

Bâtın;

a) Her an Tanrı'yı **gönlünde** taşıma; bu yolla sürekli **namazda** olma. İnançta **gönül**, hem Tanrı'nın evi hem de tanrısal olana ulaşma aracı olan **gönül bilgisinin, sezgisel aktın** birikmiş biçimidir. Emek vererek, yaşanarak elde edilen gönül bilgisi ile Tanrı'yı her an kendi evinde **konuk** etmek, gerektiğinde O'nunla konuşmak, **namaz** anlamında asıl **ibadet** olarak algılanır.

b) Bir tarikat ulusuna, büyüğüne ya da tarikatta bir makamı temsil eden şeye, yere ve bunlar aracılığıyla Tanrı'ya yakarma, yalvarma. İnançta bu tür bir ibadet **niyaz** olarak bilinir.

Bu kapsamda, bir pire, mürşide saygı göstermek, onun dizlerini, göğsünü ya da eteğini öpmek; yine bir ulunun adı anıldığında sağ elin başparmağını dudağa götürmek bir niyazdır.

Tanrı bir gizli hazine idi; bilinmek istedi, insanları yarattı. İnsan **aşk** ile **aşk** için yaratıldı. Alevilik/Bektaşilikteki niyazın kökeni bu inanca dayanır. İnsana karşı dönülerek, insan kible edinilerek aslında büyük yaratıcıya yalvarılır/ya-

karılır. Diğer yandan insan onurlandırılarak, şereflendirilerek Tanrı'nın kendini tanımasına, bilmesine katkıda bulunulur. Bu kapsamda Tanrı'nın insana gereksinmesi olduğu vurgulanmış olur.

Niyazın daha somut işlevleri simgeleyen ve her biri bir ibadet olarak algılanan başkaca anlamları da vardır:

- 1) Birbirine gösterilen sevgi duygusu; saygı, hürmet;
- 2) Dilekte bulunma; dileme, rica;
- 3) Sunulan armağan, para.

Bu nedenle **mürşit** karşısında; ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik biçimde gerçekleştirilen **yalvarma-yakarma** duruşu, bir **niyaz** duruşudur. **Peymançeye geçmek**, **dâr'da niyaz duruşu almak**, anlamına gelir. Yine **meydan taşına**, **niyaz taşı**; Tellî Kuran olarak algılanan **sazda**, ara nağmeleri bulmaya yarayan "fa" ve "sol" seslerine **niyaz perdesi**; ve türbelerde, yatırlara **yakarmak**, dilekte bulunmak için dışarıdan bakılan küçük pencereye, **niyaz penceresi** adı verilir.

Buyruk'a göre **niyaz**, bir **gönül lokmasıdır**; dosttan dostta giden yürek sevgisinin yoludur. Her **niyazda**, **dost yüreğinde** bin bir **çiçek** açar; her **gönülden** bin bir **tohum** saçılır; her **tohumdan** bin bir **dostluk** doğar.

c) Cemevi'nde halka oluşturacak biçimde bir **düzen** olarak ve Tanrı'nın yansıması olarak algılanan **didara (yüze, birbirinin yüzüne)** dönerek, kendini Tanrı'ya teslim etme; **halka namazı**.

Halka biçiminde ibadet etmenin; göksel varlıkların bir sistem ve uyum içinde, bir merkez çevresinde dönmelerinden esinlenilerek biçimlendiği kabul edilir. İnançta ibadet edilirken **beş kible** temel alınır:

- 1) Cemin yapıldığı **Mansur Meydanı'nı** temsil eden **kalp kiblesi**;

- 2) Mansur Meydanı'nda giriş kapısının solunda yer alan ve bir **ceza makamı** olarak Kolu Açık Hacım Sultan adına kurulan **meydan taşı**'nı temsil eden **ten kiblesi**.

Vilayetname'de anlatılan söylenceye göre: "Kolu Açık Hacım Sultan da ulu halifelerdendi. Hünkâr, bâtin kılıcını ona sunmuş, 'Erenler meydanında cellatlığı sana verdik, ancak, haksız iş yapma, sana zararımız dokunur', demişti. Hacım Sultan bâtin kılıcını aldıktan sonra yürüdü. Tam o sırada meydan sakası, merkebiyle mutfak için su getiriyordu. Hacım, 'Erenlerin verdiği kılıcı şu merkepte bir sınavayım, bakalım' dedi ve kılıcı sıyırdığı gibi merkebe vurdu, belinden ikiye böldü.

Hünkâr bunu duyunca, 'Kolları tutulsun', dedi. Bu söz üzerine Hacım, çolak oldu. Halifelere başvurdu; 'Amanın, yalvarın Hünkâr'a, beni dinlesin, lutfedip beni bağışlasın', diyerek yalvardı. Halifeler ayağa kalkıp Hünkâr'a niyaz ettiler; 'Erenler Şahı, Hacım'ın eksikliğini bağışlayın, yine kolları açılsın', dediler. Hünkâr dileklerini kabul etti, 'Kolu açık olsun', buyurdu. O an Hacım Sultan'ın kolları açıldı. Fakat verdiği **nasıbi** geri almadı; o hizmet, yine onda kaldı...";

- 3) **Çerağ, post** ya da **mürşidli** temsil eden **akıl kiblesi**;
Mürşit, Dört Kapı Kırk Makam'dan geçerek, ham ervah durumundan olgun duruma taşınmış insan; post, o insanın makamı, toplumdaki **konumları**; çerağ ise o insanın **bilgisi**, o insanın nesnel sınırlarının ötesinde topluluk ya da toplum **billincidir**. Bunların tümü akıl kiblesiyle bir bakıma **aydınlanma** kiblesiyle temsil edilir.

- 4) Törende **mürşidin** oturduğu yeri temsil eden **fehim kiblesi**;

Fehim, Arapça **anlama, kavrama, kavrayış** anlamlarına geliyor: Burada, mürşidin Tanrı sözünü anlaması ve bunun gereğini yerine getirmesi anlatılmak isteniyor. Anlama gücü ve bunun gereğini yerine getirme gayreti bir tür **kible** olarak algılanıyor.

- 5) Tanrısal güzellik olarak algılanan **insanı** temsil eden

can kiblesi; Alevilik/Bektaşiliğin teorik boyutunda ve kutsal kökene giden yolda; her adımda **yabancılaşmadan** biraz daha uzaklaşıp daha çok Tanrı olan süreçte, son ve **eksiksiz** varlık olarak beliren insan, Tanrı'nın kendisi olarak can kiblesiyle temsil ediliyor.

B) Zekât: Zahir; zengin Müslümanların mal ve paralarından, helalliğini sağlamak için her yıl yoksullara vermekle yükümlü oldukları **kırkta birlik pay;** varlıklı Müslüman bu payı vererek malını temizler.

Bâtın:

1) Tarikat yolunda Tanrı katına ulaşabilmek için kendi varlığından vazgeçme; kendi varlığından vazgeçerek **kendini temizleme.**

Burada kendi varlığından vazgeçme; birey olarak dünyasal isteklerine sırt çevirme anlamını taşır; amaçlanana ulaşabilmek için kimi doğal gereksinmelerini karşılamada **perhizli** olma; felsefede doğal olandan **sapma** değil, doğal olana karşı durmayı bir **eğitim aracı** olarak kullanmadır.

2) "Ben"ini yadsıyarak "**Birlik**"i yani herkesin herkes için ortak "**ben**"lerinin katılımıyla oluşan ve **bağımsızlaşmış** yabancılaşarak "kutsal köken" durumuna yükselen "**toplumsal bilinci**" ya da "**topluluk bilinci**"ni aklama; bu yolla toplumsallaşma; toplumsallaşarak topluluğu ya da toplumu günahlarından/eksikliklerinden **temizleme;**

3) Kendi bilgisinden diğer insanları yararlandırma; bu yolla kendini temizleme; kendindekini bir başkasına aktararak toplumsallaşmaya/topluluk ya da toplum bilincinin oluşmasına katkıda bulunma.

C) Oruç: Zahir; belli günlerde sahurdan iftara kadar bir şey yememe-içmeme.

Bâtın;

1) 1-10 Muharrem günleri Kerbela'da şehit edilenlerin anısına su içmeyerek, eğlencelerden uzak durarak yas tutma. Bu yas tutuş; zalimlerden gelen, ancak ge-

riye getirilmesi olanaksız olan bir felaketin bedelini ödeme duygusunu sürekli canlı tutmayı amaçlar. Oruçlu günlerde kurban tığlanmaz; saç-sakal tıraş edilmez; cinsel ilişkide bulunulmaz; eğlence/düğün yapılmaz ya da bu tür yerlere gidilmez.

- 2) Kendi iradesiyle kendini yanlış/kötüye karşı koruma; bunu sağlamak için bir tavır/eylem içine girme.
- 3) Yola giristen Hakk'a yürüyünceye değin yasaklanmış şeylerden uzak durma; bunu gerçekleştirebilmek için bir tavır/eylem içine girme.
- 4) Tarikat sırrını açıklamaktan kaçınma; bunu gerçekleştirebilmek için bir tavır/eylem içine girme.

Alevilerde/Bektaşilerde, "düşündüğü gibi davranmak" ilkesinin bir uzantısı olarak bir sakınma/çekinme yani gizlenme yoktur. Bu durumla çelişir gibi gözükken; Sünni baskı ve kuşatılmışlığa karşı bir "korunma mekanizması" olarak gelişen "takiye" (gizlenme) bir inanç değil bir korunma yoludur. Bu korunma yolu zamanla "tarikat kurallarını ve bilgisini Sünnilere açmama, kendini gizleme" anlamında bir yol kuralı durumuna gelmiştir. Yaygın inanç takiyenin, İmam Cafer Sadık'ın "yolunu, altınını, mezhebini gizli tut" anlamına gelen bir buyruğuyla biçimlendiği şeklindedir.

D) Hac: Zahir, ömründe en az bir kez belirlenmiş günde Kabe'ye gitme; Kabe'ye gidip orayı tavaf etme.

Bâtin;

- 1) İmamı ziyaret etme; ziyaret edip hizmetinde bulunma.
- 2) Kabe olarak algılanan insanın kalbini kazanma, gönülüne yönelme.

İnançta kalp/gönül; hem Tanrı'nın evi, hem de emek verilerek, yaşanılarak elde edilen gönül bilgisinin/sezgisel aklın birikmiş biçimidir. Gönülde/kalpde Tanrı konuk; bilgi ağırlıyandır. Bilgiyle gönül evinde Tanrı'yı ağırlama ve O'nun hizmetinde bulunma hac olarak algılanır.

3) **Hakk'a ermek için gönül yolculuğuna çıkma.**

Yarı-ilahî felsefede insan-ı kâmil olarak eksiksizliğe/kusursuzluğa erişen insan; Sudur'daki çevrim'in son yayı üzerinde gönül yolculuğu olarak tanımlanan ikinci bir çevrime girer. Bir bakıma, melekût âlemine; gaybî tanımak ve tanrısal feyz almak için yolculuk yapar. Bu çevrimin ilk yarısında ve inanç kanalında **Hak ile Hak olur**; ikinci yarısında ise **Hakk'tan halka** iner ve toplumsallaşır. Bu yolla kendi inancını dünyalaştırmış olur; bilimin/aklin gezinebileceği nesnel bir sürecin parçası durumuna gelir.

Gerekli **manevî makamları** geçerek Tanrı'ya varmak ve Tanrı'dan halk'a dönmek olarak algılanan **gönül yolculuğunun** ayrılmamış dört aşaması vardır:

- a) Allah'a yolculuk (**seyr illallah**); beşerî isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma süreci.
- b) Allah'ta yolculuk (**seyr fillah**); Tanrı'ya ulaşıp tanrısal nitelikleri kazanma süreci.
- c) Allah'la birlikte yolculuk (**seyr maallah**); "iki-lik" in ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olma süreci.
- d) Allah'tan yolculuk (**seyr anillah**); Tanrı'dan halk'a dönme süreci.

Bunların tümüne **seyrû süluk** adı verilir. Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun seyr illallah, seyr fillah, seyr maallah ve seyr anillah makamlarını geçerek Tanrı'ya varmak ve Tanrı'dan halk'a dönmek için yaptığı manevî yolculuktur.

E) Gaza Eyleme: **Zahir**; vatanını korumak için savaşa gitme; ülkesi için savaşma.

Bâtın; nefsiyle mücadele etme.

İnançta; insanda her türlü kötülüğü yapmaya yatkın duygu hali olarak algılanan nefis, en büyük düşman kabul edilir. Bu bağlamda en büyük savaş, insanın kendi içinde kendi

nefsine karşı verdiği savaştır. Gaza ya da cihat denince, insanın kendini terbiye etmesi anlaşılır. İnsan nefsinin yedi aşamada terbiye eder:

- a) **Nefs-i emmare**; insanı günaha, kötülüğe ve şehvete zorlayan duygu durumu; hiç eğitilmemiş, eğitim görmemiş nefis.
- b) **Nefs-i levvame**; az da olsa eğitilmiş, eğitim görmüş nefis.
- c) **Nefs-i mülfhime**; eğitilmiş/eğitim görmüş olmakla birlikte yeterince olgunlaşmamış; iyilik ve kötülüğe yönelik duygu durumlarının birlikte yaşandığı nefis.
- d) **Nefs-i mutmaine**; iyiliğe/gerçeğe/güzelliğe yönelik duygu durumlarının ağırlıkta olduğu nefis.
- e) **Nefs-i raziye**; Tanrı'dan gelen/geldiğine inanılan her şeyi hoşnutlukla karşılayan nefis.
- f) **Nefs-i merziye**; terbiye edilip olgunlaşmış, Tanrı'nın sevgisini kazanmış nefis.
- g) **Nefs-i kâmile**; bütününü olgunlaşmış, arınmış, en üst aşamada bulunan nefis.

Ancak yine inançta nefis dendiğinde bu anlamından bütünüyle farklı bir başka anlamının bulunduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Bu bağlamda nefis; bir varlığın, kendisinden ayrı bir varlık olarak algılanan **manevî gücü**dür, yani **ruhudur**. Bunun temelde yedi türü vardır:

- a) **Nefs-i cemadi**; maddeyi bir arada tutan ve dağılmasına engel olan güç; **maddesel ruh**.
- b) **Nefs-i nebati**; üremeyi, büyümeyi ve beslenmeyi sağlayan güç; **bitkisel ruh**.
- c) **Nefs-i hayvani**; canlılardaki hareketi sağlayan güç; **hayvansal ruh** ya da **canlılık ruhu**.
- d) **Nefs-i insani**; bütünü kavrama ve akıl yürütme gücü; **insan ruhu**.

- e) **Nefs-i natika**; insanın canlılar arasındaki yerini belli eden güç; **insan ruhu**.
- f) **Nefs-i kutsiye**; olanaklı olan her şeyi elde edebilme melekesine sahip güç; **kutsal ruh** ya da **ermişlerin ruhu**.
- g) **Nefs-i küll**; akl-ı küll'den sonra gelen, ondan etkilenen, etki alan güç; bir insan gibi algılanan **âlemin ruhu/canı** ya da **kutbun ruhu**.

Kutup, Arapça; değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demir, anlamındadır. Alevilik/Bektaşilikte ise kutup dendiğinde; Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olduğuna, Tanrı adına tasarrufta bulunduğu inanan ve âlemin ruhu olarak algılanan en büyük veli anlaşılr.

İnanca göre **kutup** âlemin ruhu, âlem de onun bedenidir. Her şey onun çevresinde döner ve onun sayesinde hareket eder. Her şeyi o idare eder.

Her dönemde bir **kutup** bulunur. Tanrı onun isteğini geri çevirmez. Dünyayı yöneten ve **rical ül-gayb** olarak bilinen 366 tane ermiş vardır. Bunlardan bir tanesi, evrenin de çevresinde döndüğü **kutup**'dur. O olmasaydı evren, bir kaosun içine düşerdi.

Bu kutsal ermişler, insan vücudundan çıkarak bir **melek** varlığına bürünme yetisine sahiptirler; bedensiz bir **ruh** olarak bütün dünyayı dolaşabilirler; dilemeleri durumunda Tanrı'nın huzuruna bile çıkabilirler.

Bu ermişlerin, kendi aralarında **ruhani** bir hiyerarşi vardır. İlk sırada **kutup** yer alır; bunu **üç mukaba**, **dört evtâd**, **yedi** ve **kırk abdal** izler.

Kutup inancı, insanı yücelten bir buluş açısı getirir: Bu anlamda, evreni koruyan ve taşıyan insanın kendisi, özellikle **insan-ı kâmil**'dir. Sürekli bir bilgilenme sürecini gerekli kılar; bugün doğru olan yarın yanlış olabilir; düşünce çelişe çelişe ilerler; her zaman ve her yerde uyulması gereken **dogmaları** içeren **kutsal kitap** yoktur; **kâmil insanın** düşün-

celeri vardır.

F) Cenabetten Arınma: Zahir; boy abdesti almayı gerektiren durumdan kurtulma.

Boy abdesti (**gusûl**), cinsel yaklaşım ve ilişkiden sonra alınır. Önce niyet edilir; besmele çekilir; namaz abdesti alınır; ağız, burun üçer kez yıkanır, buruna su çekilir, ağız çalkalanır; önce sağ, sonra sol omuzdan üçer kez su dökülür; hiç kuru yer kalmayacak biçimde bütün beden yıkanır.

Bâtin:

- 1) Tanrı'ya sırt çevirmeme; Tanrı'dan bilgisiz/habersiz olmama. Alevilik/Bektaşilikte Tanrı'ya sırt çevirmeme; Hakk'la Hak olmak için yola çıkan tarikat yolcusunun, **kâmil insan** olmak için verdiği uğraşta her türlü özveriye katlanması gerektiğini vurgular.
- 2) Gerekli olgunluğa ulaşarak yol sırlarını öğrenme. İnsan-ı kâmil aşamalarını geçerek yol bilgilerini öğrenme; bu yolla kendini manevi olarak temizleme.
- 3) Gerekli olgunluğa ulaşmadan yol **sırlarını** öğrenme durumuna düşmeme; bu yolla kendini kirlenmekten koruma.

IV) Haramdan uzaklaşma: Zahir; kazancını yasal yollardan kazanma.

Bâtin: gönülünü/beynini bozguncu düşüncelerle doldurmama.

Gönül, sezgisel aklın birikmiş biçimidir ve insanın **marifete** erişme gücünü temsil eder. Yine insanın, Tanrı yoluna açılan kapısı olarak algılanan ve bu anlamda kutsal sayılan iç varlığıdır; Tanrı'nın ev'idir; Tanrı'nın tecelli ettiği, görünüş alanına çıktığı, Tanrı ile ilgili bilgilerin geldiği yerdir. Bu bağlamda bir Alevi/Bektaşi, her şeyden önce bir **gönül adamıdır**. Tarikat yolcusunun ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, tutkulardan uzak kalmaya alışmayla belirgin **sadr makamı**, bir gönül aşamasıdır. Gönül adamı, gönül bilgisi olarak ta-

nımlanan **İrfan** ile beslenir ve gönül kiblesi olarak algılanan **meydana** yönelir.

V) **Nikah Kılma: Zahir;**

- a) Evlilik dışı ilişkilerde bulunmama.
- b) Yakın akraba ile evlilik yapmama.

Bâtin;

a) İkrar vererek yola girme. İkrar, tarikata girmek için verilen sözdür. İkrar vermek ise tarikata girmek için söz vermek; tarikata girdikten sonra yol'un bütün kurallarına uyacağını üstlenmek demektir. İkrar verilmesi durumunda talibin iradesi, **mürşidin** rızasında yok olur.

b) Yol'da şeytana uymama. İnançta şeytan, Tanrı'ya başkaldıran meleklerin, kötü ruhların başı olduğuna inanılan varlıktır. Somutta ise nefistir. O nedenle, nefsin isteklerine uymak, şeytana uymak anlamını taşır ve yoldan sapma nedeni olarak gösterilir. Tanrı evi olarak tanımlanan insan gönlündeki nefis, **şeytani sultan** olarak algılanır.

VI) **Çevreye Zarar vermeme: Zahir; çevreyi kirlletmeme.**

Bâtin; Hiçbir şeyin nedensiz/işlevsiz oluşturulmadığı kanısıyla tüm canlı-cansız varlıkları, doğayı, doğada var olan dengeyi koruyacağına, kollayacağına söz verme; sözünü yerine getirme.

Aleviler/Bektaşiler **tevhit** anlayışının bir sonucu olarak yaratılmış her şeyde Tanrı'nın varlığını görürler. Hiçbir şeyin nedensiz/işlevsiz yaratılmadığı sanısını sürekli canlı tutarak, "**yaradandan ötürü her varlığa saygı**" duyarlar. Mürşitlik aşamasına gelmiş bir babaya "Babalık icazetnamesi" verilirken; "kutsal tören" sırasında, "tüm canlı-cansız varlıkları, doğayı, doğal dengeyi koruyacaklarına" söz verdirebilirler. Aleviler/Bektaşiler, uygarlığa ve teknolojik gelişime bağlı olarak çevresel yıkımlar çıkmazdan önce; Tanrı halifesi olmaları inancı içinde her şeyin ve tüm güzelliklerin korunmaları gerektiği bilincine

varmış oldular. Tanrı insana yedi yüzle gözükür.

- 1) Kendi görünümünde; bu Tanrı sevgisi içindir; tüm sevgilerin başıdır.
- 2) Üstat görünümünde; bu bilim ve sanat sevgisi içindir; kişiyi olgunlaştırır; kişinin kendini aşmasını sağlar.
- 3) Pir görünümünde; insana ve tarikat yoluna saygı içindir; kişiyi inançta amaçlanan noktaya taşır.
- 4) Sevgilisi görünümünde; bu mutlu ve huzurlu yaşama olan sevgi içindir; bu kişiyi özlediği ortama kavuşturur.
- 5) On dört yaşındaki çocuk görünümünde; bu çocuk sevgisi içindir; bu kişiyi saflığa, temizliğe taşır.
- 6) Kâbe görünümünde; bu doğa sevgisi içindir; bu kişiyi doğayı sevme yoluyla Tanrı'ya ulaştırır.
- 7) Otuz üç yaşındaki cennetli görünümünde; bu tüm iyi insanları sevmek içindir; bu kişiyi gerçek sevgiye taşır.

Inançta her şey sevgiden oluşur. Sevgi Tanrı'nın gizemli gücü olarak doğanın her yanına yansır. Her güzel işte o sevgi yankılanır. O sevgi, uygarlıkları beşiğinde sallar; baharda açılan tomurcuklarda yaşam bulur. Tomurcuklara tutunan çiğ taneciklerinde gizlenir; yeni doğmuş bir yavru gibi insanlığa el uzatır. Kuşaktan kuşağa geçer, yürekte yüreğe akar.

Mürşit, yalnızca muhiplerinin sorunlarıyla kendini sınırlayamaz; tüm dünyayı, onun ötesinde tüm evreni ilgilendiren her türlü sorunla ilgilenmek durumunda/zorundadır. Mürşit, çevrede olup biteni izlemeli, her şeyin dengede olduğundan emin olmalıdır. Alevi/Bektaşî felsefesinde **tuz**, doğadaki dengenin simgesi durumundadır. Bu nedenle, bir eğitim mekânı olarak algılanan Bektaşî sofrası tuz tadararak açılır ve tuz tadararak kapanır. Tuz tende ve doğada dengeyi sağlar; dengelenen ten, bir başka insana ve doğaya dengeli davranışlarla yaklaşır. Yine Alevi/Bektaşî felsefesinde insan, **feyz-i mukaddes**; insan için gerekli olanlar ise **feyz-i akdes** olarak algılanır. Bu kapsamda her şeyin insan için var olduğunun bilincine varan Alevi/Bektaşîler; çevreyi/doğayı korumanın insanı korumak anlamına

geldiğini; yine her şeyin doğal işlevleriyle birlikte Tanrı emaneti olduğunu bilirler. Meleklerin bile taşıyamadığı bu sorumluluğu, bir Tanrı halifesi olarak yükümlenmeyi temel bir görev olarak görürler. Bir Alevi/Bektaşî doğayı ya da doğal olanı değiştirmeye yeltenmez; herşeyin doğal yasalar ve koşullar içinde akıp gittiğini kabul eder; doğal yasalar ve koşullar içinde kalmak koşuluyla yine doğal çareler aramaya koyulur. İnançındaki idealizmine baş vurmaz; tam tersine, doğal olan zeminde kalır ve yöneldiği doğal çareyi idealizmiyle kutsar.

Alevilik-Bektaşilikte eğitim zevk etme, tanrısal görünüşleri izleme ise zevk almazdır.

- VII) **Sünnet-i Cemaat Olma:** **Zahir;** Peygamberin emirlerine, örfüne uyma; Hz. Muhammet'in söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenme.

Bâtın;

- a) Yol töreleri konusunda bilgisiz olmama;
- b) Hz. Ali ve soyundan gelen imamların söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabul etme;
- c) Pire, mürşide itaat etme. Pir, mürşit; müritlerine kurtuluş yolunu ve tanrısal sırların çözümünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, üstün aşamalı tarikat ulusudur. Bu nedenle, söz/isteği yasa niteliği taşır. Mürit bu söze/isteğe uymakla sünnet-i cemaat olma şansını yakalar.

- VIII) **Sefkatli Olma:** **Zahir;** insanlara yumuşak, sevecen davranma.

Bâtın; bütünü yaratılmışlarla kardeş olma; onları Tanrı emaneti bilip koruma. Genelde insan, özelde kâmil insan bir Tanrı halifesidir. Öte yandan tevhit anlayışının bir sonucu olarak doğadaki her şey Tanrı'nın bir görünümüdür. En fazla Tanrı/konuşan Tanrı olmak kimliğiyle kâmil insan, kendi dışındaki her şeyi korumak/kollamak göreviyle yükümlüdür. Bu bağlamda, canlı/cansız her

şeye sevecen davranmak durumundadır.

IX) Arı Giyme-Arı Yeme: Zahir;

- a) Kuran'ın buyurduğu şeyleri yeme, giyme.
- b) Temizliğe özen gösterme.

Bâtin; Tanrısal nitelikleri tanıma; onları etigine indirme, davranışlarının bir parçası durumuna getirme. Gönül bilgisi yoluyla gerçeği yakalama; bunu tanrısal özellikler olarak algılama; algıladığı şeyleri ahlakının temeline yerleştirme; davranışlarına yansıtma.

X) Yaramaz İşlerden Sakınma (Emr-i maruf):

Zahir; Tanrı buyruklarına uyma; yasaklardan kaçınma.
Bâtin;

- a) Tanrı'ya yaklaşma; bu çaba içinde olma.
- b) Bu çaba içindeyken şeytandan uzak durma. Burada şeytan insanın nefsidir. İnsan, nefsinin dünyasal isteklerine gem vurmasını bilmez; aksi durumda yoldan sapar.

Buyruk'a göre tarikat kapısı
denizdir; kendi özünü bilmektir;
öğrenmektir; inançtır; ettir;
eşiktir; fitlidir.

TARİKAT KAPISI

Alevilik/Bektaşilikte tarikat, bir pirin, mürşidin Hakk'a ulaşmak için İslam dinini yorumlayarak oluşturduğu, kendine özgü kuralları, ilkeleri ve törenleri bulunan bir inanç yoludur. Bir gönül yolu olarak algılanmasına karşın, diğer yandan, yaşanan anda, kendini bir örgüt olarak dayatan Sünni şeriata karşı konumlanan ve devletin/dinsel ortodoks özkaynağın uzağında adam yetiştiren bir okuldur. Bu anlamda yeri geldiğinde savunma yapan, yeri geldiğinde mücadele veren bâtnî bir kurumdur.

İslam ülkelerinde, Hz. Muhammet'in Hakk'a yürümesinden sonra halifelik sorununa bağlı olarak tümüyle dinsel nitelikli Sünni tarikatlarla dinsel-siyasal nitelikli Şii tarikatlar ortaya çıktı.

Zamanla bunlar kendi içlerinde birçok kola ayrıldı. Kimileri bağımsız bir yapı kazanarak büyük bir etkinlik ve egemenlik kurdu.

Genelde dinsel nitelikli olan Sünni tarikatlar, şeriatın kurallarına yeni bir yorum getirmekten; tapınma biçimlerine, dinsel görevlere özel bir düzen vermekten öteye geçemedi. Buna karşın dinsel-siyasal nitelikli olan, kaynağını Hz. Ali'nin kişiliğinden alan, Ehlibeyt ve On İki İmam sevgisiyle beslenen Şii tarikatlar ise düşünsel düzeyde İslam dinine yeni bir yorum getirdi. Ali yandaşları hareketi, çeşitli adlar altında yayılıp güçlendi. Buna koşut olarak, "Kuran'daki ayetlerin anlamlarının altında gizli anlamlar olduğu ve bunu ancak İmam'ın bilebileceği" biçiminde tanımlanan bâtinilik temeli üzerinde, vahdet-i vücud ve ruh göçü

felsefesiyle bütünleştirdi. Yayıldığı bölgenin uygarlık düzeyine, yerleşik inanç, gelenek ve göreneklerine göre değişik kollara ayrılarak günümüze değin geldi.

Anadolu toprağında bu anlayış; Asya'dan kopup gelen ve ilkel komünal değerlerin taşıyıcıları olan insanlar ile İlkçağ'ın aydınlanma çizgisini izleyerek Hristiyan özkaynağına muhalefet eden insanlarla buluştu ve Ali yandaşlığı hareketi, Pir Hacı Bektaş-ı Veli'nin önderliğinde, sonraları Alevilik olarak anılacak olan Bektaşilik-Kızılbaşlık adı altında yeni bir kimlik kazandı. Aydınlanma zemininde, halkların her türden birikiminin yeni bir sentezi olarak evrilirken; katı cansız ve yaratıcılıktan uzak bir İslami ortodoksluk sergileyen Sünni tarikatlar karşısında, hoşgörü temeline dayalı, zengin, canlı, esnek ve yaratıcı bir dervişlik anlayışını geliştirerek, merkezi yönetimle/otoriteyle çelişkisi olan tüm toplum insanlarını kucaklayan bir dünya görüşü yarattı.

Bu genel açıklamadan sonra; bu dünya görüşünün yaratıcısı/taşıyıcısı olan tarikatta, nasip almış bir Alevinin/Bektaşinin Alevi süreçinde/Bektaşî yolunda geçtiği aşamaların gönül kayıtlarını içeren, Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin, ikinci kapısını irdelemeye girişebiliriz.

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilik/Bektaşilikte, ikinci kapı ve buna bağlı olan on makam, tarikat ya da tarikat kapısıdır. Bu kapı inançta, "birinci doğum" olarak algılanan şeriatı ya da şeriat kapısını izler ve "ikinci doğum" olarak bilince çıkar.

Tarikat Kapısı: Dört Kapı Kırk Makam öğretilerine göre, insanı kâmil aşamaları sıralamasında ikinci sırada yer alan ve zahitlerle özdeşleştirilen; Bektaşiliğin kurallarını, ilkelerini ve törenlerini öğrenme, Hak yolunu bulma evresi; tarikat.

Sahibi: Hz. Ali.

Tarikat, Hz. Ali'nin şanına geldi.

Anlamı: Tarikatın kurallarına, ilkelerine ve törenlerine ilişkin bilgi.

Simgesi: Ateş; Sudur öğretilerine göre, önsüz-sonsuz olarak al-

gılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan, dört tür ögeden biri; **tarikât simgesi**.

İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan ve **anasır-ı erbaa** adı verilen hava, su, toprak ve ateş'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne, dört tabana oturur. Ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir.

İnançta ateş, insanı kötülüğe sürükler. Ateşin sekiz özelliği vardır:

- 1) **İki yüzlülük**; zikirle ortadan kalkar.
- 2) **Şehvet**; helal kazançla ortadan kalkar.
- 3) **Cahillik**; bilim öğrenme ile ortadan kalkar.
- 4) **Hırs**; ölümü sürekli hissetmekle ortadan kalkar.
- 5) **Gaflet**; sevgiye, saygıya dayalı Tanrı korkusunu her an duymakla ortadan kalkar.
- 6) **Nazar**; düşünerek konuşmakla ortadan kalkar.
- 7) **Büyükleme**; benliğini bilmekle ortadan kalkar.
- 8) **Bâtın**; kanaat ile ortadan kalkar.

Tanrı şükür edilmesi durumunda bu sekiz tutkuyu bağlar.

İnanıcı: zahir;

Bâtın: niyaz.

Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan biri olan niyaz, tarikât kapısıyla özdeşleştirilir.

Kavmi: Zahitler; insan-ı kâmil aşamalarından ikincisini temsil eden tarikât kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin ateş olduğu kabul edilen, dört tür insandan ikinci tür insanlar; **tarikât kavmi**.

Makalat'a göre, zahitler tarikât kavmidir. Aslı ateş (od)'tir. Ateş gibi her gün yanarlar. Bu dünyada kendi özünü olgunlaştıranlar, ahirette türlü türlü azaptan kurtulur. Zahitlerin ibadeti, her an Tanrı'nın adını anmaktır; her an yoldan sapabileceği korkusunu taşımaz; dünyasal arzularından sıyrılmaz. Zahitler, toplumdaki uzaklaşarak içe kapanma yoluyla kendini inanca verenlerdir. Onlar **takva** sahibidir.

Zahitlerin gönlüme gayb bilimi doğmuştur; onlara **hidayet** kapısı açıktır.

Kardeşi: Bir pirden el almak ve kâmiller önünde musahip olmak; bu yolla tarikat ya da tarikat kapısına kardeş olunur.

Selamı: Esselam-ü aleyküm ey Pir-i tarikat erenleri.

Cünubu: Pirsizlik; ikrardan dönüp andını bozmak.

Alevî/Bektaşî inancında pir, mürşit din demektir; piri, mürşidi olmayanın dini olmaz. İkrar, tarikata girmek için verilen sözdür; bu sözden vazgeçmek, en büyük suçu işlemek anlamına gelir.

Babası: Mürebbi (mürşit).

Mürşit, müritlerine kurtuluş yolunu ve tanrısal sırların çözümlünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, üstün aşamalı tarikat ulusudur. İnançta dünya bir **bahçe**, mürşitler de bu bahçenin **bahçivanlarıdır**. Dünyasal isteklere bel bağlamayan, bir içim su, bir lokmayla yetinen, haram yemeyen insanlardır. Onların sözü ağrıya ve ağuya karşı bir şerbettir.

Abdesti: Pire biat etmek.

Biat, Arapça "söz verme" anlamına gelir. Alevilik/Bektaşîlikte biat, bir isteklinin (talip), biat töreniyle bir uyarıcıya (mürşit) **teslim** olmasıdır. Biat töreninde, istekli ile uyarıcı el ele tutuşur; daha sonra **telkin** yapılır ve **ikrar** alınır. El ele tutuşmakla istekli, uyarıcı aracılığıyla önce **Hz. Ali'**e oradan **Hz. Muhammet'e** ve **Tanrı'ya** ermiş olur.

Buyruk'a göre tarikatın makamları: 1) Mürşitten el alıp tövbe kılma; 2) Talip olma; 3) Saçına ve giysilerine önem vermeyip dünya nimetlerine bağlanmama; 4) Sabir olma; 5) Hürmetli olma; 6) Korku duyma; 7) Tanrı'dan umut kesmeme; 8) Hidayete erme; 9) Toplum içinde uyumlu olma, öğüt dinleme, sevecen olma; 10) Aşk, şevk ve sefa.

Makalat'a göre tarikatın makamları: 1) El alıp tövbe kılma; 2) Mürit olma; 3) Saçın giderme, libasını giyme; 4) Mücadele, göyünme; 5) Hizmet etme; 6) Korku duyma; 7) Umud tutma; 8) Hirka, zembil, makas, seccade; ibret, hidayet; 9) Makam sahibi olma, cemiyet sahibi olma, nasihat sahibi olma, muhabbet sahibi olma; 10) Aşk, şevk ve fakirlik.

Makamlar:

1) El alma, tövbe etme:

a) Bir mürşide bağlanma.

Mürşit, Dört Kapı Kırk Makam'dan geçmiş, ham ervahlıktan sıyrılıp olgun/yetkin duruma gelmiş insan demektir. Öncelikle Hakk'la Hak olarak, Tanrı halifesi olmanın gerekleriyle donanmıştır. Onun da ötesinde, Hakk'tan halk'a inen, bir birey/toplum hizmetlisidir. Bu nedenle o, bir yol göstericidir/ışıklandırıcıdır. Tarikat kapısına adımını atan bir talip her şeyden önce bir mürşide gereksinime duyar. O yol göstermeden doğruyu yakalayamaz. İnançta el, bir tutma, dokunma organı olmanın ötesinde tanrısal gücü de simgeler.

El almak; tanrısal gücün ayırımında olan, Dört Kapı Kırk

Makam'dan geçerek kutsal köken'le bütünüleşen bir mürşide bağlanmak, yani derviş olmak demektir.

Derviş olan can tarikata candan bağlanmış demektir. Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde bile doğruluktan ayrılmayacak, hak olanı söyleyecektir. İnancından şüpheli, halinden lekeyi, davranışlarından kusuru silecek; özünü sözüne, davranışına uyduracaktır.

- b) Kötü ve günah işlerden vazgeçerek Hakk'a yönelme.
- c) Dünyasal tutkularдан, nefsin isteklerinden sıyrılma, sıyrılarak tarikata yönelme.
- d) Dünya ve dünya ile ilgili şeylerden vazgeçerek Hakk'a dönme.

II) Mürit olma:

- a) Mürşidin isteğine uyma.

Mürit, günah kabul edilen sözler söyleyebileceği kaygısıyla mürşit karşısında sessiz kalmalıdır/susmalıdır. Alevilik-Bektaşilikte, "dilin afetleri" olarak algılanan sözlü kötülüklerden kaçınma, az konuşma ve mürşidini sabırla dinleme, müridin önem ve özenle uyması gereken bir edeptir.

- b) Eğitim alma isteğinde olma.

Alevilik/Bektaşilikte zorlama yoktur. Onun içinde "Gelme gelme, dönme dönme", derler. Bunun anlamı, yola gelirken iyice düşün; gönlünde kesin bir eğilim belirirse Hak yoluna gir, girdikten sonra, artık dönmek olmaz, demektir.

Yani mürit, eğitime yatkın, eğitim almaya istekli olmalıdır. İstenmeden, eğitime yatkınlık sergilenmeden mürit olunmaz.

- c) Düşünce ve davranış düzeyinde verilen eğitimi özümseyebilmek için canla başla çalışma. Müridin sadece istekli olması da yetmez; verilen eğitimi etiğine ve davranışına aktarabilmek için, her türlü özveriye katlanmaya hazır

olmalıdır.

Buyruk'a göre üç türlü mürit vardır:

- 1) **Mûrit**; malını, canını Alî'nin yoluna koyan kimse;
- 2) **Tirîr**; malını, canını mürşide vermeyip küfür sayan kimse;
- 3) **Kûrit**; ne malını, ne de canını mürşide veren kimse.

Yoldan, erkândan dönen mürit dönektir. Mürşit ve müşahidî kabullenmeleri gerekir. Yola girmeyen, hakikatı kabul etmeyen; mürşit ve muhasahibi hak saymayan mürit lanetlidir. Böylesi bir mürit yola, erkâna, ceme sığmaz; onun sürgün edilmesi gerekir.

Mürşit ile müridi birbirine **Şedd-i Şah** bağlar; şed, teslim olmaktır, bağlılık göstermektir.

Mûrit cesettir, mürşit ise candır; can cesetten çıkarsa yaşam sona erer.

Bir mürit, üç gün rehber önüne çıkmazsa onun inancı yok olur.

Bir mürit erkân sahibinden erkân isteyemez; çünkü, erkân sahibinin yolu, evliyaların, enbiyaların yoludur; Tanrı'nın yoludur. Eyvallah bu yolun sağında; Tanrı'nın buyruğu ise bu yolun solundadır. Mürüvvet önünde, kerem ardındadır.

Bir mürit bir müridin evine vardığında önce eşiği, ardından kendisini, sonra da ocağı niyaz etmesi gerekir. Bu mihmanın ev sahibine armağanı ve hizmetidir. Bu armağan ve hizmet karşılığında ev sahibi mihmana: "Bugün saygıdeğer konuğumsunuz. Ev bizim değil, senindir", demesi gerekir.

Mûrit, kutsal olarak algılanan kitapların okunması ve mürşidin konuşması sırasında, **itiraz** edemez; eğer ederse gûhahkâr olur.

Tarikat geleneğinde talip, tarikata alınmadan önce belli bir süre **ahlak** ve **edep** denemesinden geçirilir. Manevi yükselmeye istekli ve **seyrû sülûk** çilesine katlanmaya hazırsa mürit olarak kabul edilir.

Yola düşecek, yol göstericisine mutlak bağlanacak, onun rızası dışında yedi adım bile atmayacak olan talip, tarikat

hizmetlerini yerine getirmesini sağlayacak değerlerle donanmış olmalıdır.

İçeride bir etmeli; dışarıdan halk gibi görünmesine karşın içten evliya gibi olmalı; geveze olmamalı; terbiyeli, kadına saygılı olmalı; can ve tenle, bütün varı ve varlığıyla mürşit buyruğunda bulunmalıdır.

Üç türlü talip vardır:

- a) **Âşık meşrep**; üzüntüsünün, sıkıntısının artmasına koşut olarak zevki artan ve imanı çoğalan talip;
- b) **Muhip meşrep**; bilgili olmasına karşın, henüz Hakk'ın muhabbetini fark edemeyen talip;
- c) **Mukallit meşrep**; tarikat yolunu kolay aşılır sanarak heves eden talip. Böyle bir talip, göreğe göre davrandığı için dinsel uygulamaların özündeki gerçeği, yani **Âlem-i Şühud**'un Hakk'ın görünümünden başka bir şey olmadığı gerçeğini algılayamaz; bu durumla belirgin taklit aşamasını geçemez.

III) Saçını giderme, libasını giyme:

- a) **Saçını giderme**; cinsiyet farklarının ortadan kaldırılması bağlamında, "**kadının dişliliği, erkeğin kişiliği**"nin yok edilmesi olarak algılanan sembolik "**çâr darp**" erkânından geçme. Alevilik/Bektaşilikte cinse dayalı hiçbir ayırım yoktur. Kadın ve erkek yalnızca biyolojik yapıları gereği farklıdır; kadın ve erkek birbirinin eşidir; birbirini tamamlar; birinin diğerine üstünlüğü yoktur; birbirlerine göre eşdeğerdedirler. Önemli olan insan olmalarıdır; bu nedenle insanı ilgilendiren konularda bir ayırım söz konusu edilemez. Aleviler/Bektaşiler bu yaklaşımın bir uzantısı olarak yaşamın her alanına birlikte girerler; birlikte eğitim alırlar, birlikte yerler-içerler, birlikte muhabbet ederler, birlikte dua ederler. Cinse dayalı farklılaşma sade-

ce karı-koca ilişkisini kucaklar. Alevilik/Bektaşilikte evlilik, kutsal bir sözleşmeyle yaratılan bir kurumdur. Bu nedenle nasip töreninde herkesin kardeşlik bağına kurduğu ortama eşlerden hangisi nasip alıyorsa diğeri, o sırada meydana girmez. Çünkü aralarındaki bağ, kardeşlikten öte bir şeydir. Meydanda bulunanlar birbiriyle kardeş olur. Kardeşler asla karı-koca ilişkisine giremeyeceklerinden; eşler, sırasıyla biri dışarıda bekleyerek nasip alırlar. Nasip aldıkları sırada her biri meydana da bulunanlarla kardeş olurlar, ancak birbirleriyle değil.

Bir Alevi/Bektaşi Alevi/Bektaşi kaldığı sürece eşini incitmez, gücendirmez, onu üzecek bir şey yapmaz. Karı kocasında, koca karısında, insanın güzelliğini, ululuğunu görür.

Cinsiyet bağlamında ve inançta, Allah'ın "cema" esmasından kadın; "celal" esmasından erkek oluşur. Bu nedenle erkek "haşin" ve "sert"; kadın ise "narin" ve "güzel"dir.

Kadın aciz olduğu için değil, narinliğinin ve güzelliğinin korunması için korunur. Erkek ise haşin ve öfkeli olduğu için değil, kötü niyetliyi ürküttüğü için korunur. Cins ayrımının olmasının bir kanıtı olarak Aleviler/Bektaşiler birbirlerine, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın "erlenler" diye seslenirler.

Yine inançta, ilk istenen son oluşandır; yaklaşımı egemendir. Asıl murat edilen Havva olduğu için, Âdem bile inançta yardımcı bir varlıktır.

- b) **Libasını giyme**; kutsal olarak algılanan tennure, haydariye ve hırkaya bürünerek, kanberriye, kemer kuşanarak, teslimtaşı takarak, taç giyerek ayıpları örtücü olma, kimsenin ayıbını

görmeme. Bunlar, ruhsal yüceliği, ululuğu, mutluluğu simgeleyen şeylerdir. İnançta taç, Tanrı'nın sevgili kullarına bir armağanı olarak algılanır.

Buyruk'a göre gökten yedi taç indi:

- 1) Beyaz renkli olarak Hz. Âdem'e;
- 2) Beyaz renkli olarak Hz. Nuh'a;
- 3) Siyah renkli olarak Hz. İbrahim'e;
- 4) Sarı renkli olarak Hz. Musa'ya;
- 5) Mavi renkli olarak Hz. İsa'ya;
- 6) Yeşil renkli olarak Hz. Muhammet'e ve
- 7) Kızıl renkli olarak Şah-ı Merdan Ali'ye.

Taclar, kubbelerindeki dilim ve lengerlerindeki parça sayısına göre çeşitli adlar alır: Kubbesi on iki dilimli, lengeri dört parçalı olanlar **Hüseyini taç**; kubbesi dört dilimli, lengeri dört parçalı olanlar **Horasani** ya da **Ethemî taç**; kubbesi yedi dilimli, lengeri dört parçalı olanlar **Şemsi taç**; dilim ve parça sayısı değişik olabilen, ancak dikiş çizgisi "elif" harfini andıranlar **Elifi taç** olarak bilinir.

Tacın içi sır, dışı nurdur; iğnesi mürşit, ipliği taliptir; kubbesi Tanrı, on iki dilimi On İki İmam'dır; mühürü Muhammet-Ali'dir; kapısı dörtlüdür; farzı pire hizmet, sünneti pire itaattir. İnanca göre, taç giyen dervişlerin on iki özelliği olması gerekir. Bunlar:

- 1) Bilgi sahibi olma;
- 2) İsyankâr olmama;
- 3) Nefsine uymama;
- 4) Gaflette olmayıp can gözünü açık olma;
- 5) Tamah etmeme;
- 6) Dünyaya bağlanmama;
- 7) İsteklerden geçme;
- 8) Şehvetperest olmama;
- 9) Kibirsiz olma;

- 10) Kimseye acı ve zarar vermemeye;
- 11) Pinti ve aceleci olmama; ve
- 12) Kazaya rıza ile teslim olup vesvese etmeme.

IV) İyilik Yolunda savaşma:

- a) En büyük dūřman olarak algılanan nefsiyle mūcadeleye girme.
- b) Benliđin geđici ve dūnyasal isteklerine karřı koyma.

İnançta nefis, insanda her tūrlū kōtūlūđū yapmaya yatkın duygu durumu olarak tanımlanır ve en büyük dūřman kabul edilir. Bu nedenle nefisle mūcadele, iyilik yolunda savařmadır ve cihad-ı ekber (būyük savař) olarak algılanır. Tarikat yolcusunun ruhsal arınmaya ulařmak iđin geđmek zorunda olduđu yedi ařama (makam) vardır. Bunlar:

- 1) **Nefs aşaması (ben makamı):** Kiři duyusal eğilimlerinin etkisi altındadır. Henūz tanrısal gerđekliđi karayabilecek durumda değildir; arınmak zorundadır.
- 2) **Gōnūl ařaması (sadr makamı):** Kiři gōnūl yoluyla dūřūnmeye, tutkularından uzak kalmaya bařlar.
- 3) **Ruhsal aşama (ruh makamı):** Kişi ruhsal varlık alanına yōnelir; tanrısal gerđekliđi anlama yolundadır.
- 4) **Gizem ařaması (sır makamı):** Kiři, dūnyaya ōzgū tūm geđici varlıklardan sıyrılmıř ve tanrısal gerđekliđe ulařmıř durumdadır.
- 5) **Gizemlerin gizemi ařaması (sımu's-sır makamı):** Kiřiye, tanrısal gizlilikler bir būtūnlūk iđinde ađılır.
- 6) **En gizli aşama (ahfa makamı):** Kişi, nurun (ışığın) sıyah olarak algılandığı, tanrısal evrene en yakın alandır.
- 7) **Salt gerđeklikler ařaması (mutlak hakikatler makamı):** Kiři, būtūn kiřisel niteliklerinden sıyrılmıř, tanrısal varlıđın ōzūnde ōlūmsūzlūđe ulařmıř durumdadır. Kiři, kendinde deđildir, Tanrı'dadır; sōz ve davranıřları, tanrısal ōzūn belirtileridir.

Tarikata bağlanarak, tutkularından, geçici isteklerinden sıyrılma **terk** olarak algılanır: Üç türlü **terk** vardır. Bunlar:

- a) **Terk-i dünya**; üç terk sıralamasında ilk sırada yer alan, geçici olarak algılanan dünyaya, dünya nimetlerine bağlanmama aşaması;
- b) **Terk-i ukba**; üç terk sıralamasında ikinci sırada yer alan, bu dünya gibi geçici olarak algılanan ahirete, Cennet'in mutluluğuna bağlanmama aşaması;
- c) **Terk-i terk**; üç terk sıralamasında son sırada yer alan, geçici olarak algılanan ve terkedilen bu dünyanın ötesinde, ahiretin de terkedilmesiyle ulaşılan, kişinin özünde Tanrı ışığından başka bir varlığın bulunmaması aşaması.

Üç terk aşamasının başlangıcında; Tanrı'ya, ya da kutsal olarak algılanan bir makama, bu makamı simgeleyen nesneye, kişiye yönelme bağlamında **teveccüh** durumunda bulunan tarikat yolcusu; **Buyruk**'taki makamlar sıralamasında yer alan ve olgunlaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan, benlik duygusundan sıyrılarak Tanrı'ya bağlanma, bütün işlerini Tanrı'ya bırakma bağlamında **tevekkül** aşamasına ulaşır.

Tevekkül aşamasında bulunan tarikat yolcusu, Tanrı'dan başka hiçbir şey ve kişiye güvenmez. Tevekkül ikiye ayrılır:

- a) **Halkın tevekkülü**; her şeyde Tanrı'nın etken olduğunu benimseyerek Tanrı'ya güvenme (güvenme nedenleri Tanrı ile kul arasında bir perde durumundadır).
- b) **Tanrı seçkinlerinin tevekkülü**; Tanrı'nın yazdığından başka hiçbir şeyin insana nasip olmayacağını bilincine vararak Tanrı'nın vekilliğini mutlak anlamda kabul etme ve kendisiyle ilgili her türlü önlemi terketmedir; kendini

Tanrı'ya teslim etmedir.

V) Hizmetli olma:

- a) Kendini insanların mutluluğuna adama.
- b) Bunun için her türlü özveriye katlanmaya hazır olma.

Bir Alevi-Bektaşî, eğitildiğinde; eğitimle almış olduğu her türlü kazanımı/donanımı, önce bireyin, sonra bireyin nesnel sınırlarını aşarak toplumun hizmetine sunması gerekir. Yani birey ve toplum hizmetlisi olmak durumundadır; çünkü insanı eğitmenin amacı budur. Bu aynı zamanda bir **ibadettir**; birey ve toplum hizmetinde bulunma zemininde **mutluluğu**, mutluluğu yakalamak için gösterilmesi gereken **özveriyi** paylaşmadır. Bu nedenle bir Alevinin/Bektaşinin temel amacı bilim öğrenmektir; bilginin **sakisi** olmaktır; gönülleri, yürekleri aydınlatmaktır; tatlı söz ederek ışık saçmaktır; insanlık için elinden gelen bir işi ertelememektir; bağışlayıcı olmaktır; yaramaz kişilerden yaramaz işleri saklamaktır; iki kimseyi birbirine kötülememektir; kendini bir avuç toprak gibi alçakgönüllü görmektir; bilge kişiden, iyi insandan öğüt almaya hazır olmaktır.

VI) Haksızlıktan korkma:

- a) Tanrı yolunda yürürken, gerçeğe kavuşurken yanlış bir adım atmaktan kaçınma.

Tanrı yolundaki tarikat yolcusu Dört Kapı Kırk Makam'dan geçerken "**kutsal köken**"e yönelik bir **korku** duymaz; yani bir Tanrı korkusu içinde değildir. Ancak, inançta kendini, amaçlanan noktaya taşırken, inanç Tanrı'sı durumundan Tanrı insan durumuna dönüşürken, bir **hata** yapmaktan korkar; bu korkuyu bir **özeleştir**i biçiminde, bir kendi kendini kontrol biçiminde sürekli canlı tutar.

b) Tanrı'nın bir yansıması olarak algılanan doğaya ve insana, kötülük/yıkım getirecek işlerden sakınma.

Bir Alevi/Bektaşî her şeyden önce insanlığa **hizmetlidir**, canlı cansız her şeye **hizmetlidir**; bu hizmet bir tür **ibadettir**. **Tevhit** anlayışına göre doğaki her şey, insan dahil; Tanrı'nın bir yansımasıdır. Ona getirilecek bir zarar, Tanrı'ya karşı işlenmiş kabul edilir.

VII) Umutsuzluğa düşme:

a) Kutsal gerçeğe bir gün kavuşacağı umudunu hiçbir zaman yitirme.

Alevilik/Bektaşîliğin felsefi ve teorik boyutunda bir kişi inanç kanalında yürürken, amaçladığı kutsal kökene **ulaşma**, onunla **bir olma** umudunu hiçbir zaman yitirmez. **Hakk'la Hak olacağı** günü heyecanla bekler; bu bekleyiş gerçekleştiğinde kendini **insan Tanrı** aşamasına taşımış olur; olgun/yetkin/eksiksiz olmayla belirgin **makam-ı insaniye**'ye taşınmış olur; bireyleşeceği, toplumsallaşacağı anı yakalamış olur.

b) Haklinin haksızı yeneceğine inanma, bu inancını sùrekli canlı tutma.

Bir Alevi-Bektaşî **Hakk'la Hak olma** zemininde haklinin haksızı bir gün kesinkes yeneceğine inanır; Hakk'la Hak olduktan sonra bir **yorum**, **yetenek** varlığı olarak indiği yeryüzünde ezilenin, ezeni bir gün alaşağı edeceğini bilir; geleceğe yönelik bu kestirimi yakalayabilmek/yaşama geçirebilmek için **halk katında**, aynı çıkara koşanlarla egemene karşı **savaştır**. İnsanlık kazanımlarıyla kendini donatmayı bir borç bilir; bu kazanımlarını elinden almak isteyenlere karşı **direnir**.

VIII) Hırka, zembil, makas, seccade; ibret alma,

hidayete erme:

a) **Hırka alma;** tanrısal niteliklere bürünme, kutsallık kazanma.

İmam Cafer Sadık'a göre hırkanın imanı kapalıdır, İslamı temizlik, dini tanışıklıktır. Kiblesi pirdir; sözü Tanrı'yı anmaktır. Sırrı şevktir; canı ibadettir; açarı, tekbirdir; gusulü, dünya uğraşında temizliktir; kemali doğruluktur; namazı arılıktır; yakası razılıktır; eteği dervişliktir; içi nur, dışı görmektir. Farzı söylemektir; sünneti makastır; marifeti sıdktır; yüzü pir, içi mürrebidir.

b) **Makas alma;** tanrısal ahlaka uymayan sünnet dışındaki yenilikleri terketme; birey/toplum katında ahlak dışılıktan uzaklaşma.

Alevilik/Bektaşilikte sünnet; mürşidin söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenmedir. Bunun dışında sünnet aramak, inançsal ahlaka aykırıdır. Uyarıcıdan aldığı bilinçle donanan Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; bilgisini birey/toplum katına taşır. Burada bilinçle çelişen bir davranışa giremez; bunu ahlak dışılık olarak algılar.

İmam Cafer Sadık yol ehli canların üç sünneti yerine getirmelerini zorunlu görür:

- 1) Birinci sünnet **Tannı'dır;** inananların Tanrı adını dillerinden, sevgisini gönüllerinden düşürmemeleri gerekir. Burada anlatılmak istenen, inanç Tanrısının kutsanması görüntüsü altında, insan Tanrı'nın **tanıklığı-nın** sürekli seslendirilmesidir; asıl tanık/veri kaynağının dışı vurulmasıdır.
- 2) İkinci sünnet **Muhammet'tir;** yol ehli can, Muhammet'in söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenerek kin, büyüklenme ve düşmanlığı yüreğinden atması, toplumla uyum içinde olması gerekir.
- 3) Üçüncü sünnet **Alî'dir;** bunun anlamı, Muhammet-Ali

yoluna gönül rızası ile teslim olmadır.

c) **Seccade:**

a) Her zaman ve her yerde Tanrı tecellilerinin huzurunda olduğunu bilme.

Tevhit anlayışının bir sonucu olarak Alevi-Bektaşiler, kendileri dahil her şeyi Tanrı'nın bir görünümü olarak algılar. İnanç kanalından yeryüzüne inmesine karşın bir yorum, bir yetenek varlığı olarak belirlediği için, çevresini diğer varlıklardan farklı yorumlayabilen tek yaratıktır. Bu bilincin bir gereği olarak her can kendini, **an-ı daim**'de Tanrı tecellilerinin huzurunda hisseder. İnsanın önceli olan gönlündeki soyut Tanrı'ya nasıl davranıyorsa tecellilerine de öyle davranması gerekir.

b) Tanrısal tecelli olarak algılanan şeye, insana büyük bir saygı ve sevgi besleme; Tanrı sevgisini tecellisine aktararak aynı sevgiyi onda yaşama/bulma.

Diğer taraftan **seccade**; tarikat yolunda bir aşamayı, makamı simgeleyen ve pirin, dedenin ya da babanın oturduğu tabaklanmış tüylü deriden yapılmış **post**tur. Bu nedenle **post hizmeti**, pirliktir, dedeliktir, babalıktır. Postlar kutsaldır; büyük bir saygı ve sevgi kaynağı durumundadır. İnançta postun başı "teslim"; ayağı "hizmet"; sağı "el tutma"; solu "nefsi kırma"; dışı "sebat"; içi "temkin"; ortası "muhabbet"; mihrabı "cemal"; doğusu "sevinç"; batısı "bilim"; koşulu "erenler önünde baş eğmek"; canı "tekbir"; şeriatı "yok olma"; tarikatı "acıma"; marifeti "rıza"; hakikati ise "kavuşma ve bekleme" durağı olarak algılanır.

Alevilik-Bektaşilikte On İki İmam sayısınca on iki post vardır.

Bunlar:

- 1) **Horasan postu** (pir postu); Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan geldiğini bildirir; tarikatın temel taşı durumundadır; bu posta kimse oturamaz.

- 2) Ahmed-i Muhtar postu (mürşit postu); Hz. Muhammet makamı.
- 3) Ali postu; rehber makamı.
- 4) Aşçı postu; Seyit Ali Sultan makamı.
- 5) Ekmekçi postu; Balım Sultan makamı.
- 6) Nakip postu; Kaygusuz Sultan makamı.
- 7) Atacı postu; Kanber Ali Sultan makamı.
- 8) Meydancı postu; Sarı İsmail Sultan makamı.
- 9) Türbedar postu; Kara Donlu Can Baba Sultan makamı.
- 10) Kurbançı postu; Hz. İbrahim makamı.
- 11) Ayakçı postu; Abdal Musa Sultan makamı.
- 12) Mihrmandar postu; Hz. Hızır makamı.

d) Zembil alma:

İrfan arayıcısı olma.

İrfan Arapça "bilme, anlama" anlamına geliyor. Alevilik-Bektaşilikte ise:

- a) Evrenin sınırlarını bilme, kavrama;
- b) uyarıcıdan alınan bilgi; gönül yoluyla elde edilen sezgisel akıl, anlamlarına gelir.

e) İbret alma:

- a) Her şeyde Tanrı'nın bir hikmeti olduğunu anlama.
- b) Ben özelliklerinden arındırılmış ben özelliklerinin katılımıyla beliren toplumsal bilinçte yaratıcılık görme.

Herkesin birey "ben" özelliklerinden arındırılmış herkes için ortak payda durumuna yükselmiş "ben"; bir bakıma toplumsal bilincin kendisidir; bunun bireye **yabancılaşmasıyla** beliren biçimi ise Tanrı'dır. Yol ehli can, tanrısal güç görüntüsü altında, o gücü yaratan toplumsal temele yönelir; asıl güç/kudret sahibini yakalar. İnanç Tanrı'sı genelde toplumsal Tanrı, özelde halkın Tanrı'sı durumuna dönüşür. Ve egemenin Tanrı'sı ile halkın Tanrı'sı

kavgaya tutuŖur. Bu kavgada devlet bilinciyle örtüŖen egemenin Tanrı'sına karŖı, toplumsal bilinçle örtüŖen halkın Tanrı'sının galip geleceği yargısı kesin olarak öne çıkar. Bu durum, birey sınırlarının aŖılmasıyla varılan toplumsal zeminde halkın, ezilenin, yaratanın ve bunların kavgasının **kutsanmasıdır**.

f) Hidayete erme:

a) Hak yoluna girme.

b) Tarikatı benimseme.

Hakk'a yönelen her can, manevi yükselmeye, yücelmeye insanı Tanrı'ya ulaŖtıran yol olarak algılanan tarikatı benimsemek durumundadır. Aleviler-Bektaşiler; kendiliğinden var olan, varlığı kendinden baŖka bir varlığı gerektirmeyen, önsüz-sonsuz olarak algılanan, her Ŗeyin yaratıcısı durumundaki güç anlamında soyut kurgusal Tanrı kavramından çok; bunun insan bilinci içine çekilerek potansiyel kazanmış biçimi olan Hak kavramını yeğlerler... Bu bağlamda Hak yolu, Tanrı yoludur; Tanrı yolu, tarikattır. Hak divanı, Hak-Muhammet-Ali divanı, Tanrı huzurudur. Yol ehli can, Hak yoluna girip tarikatı benimseyerek, Hakk'ın huzuruna varmak ister; Hakk'ın **sureti** olarak algılanan insan-ı kâmil olmak ister. Kendini tanımak temel amacıdır; kendini tanıma Hakk'ın yüzüne ulaŖmakla olanaklıdır; bir can, Tanrı'nın yüzü olarak algılanan kendi yüzünü bulduğunda/bildiğinde Hakk'ın yüzünü yakalamış demektir; bu inançtaki Hak algısını, insanda **somutlamak** demektir. Çünkü, insanın kendi yüzünden baŖka ve ayrı bir Tanrı yüzü yoktur; insanda tecelli eden Tanrı'dır; bu nedenle Hakk'ın yüzüne ulaŖma, insanın kendi yüzünü bulması, tanınması anlamına gelir.

IX) Nimet dağıtma: Makam, cemiyet, nasihat ve muhabbet sahibi olma.

- a) **Makam sahibi olma;** ruhsal bakımdan belli bir olgunluk aşamasına ulaşmış olma. Makam, tarikat yolcusunun ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk aşamasını simgeler; bu anlamda **postu** simgeler.
- b) **Cemiyet sahibi olma;** tarikata girmek isteyen, Bektaşî olmak isteyen talipleri olma.
- c) **Nasihât sahibi olma;** yol kurallarını, ilkelerini ve törenlerini anlatacak denli bilgi ehli olma.
- e) **Muhabbet sahibi olma;** Tanrı'ya, tarikat ulularına ya da tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme gönülden sevgi ve bağlılık duyma. Bir şikâyetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için **muhabbet meydana** açma.

X) Aşka erme, şevke erme, özünü fakir görme:

- a) **Aşka erme;** tanrısal varlığı içten gelen bir eğilimle sevme; sevilenle kendini yoketme, sevilenle bir olma, seveni yok yalnızca sevileni var etme.

Aşka erme yolundaki tarikat ehli can, bir âşiktir. Tanrısal varlığın gizemine bağlanarak kendini Tanrı'da, Tanrı'yı kendinde görme aşamasına yükselmiş yetkin kişi demektir. Bu nedenle tanrısal özde ölmezliğin sırrına ulaşılması durumunda beliren, sevenle sevilenin birliğini anlatmak için "**âşık-maşuk**" özdeyişi kullanılır.

Yine, Alevilik-Bektaşîliğin kıyısında duran, Alevi-Bektaşî ilke ve âdetlerine belirli bir sadakat duyan, ancak nasip almamış durumda bulunan kimseye de âşık denir. Nasip almamış kişi anlamında âşık terimi, tarikat içine çekilme sürecindeki meraklı araştırmacıyı

belirtir. Tekkeyi ziyaret edebilir, baba ile konuşabilir.

Aşka eren tarikat yolcusu can; vecd durumunda gizli anlamını herkesin çıkaramayacağı, akla, mantığa ve şeriata aykırı şeyler söyleyebilir. Bu durum, kişiyi özgür/bağımsız kılmak için yaratılmış bir yaratıcılıktır.

b) **Şevke erme**; Tanrı sevgisinden, tanrisal tecellilerden kaynaklanan coşkuyu duyma.

c) **Özünü fakir görme**; Tanrı uğruna dünya varlığından vazgeçme; benin geçici isteklerine aldanmama; büyüklük taslayarak tanrisal varlık karşısında bağımsız bir tavır takınmama.

Buyruk'a göre marifet kapısı
dalğıtır; sözün anlamını bilmektir;
kendini eğitmektir; dindir; kandir;
advedir; yağıdır.

MARİFET KAPISI

Makalat'a göre; ilham, fehm, aşk, şevk ve muhabbet cana konu; can dirildi; akıl egemen oldu; geleni, varanı bildi. Çünkü tüm nesnelere canla dirilir, can marifet ile dirilir. Onun için marifetli canlar, erenler canıdır; marifetsiz canlar, hayvanlar canıdır. Su olarak algılanan marifet, gönül gözünden akar ve bostan olarak bilince çıkan canı sular.

Burada **ilham** inançta, kulun kendi isteği, gücü ve çalışması-na bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle doğan anlam, sezgi, bilgi anlamına gelir. **İlham**, akıl ve duyuların aracılığı olmaksızın, tanrısal gerçeklerin ve sırların, varlık ve olayların iç yüzünün, velinin gönülüne doğması biçiminde algılanır. Bu durum ancak arınmış gönüller için söz konusudur. Akıl ve duyu yanılgılarından uzak olduğu için, **ilham'da** aldanma ve yanılma payı yoktur.

Geleneksel söylemde; **Makalat'ın** bu açıklamasının yüzeysel anlaşılması sonucu, "**Akil şeriat ve tarikat kapıları için gereklidir; marifet ve hakikat kapılarında akla gereksinme yoktur**" biçiminde özetlenebilecek bir **ters bilinç** ortaya çıkmıştır.

Bu doğru mudur?

Bence yanlıştır. Burada anlatılmak istenen şudur: İnançtan akla atlayarak **şeriat** ve **tarikat kapılarında** eğitilen yol ehli can; **zahirden** kaçış görüntüsü altında **bâtını** yani gerçeği akılla kavrama gücüne erişmiştir. Daha açık bir anlatımla **beyin**, **marifet kapısı** ile birlikte daha az **düşünme etkinliğinde** bulunarak daha

Üretken bir aşamaya sıçramıştır. Nesnel süreçteki **doğal yasaları**, **birey ilişkilerini** ve **toplum yasalarını**; özel bir düşünme çabası harcamadan kavrayabilmektedir. Özcesi **üretkendir**. Gördüğü, duyduğu şeyler; bunun da ötesinde görmeden, duymadan soyut olarak algıladığı şeyler arasında var olan ortak yasalar/kurallar/ilkeler kendiliğinden gibi gözükür ama kesinlikle daha önceki bilgi birikiminin bir sonucu olan süreçte, **beynin bir yansıması** durumundaki **gönülde** belirir. **Hakk'la Hak olma** yolunda yüründüğünden; yol ehli can, yüklendiği misyonun bir gereği olarak birey gücünün/yeteneğinin üstünde bir güç/yetenekle donanır. Akıl insanından çok inanç insanı durumuna dönüşür.

Akıl arkada, görülenler/duyulanlar, hatta, görülmeden/duyulmadan soyut olarak algılananlar **öndeymiş** gibi görünür; gerçeğinde önde olan **akıldır**. Akıl alanı terkedildiğinde; akla gereksinme duymadan ulaşıldığına/elde edildiğine inanılan hemen her şey yok olur.

Yine burada geçen **fehmi**, inancı anlama ve bunun gereğini yerine getirme anlamını taşır. Alevilik-Bektaşilikte inanç dindir? Dinin **zahir** anlamı; insanın kutsal olanla ilişkisini betimleyen inanış ve dogmalar bütünüdür. Alevi-Bektaşî inancında ise dinin ikili anlamı vardır:

- a) Tarikat makamında beliren inançtır; tektanrıci inancın dünyalaşmasıyla kazanılan ve yeni bir içerikle biçimlenen yarı-ilahi boyuttur. Akılla ulaşılan sonuçları kutsayan, düşüncenin evrimine koşut olarak değişimler/dönüşümler geçirerek **an-ı daim**'de anlamlı ve güncel kalan manevi ilkeler/kurallar bütünüdür. Tanrı'nın eksiksiz sureti olarak beliren insan-ı kâmil'in, bunun yüceltilmesi bağlamında kutbun yaşama görüşüdür.
- b) Aştır, sevgidir. Aşk, tarikat makamında beliren inanç dünyasında, kutsal köken olarak öne çıkan tanrısal varlığı, içten gelen bir eğilimle sevmedir; sevginin insanı bütünüyle

egemenliği altına almasıyla sevenin sevilende kendini yoketmesidir.

Fiziksel dünya, **hakikat**'ın yokluktaki bir yansımasıdır. **İkilik duygusu**, Tanrı'nın varlığı gerçeğini insandan saklayan bir örtüdür. İnsanın içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşme eğilimi vardır. Bu nedenle insan kendi "**ben**"iyle bir savaşım içine girer. "**Birlik**"in sağlanabilmesi için "**ikilik**" aşılarak, "**ben**" fethedilir. "**İkilik duygusu**"nun aşılması ve "**ben**"in fethedilmesi, ancak "**aşk gücü**"yle olanaklıdır. Bu aşk içimizde vardır; çünkü o da, Tanrı'nın kendi yapısının bir parçasıdır. Bu bağlamda, içene saz çalıp şiir söyleme yeteneği ve becerisi kazandırdığına inanılan içki olarak algılanan **aşk badesi**, kâmil insanın bilgisinden başka bir şey değildir. Tarikat ehli can, bu bilgiyle donanır, bu bilginin gereklerini yerine getirir. Tektanrıci dinin emirleri, **bâtını** bilmeyen cahillerin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerdir. Tarikat ehli canlardan bu emirler düşer.

Makalat'a göre cana konan ve canın dirilmesine ve aklın egemen olmasına yol açan bir diğer durum ise **şevk**'tir. **Şevk**, Tanrı sevgisinden, tanrısal tecelilerden kaynaklanan coşkuyu anlatır. Bu inançtan akla atlanılarak yakalanan yol sürecinde; üretken kılınan aklın, kendi yaratıları karşısında duyduğu **hazdır/onurdur**.

Canı sulayan, düşüncenin evrimini kesintisiz besleyen **muhabbete** gelince; onun da ikili bir anlamı vardır:

- a) Tanrı'ya, tarikat ulularına ya da tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde uyanan sevgi, bağlılıktır. Bu sevgi ve bağlılığın kesintisiz yaşanmasıyla tanrısal âlemin gücü içinde erimeye koşut olarak, Tanrı'nın tarikat

yolcusundan "ben" özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen "bir" oima olgusuna ulaşılır. Kurgulanan inançla özdeşleşip halk'a dönülmesiyle inanç dünyalaşır; bunun doğal bir sonucu olarak Tanrı yeryüzüne iner ve yeryüzü tanrısallaşır.

- b) Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi ve bir sonuca bağlanması için yapılan cem törenidir; muhabbet meydanıdır.

Meydanın Alevi-Bektaşî inancında çok özel bir yeri vardır. Meydana niyaz etmek; bir aşama olarak algılanan ve tarikat yolunda ceme katılanları temsil eden mekâna, bir dileğinin gerçekleşmesi için yakarmak anlamını taşır. İbadet meydanı, erenler meydanı ya da Kırklar meydanı adlarıyla da anılır.

Meydanın giriş kapısının iç kısmına **eşik**; meydanın orta kısmına **dâr** ya da **dâr-ı Mansur** denir. Genellikle giriş kapısının karşısında, **kûre makamı** olarak algılanan bir ocak (Hz. Fatma Ocağı) bulunur. Ocak olmaması durumunda bunun yerine bir çerağ konur.

Meydana girene göre sağ taraf karşı köşede, yerden biraz yükseltilmiş bir zemin üzerinde Hz. Muhammet makamı olarak algılanan **Ahmed-i Muhtar Postu** (mürşit postu); bunun solunda kalan duvarın dibinde **çerağ tahtı**; bunun önünde ise **meydan taşı** bulunur.

Ocak'tan sonra sırayla giriş kapısının sol tarafındaki duvar boyunca postlar sıralıdır. Siyah renkli olan **Horasan Postu**'na kimse oturamaz, boş tutulur.

Alevilik-Bektaşilikte meydan, bir ibadet yeri olarak caminin yerini tutar: Ancak, camide **şeriat**, meydanda **marifet**; camide **kible**'ye dönüş, meydanda **karşılıklı kible oluş** vardır. Ca-

mede hoca ve müezzin; meydanda **mürşit** ve rehber bulunur. Camide yazılı **Kuran**, meydanda **konuşan Kuran** okunur. Cami dünya meydanıdır, güven yeridir; orada yapılan ibadet borç ödemedir. Meydan büyük mahşerdir; insanı sonsuz yaşama götüren **ölüm sahnesi**dir. Bir kurban yeri; sonsuz saltanat yeridir; orada yapılan ibadet **Mirac'a** varmak içindir.

Tanrı yolundaki tarikat yolcusu sürece girince bir tür "hicret"e çıkar: Nefsinden sıyrılarak gönüle; gönülden sırıra; sır'dan ruha; ruh'tan Hakk'a; Hakk'tan halk'a göç eder.

Buna koşut olarak insanın tanrısal gerçeklere ulaştığı yer olarak gönül, "**Tanrı'nın Evi**" anlamında insanda somutlanırken; gönülün, kalbin yönelme yeri anlamında **çerağ**, **post**, **mürşit**; Tanrı sözünü anlamaya ve bunun gereğini yerine getirmeye yönelme yeri anlamında **çerağ tahtı** ve nefis olarak algılanan **ten'in** yönelme yeri anlamında **meydan taşı** dünyalaşır.

Aleviler-Bektaşiler felsefelerinin ve teorilerinin biçimlenme sürecinde, görüşlerine kaynak olarak yüceltikleri **Hallac-ı Mansur'u**; dünyalaşan inançlarının toplumsallaştırıldığı yer'le yani **meydan**'la özdeş kılarak ölümsüzleştirdiler. "**Dâr**" ya da "**Dâr-ı Mansur**" adı altında bir "**kurum**" yaratarak, Ortodoks Sünni dünyanın uzağında ve şeriat yaptırımlarının dışında yaşamının yolunu, yordamını buldular.

Dâr, Alevilik-Bektaşilikte; **Hallac-ı Mansur'un** asıldığı direk anlamında **darağacını** simgelediği gibi tarikatla ilgili törenlerin yapıldığı **meydan** ya da **meydan odası'nın** orta yerini de simgeler. Bunun ötesinde **dâr**, insana ilişkin tapınmanın toplumsallaştırıldığı; bireysel/toplumsal sorunların tartışıldığı ve çözüme ka-

vuşturulduğu; kullanılış biçimine göre işlev kazanan bireysel/toplumsal bir **olgudur**. Bu olgunun yaşama geçirildiği bir kurumdur. Genelde **insan-Tanrı-övren**, özelde **Tanrı-Muhammet-Ali** üçlüsünün birlendiği insanın, insanlaşan tanrının **tapınma**; saziyla sözüyle, müziği ve dansıyla birlik ve beraberlik içinde yiyip-içme; muhabbet ederek kusurdan, günahattan arınma; kendine ve topluma görevlerini yerine getirme; bu yolla iyi insan olma **yeri/kurumudur**.

Alevilik-Bektaşilikte **dâr**'ın, duruş biçimine göre adlandırılmış dört türü vardır. Bu dört duruşun her biri, toplumsal başkaldırı kültürünün yaşatılması anısına; düşünceleri ve inançları uğruna can vermiş, dört ulu insanın adıyla simgelenir. Burada en saygın yer **Hallac-ı Mansur**'undur. **Dâr-ı Mansur**; asılma duruşuyla temsil edilir ve darağacında asılarak öldürülen **Hallac-ı Mansur** gibi yol uğruna ölümü göze almayı, asılmaya hazır olmayı anlatır. Cemaatin ve dedenin önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için, niyaz ederek meydan'ın ya da meydan odası'nın orta yerine gelerek, ayakları mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik olarak beklemek biçiminde uygulanan **dâr'a durmak**, bir bakıma **Mansur** olmaktadır.

Diğer üç duruştan, yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen **Dâr-ı Fazlı**, **Faziullah-ı Hunufî** gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze almayı; dizüstü duruşuyla temsil edilen **Dâr-ı Nesimî**, Nesimî gibi yol uğruna derisini yüzdürmeye hazır olmayı ve ayak mühürleme duruşuyla temsil edilen **Dâr-ı Hüseyin** ya da **Dâr-ı Fatma**, **Hüseyin** ya da **Fat-**

ma gibi, yol uğruna canını vermeye hazır olmayı simgeler.

Aleviler-Bektaşiler, dinsel inancı gökyüzünden yere indirip yeryüzünü tanrısalılaştırırken, ahireti de dünyalaştırdılar; dünyada Cennet'i kurmak için Cehennem yaratıcılarına karşı verilen mücadeleyi kutsallaştırdılar.

Bu genel açıklamadan sonra nasip almış bir Alevinin-Bektaşinin Alevi süreğinde/Bektaşi yolunda geçtiği aşamaların "gönül kayıtlarını" içeren Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin, üçüncü kapısını irdelemeye girişebiliriz.

Marifet Kapısı: Dört Kapı Öğretisi'ne göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında üçüncü sırada yer alan ve ariflerle özdeşleştirilen; gönül yolunda en yüce düzeye ulaşma, tanrısal sırlara erme evresi; marifet.

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilik-Bektaşilikte üçüncü kapı ve buna bağlı on makam, marifet ya da marifet kapısıdır. Bu kapı inançta "ikinci doğum" olarak algılanan tarikat kapısını izler ve "kutsal kökenle" buluşma aşaması olarak bilinçe çıkar.

Marifet kapısında Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; seyrü süluk'un seyr fillah ve seyr maallah makamlarını yaşar. Seyr fillah makamında Tanrı'da yolculuk yaparak; Tanrı niteliklerini kazanır. Seyr maallah makamında ise Tanrı'yla birlikte yolculuk yapar; seven sevilende yok olur; her şeyin tanrısal olduğu "birlik" yakalanır.

Sahibi: Hz. Ali

Marifet Hz. Ali'nin şanına geldi.

Anlamı: Tarikat yolcusunun, gönül sezgisi yoluyla elde ettiği duyular üstü bilgi.

Duyular üstü olarak algılanmasına karşın gerçekte, marifet kapısına ulaşan canın bilgi birikiminin kendiliğinden bir uzantısı olarak gönüle doğan batin bilgi/bilinç; birliği çoklukta, çokluğu birlikte düşünmeyle sağlanır. Fark kula,

cem Hakk'a bağlanır; halkı görmek fark, Hakk'ı görmek cemdir. Farkı olmayanın kulluğu, cem'i olmayanın marifeti olmaz. Fark, halkın Hak sayesinde var olduklarını ve varlıklarını koruduklarını anlamaktır; birlikte çokluğu, çoklukta birliği görmektir. İnançta gayb, Hakk'ın kendisinden değil, kulundan gizlediği şey olarak algılanır. Gayb âlemi, duyu- larla tanınıp algılanabilen âlemin ötesinde bulunduğu- na inanılan âlemdir. Halk içinde bulunmalarına karşın, tanrı- sal gizeme ulaştıkları için kendilerini halktan gizleyebilen- ler, yani arifler, gayb erenleridir. Hakikate ve marifete er- miş ariflerin algılayabildiği âleme, gayb-ı izafi denir. Tanrı- dan başka kimsenin bilmediğine inanılan, duyuyla ula- şılmayan, akıl ve bilgiyle kavranamayan, yalnızca aşkın gerçekleri olarak algılanan salt görünmezlik âlemine, "tanrı- sal evren" anlamında gayb-ı mutlak adı verilir.

Duyularla algılanabilir âlemden tanrısal âleme, beş ayrı görünür olma durumunu simgeleyen varlık evrenleri sıra- lanır:

- 1) **Lahut**; beş evren sıralamasında ilk sırada yer alan, en yüksek varlık alanı; kesin varlık alanı, tanrısal evren; **lahut âlemi**.
- 2) **Ceberut**; beş evren sıralamasında kesin varlık alanı, tanrısal âlem durumunda olan **lahut**'u izleyen, bütün varlıkların Tanrı bilgisinde toplandığı ikinci varlık ala- nı; tanrısal erkin bir simgesi olarak algılanan **gök katı**; **ceberut âlemi**.
- 3) **Melekût**; beş evren sıralamasında üçüncü sırada yer alan; Tanrı bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp orta- ya çıktığı varlık alanı; **melekût âlemi**.
- 4) **Nasut**; beş evren sıralamasında dördüncü sırada yer alan; Tanrı bilgisinde toplanan varlıkların madde biçi- mine girerek görünüş alanına çıktığı varlık alanı; **na- sut âlemi**.
- 5) **Misal**; beş evren sıralamasında son sırada yer alan; bütün varlıkların, biçimleri ve özleriyle en olgun nite- likte buldukları varlık alanı; **misal âlemi**.

Yine inançta, **hazerat-ı hamse** olarak bilinen; varlıkların, Tanrı'dan doğmalarından, doğup taşmalarından başlayarak, insan-ı kâmil durumuna gelinceye değin geçirdikleri beş aşama, beş görünür olma hali vardır:

- 1) **Hazerat-ı gayb-ı mutlak**; henüz Tanrı'nın ad ve sıfatlarının tecelli etmediği varlık alanı.
- 2) **Âlem-i ceberut**; salt ruhsal âlem.
- 3) **Âlem-i melekut**; ruhsal âlemle maddesel âlem arasındaki geçiş âlemi.
- 4) **Âlem-i şehadet**; madde âlemi.
- 5) **Mertebe-i insan-ı kâmil**; olgun ve kusursuz insanlık aşaması.

İşte Tanrı yolundaki tarikat yolcusu **hicret'e** çıktığında bütün bu âlemleri/evreleri/varlık alanlarını kateder; duygularından ve birey iradesinden sıyrılır; benliğini Tanrı'nın varlığında yokeder. Fena diyarı olarak algılanan bu dünyadan hareket eder; fena makamları olarak bilinen bu dünyaya özgü aşamaları geçer; fena fi'l pir olur, bütün varlığını mürşidinin kişiliğinde eritir; fena fi'l vücut'ta, bütün duygularından sıyrılarak yokluğun sınırına ulaşır; fena fi'l ehadidet'te, gerçek varlık katına taşınır ve fena'il fena'da, yokluğun ötesine geçer.

Inancı: Adak

Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan üçüncüsü olan adak, marifet kapısıyla özdeşleştirilir.

Simgesi: Su

Sudur öğretisine göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan, dört tür öğeden biri; **marifet simgesi**.

İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanın kökeni durumunda bulunan ve **anasır-ı erbaa** adı verilen **hava**, **su** **toprak** ve **ateş**'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne, dört tabana oturur ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir.

İnançta; gönül verme, kabul etme suyun uzantısı durumundadır. Bunun da on özelliği vardır:

- a) Akıl;
- b) Bilgelik;
- c) İlim;
- d) Öğüt;
- e) Düşünce;
- f) Hayır;
- g) Kemal;
- h) Erdem;
- i) Bağışlama;
- j) Cömertlik.

Kavmi: Arifler.

İnsan-ı kâmil aşamalarından üçüncüsünü temsil eden marifet kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin su olduğu kabul edilen, dört tür insandan üçüncü tür insanlar; **marifet kavmi**.

Makalat'a göre; arifler, marifet kavmidir; asılları sudur. Su arıdır, arıtıcıdır; arifler de arıdır, arıtıcıdır.

Ariflerin ibadeti tefekkürdür; seyirdir; nazar sahibi olmaktır; dünya ve ahireti terketmektir; nazar ile edep beklemektir; arzulayıp Hakk'a ulaşmaktır.

Tarikat yolunda hakikata ve marifete ermiş olanlara arifler denir. Onlar, halk içinde bulunmalarına karşın, tanrısal gizeme ulaştıkları için kendilerini halktan gizleyebilenlerdir.

Yine **Makalat'a göre** baş arş'a benzer, gönül Uçmak'a; dünya muhabbet evidir, ahiret nimet evi; gönül marifet evidir, marifet hem dünyadan, hem ahiretten yeğdir.

Akil Ay'a benzer, marifet güne benzer, bilimlere ise yıldızlara benzer. Marifet ağacının dibi gönülde, başı gökten yukarıdadır; marifet ağacının başı tevhit, özü imandır; dibi yakınlık, kökü tevekküldür, yemişi ilimdir. Beş budağı vardır:

- 1) **Şevk;** insan gönlünün Tanrı sevgisinden, tanrısal te-

cellilerden kaynaklanan coşkusu;

2) **Muhabbet**; tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülden uyanan sevgi, bağlılık;

3) **İnayet**; Hakk'ın kulunu kayırması;

4) **İradet**; verilen bir sözü, içten gelen bir istekle yerine getirme; sözünde durma, sözünün eri olma;

5) **Kurbiyet**; yol ehli canın, gönülünü Tanrı dışındaki her şeyden arındırarak tanrısal nitelikler kazanması ve bu yolla Tanrı'ya ulaşması.

Kardeşi: Bir Pir'den el tutup kâmililer önünde musahip olmakla tarikat ve marifet ya da tarikat kapısı ve marifet kapısına kardeş olunur.

Muhasip, ikrar verecek, nasip alacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil anlamında eşdir; yol arkadaşısıdır; yol kardeşidir.

İkrar töreninde, karı-koca birlikte nasip alır; kadın, bir başka kadının kocasını; erkek ise başka bir erkeğin karısını musahip seçerek meydana girer.

Selamı: Esselam-ü aleyküm ey nur-u marifet erenleri.

Cûnubu: Nefsini belmemek.

Babası: Hz. Ali

Abdesti: Nefsini bilip Rabbini tanımak.

Buyruk'a göre marifetin makamları: 1) Edep; 2) Heybet; 3) Sabir; 4) Kanaat; 5) Utanmak; 6) Cömertlik; 7) İlim; 8) Teslim ve rızada olmak; 9) Marifet ve 10) Kendi özünü bilmektir.

Makalat'a göre marifetin makamları: 1) Edep; 2) Korku; 3) Perhizkârlık; 4) Sabr-u kanaat; 5) Utanmak; 6) Cömertlik; 7) İlim; 8) Miskînlük; 9) Marifet ve 10) Kendi özünü bilmektir.

Makamlar:

1) **Edepli olma:** Eline-diline-beline sahip olarak kötü hal ve hareketlerden uzak durma.

Alevi-Bektaşî ahlakının temelini oluşturan edep; el-dil ve bel sözcüklerinin ilk harflerinden türetilmiş olarak algılanır. Bir Alevi-Bektaşîye göre hizmetteki edep, hizmetin kendisinden daha değerlidir. Edep kapsamında üç şey önemlidir:

- a) **Eline sahip olmak:** Hırsızlık yapmama, kan akıt mama anlamında, Alevi-Bektaşî barışçılığının ve cana saygısının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşî eli, suç işleme aracı olmaktan çıkarıp güzellikleri yaratma aracı haline dönüştürmüştür.
- b) **Diline sahip olmak:** Yalan söylememe, sözle insanları birbirine düşürmeme, kov ve gıybette bulunmama anlamında, Alevi-Bektaşî açıklığının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşî dili, dedikodu yapma, fitne ve fesada katılma aracı olmaktan çıkarıp doğru-

yu söyleme, söz güzelliğini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

- c) **Beline sahip olma:** Nefsina sahip olma, zina yapmama anlamında, gayrimeşru ilişkilerden uzak durma anlayışının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşî cinsel organları, zina aracı olmaktan çıkarıp herkesin eşiyle, sevgilisiyle birlikte yaşamasının güzelliklerini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

Buyruk'a göre elini-dilini ve belini kötü kullanan uğrudur. Uğrunun Dört Kapı Kırk Makam ve on yedi erkânda yüzü karadır. Uğru dört çeşittir:

- a) **El uğrusu;** mal uğrusudur, mal çalan kimsedir; Tanrı katında yüzü karadır.
- b) **Dil uğrusu;** bilgidenden bilgiyi öğrenip başkasına kendisininmiş gibi anlatan, onları aldatan kimsedir, iki dünyada yüzü karadır.
- c) **Yol uğrusu;** bir kâmil mürşitten yolun törelerini öğrenip talipleri kandırarak onlara babalık/dedelik yapan kimsedir, iki dünya da yüzü karadır.
- d) **Gönül uğrusu;** bu bir bel uğrusudur; sarkıntılık edip bir bacının gönülünü çalan; işi bittikten sonra çekip giden kimsedir; Dört Kapı Kırk Makam, on yedi erkânda yüzü karadır.

II) **Bencilik, kin ve garezden uzak durma:**

- a) Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, ulaştığı marifet aşamasından düşme endişesini/kuşkusunu taşıması ve bu durumdan korku duyması.
Tarikat ehli canda, Tanrı korkusu yoktur; Tanrı'ya ulaşma yolunda bir yanlış yapacağı korkusu; bir şeyi yanlış anlayacağı kuş-

kusu vardır.

b) Kendine yönelik eleştiriyi/sorgulamayı sürekli canlı tutarak/öne çıkararak bencillikten, kinden ve garezden uzak durma.

c) Koruyucu bir korkunun/kuşkunun kuşatıcılığında her an vicdanını dinleme; ayna olarak algılanan secede kendini izleme; eksikliklerini/kusurlarını saptama ve yeni güne daha arınmış olarak çıkma.

Tanrı celal sıfatı ile kendi yüceliğini/ululuğunu/enginliğini gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın gönlünde tecelli eder. Bu Tanrı'nın heybet durumudur. Tanrı'nın gönülde, heybet durumunda görünüş alanına çıkmasıyla insan, **gaybete** girer (kendinden geçer). Gaybet, Tanrı'da yok olma yolunda bir aşama olarak algılanır; Hakk'tan gelen doğuşlar ve feyizler nedeniyle çevreden ve kendi fizik varlığından soyutlanma biçiminde beliren, her şeyden habersiz olma durumunu betimler. Gaybet durumuna giren tarikat yolcusu, kalbini Tanrı'dan başka her şeyden arındırır; Tanrı'yla birlikte olmanın huzurunu yaşar. Bütün benliğini Tanrı bilincine yönelttiği için çevreden ve bu arada kendi duyularından soyutlanır. Bu dünyada olmasına karşın, tanrısal gizemle örtülür ve bir bakıma yok olur.

Tanrı cemal sıfatıyla insanın gönlünde görünürse üns (sevinç) oluşur.

III) Perhizli olma:

- Hiçbir şeyde aşırı olmama/aşırıya kaçmama.
- Ular'lan manevi aşamanın verdiği sarhoşluktan korunma; bu hazzı yanlış algılayıp kendini yitirmeme.
- Mahrem olan şeylerden kaçınma/uzak durma.

IV) Sabır gösterme:

- a) Bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama.
- b) Kutsal gerçeğe giderken aceleci olmama; taşkınlık yapmama; ölçüyü elden bırakmama.
- c) Mürşidin verdiği kadarıyla yetinme; nefesine uyup mürşidinden taşıyamayacağı/kaldıramayacağı isteklerde bulunmama.

V) Utanma:

- a) Yakışıksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma.
- b) Kınanma, ayıplanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma.

VI) Cömert olma:

- a) Bilgisini ehlinde esirgeme.
- b) Bilgisinden layık olanı yararlandırma.
- c) Bunu bir ibadet olarak algılama ve bu yolla kendini temizleme/arı kılma.

VII) İlim öğrenme:

- a) Tarikat yolunda, gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulma.
- b) Sezgisel aklını kullanarak kesin bilgiye ulaşma.

VIII) Miskin olma:

- a) Kendisine hiçbir varlık tanımama.
- b) Eyvallah Kapısı'nın kulu olma bağlamında; edilen bir söz, yapılan bir işi, gösterilen bir tavır olumlama/onaylama/benimseme; razı olma, itaat etme; teslim olma, bağlanma.

IX) Özünü bilme:

- a) Son amacını âlem-i ekber'de bulan ve küçük evren olarak algılanan insanı tanıma.
- b) Bu yolla son amacını âlem-i asgar'da bulan ve büyük evren olarak algılanan âlem'in farkına varma.
- c) Bu bağlamda Tanrı'nın bütün sıfatlarının in-

sanda tecelli ettiğinin ayırımına erme.
Alevilerde-Bektaşilerde "gönül bilgisi", özünü bilmenin bir koşulu durumundadır. İnançta gönül bilgisiyle donanmış yol ehli can, kendinin yüceltilmesinin bir ürünü olan ve büyük evren adıyla anılan; bātında, Tanrı adına tasarrufta bulunan kutbun teninden/canından başka bir şey olmayan, tanrısal âlemle buluşmak ister. Çünkü o, kendi kanıtıdır; bu yolda yürütmesine engel oluşturan şeriatı yadsır.

X) **Arif olma:**

Tanrı'nın; gönül bilgisi, duyarlığı, derinliği yoluyla kendisiyle bütünleşmesine izin verdiği ve bu yolla, kendi yüce varlığını görebilmesi lütfunu sağladığı, kendi özünü tatmanın zevkini verdiği, yüksek olgunluk aşamasına ulaşma. Arifin İlahi Hak'ın özünü tatması durumunda; bilenle bilinen, tek bir varlık olur. Arif bu konuma, kendiliğinden ya da bilimle/öğrenimle değil, duyuş ve sezış yoluyla yükselir; bilgi ötesindeki dünyada olup bitenleri bilme yeteneğine kavuşur.

Tanrı ya da tarikat yolcusuna görünen ve onu yolda yüce aşamalara taşıyan kemal halleri dörttür:

- a) **Feth-i karib;** kula açılan ve onu nefsin derecelerine taşıyan kalp makamı;
- b) **Feth-i kudret;** tarikat sevgisini yayararak gönülleri açma, ruhları ışıklandırma, Ali sevgisini çoğaltma;
- c) **Feth-i mutlak;** zat-ı ahadiyet'in (Tanrı'nın) tecellisi.
- d) **Feth-i mübin;** kula açılan velâyet makamı.

HAKİKAT KAPISI

Buyruk'a göre hakikat kapısı
incidir; sözün anlamına, kendi
özüne ermektir; gerçeği görmektir;
fazilettir; candır; klittir; ışıktır.

Hakikat inançta, Hakk'ın tarikat yolcusundan özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen şeydir. Hakikat bir ilham makamıdır. İlham, kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle doğan **anlam, sezgi, bilgidir**. Akıl ve duyuvarın aracılığı olmaksızın, tanrısal gerçeklerin ve sırların, varlık ve olayların içyüzünün, velinin gönülüne doğması biçiminde algılanır. İlham, ancak arınmış gönüllere iner. Akıl ve duyu yanılğılarından uzak olduğu için, ilham'da **aldanma ve yanılma** payı yoktur.

Akılla çelişir gibi görünen bu durum aslında bir görüntüdür. Şeriat ve tarikat kapılarında akılla donanan ve artık fazlaca bir düşünme eyleminde bulunmadan da akılla gidilen sürecin sonuçlarına ulaşabilen insan, üretici insandır. Bu üretici insan marifet kapısıyla birlikte ve inanç kanalında, Hakk'la Hak olmayı amaçlayan bir varlık olarak öne çıkar. Sezgileriyle yürüyor gözükür. Daha doğrusu genelde marifet kapısıyla, özelde hakikat kapısıyla Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; inanç varlığı ile somut varlığının üst üste örtüşmesi sürecinde, normal insanlardan farklı kimi yetilerle, doğaüstü güçlerle donanmaya başlar. Bu durum, halk adına, topluluk adına kimi misyonları yüklediğini gösterir. Yüklendiği misyonun gücü, birey gücünün üstünde olduğundan, üstelik bu misyon akılla/mantıkla çelişen zaman ve mekânda gezdirildiğinden, bakıldığında duyulur ötesi bir kanalda ilerleniyormuş izlenimi uyandırır. Aklın alt-

yapı görevi üstlendiği bir zeminde; toplumsal güç, inanç yaratısı biçiminde öne çıkar.

Gizli, örtük ve perdelenmiş olan ve toplumsal güçle gjydirilmiş durumda bulunan tanrısal gerçeği açığa çıkarmak, hakikat kapısındaki can ehli için bir tür keşif olarak algılanır. Tanrı'nın kendine bağısladığı esin kaynağı ile sıradan insanlara kapalı olan gerçekleri kavrayabilir. Böylesi bir durumda Hakk'la arasındaki perde ortadan kalkar. Tarikat yolcusunun, gizli hakikati açığa çıkarması üç aşamada gerçekleşir:

- 1) Aklın kesin kanıt kullanarak, Tanrı hakkında kesin bilgi sahibi olması (*muhadara-ilm el-yakin*);
- 2) Açıklama ve bilim yoluyla bilme (*mükâşefe-ayn el-yakin*);
- 3) Tanrı vergisi olan bir esinle aracısız bilme (*müşahede-Hakk ül-yakin*).

Görüldüğü gibi Hakk'la Hak olan insan-ı kâmil; zaman ve mekândan bağımsızdır. Buna karşın insan-ı kâmil dışında kalan her şey, yani Tanrı'nın birliğinin dışında kalan çokluk, çokluğun oluş ve yokoluş yasaları, zaman ve mekân kalıplarına bağımlıdır. İnsan-ı kâmilin bu özelliği onun, Hakk'tan halk'a indiğinde yeteneğini/yorumunu kutsayacak olan inanç yanını oluşturur. İncin çizdiği yuvada, ilahi nurun tecelli edip nefsin ölmesiyle bir gönül yaşamı başlar. Böylesi bir gönül yaşamı süren mürşidin, gönülleri ferahlandıran manevi gücü, nefes olarak algılanır. Nefesiyle bir mürşit şunları anlatmak ister:

- 1) Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren birlik dolusunu içtik, bu nedenle şaraba gereksinmemiz kalmadı. Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak Hakk'a kavuştuk; bunun için mihraba gereksinmemiz kalmadı.
- 2) Bizim yolumuzda canın önemi yoktur, biz cananı arıyoruz. Gönlü Kâbe bilir, gönüle ulaşma yolunun kurallarına uyarız. Biz; bu nedenle insana secde ederiz; bizim için bundan başka bir ibadet biçimi yoktur.

3) Kuran'ın gerçeklerini ortaya çıkaran bizleriz. Biz Kuran'ı insanın yüzünde bulur ve oradaki Kuran'ı okuruz. Bize başkaca bir Kuran gerekmez.

4) Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakan ama yılmayan insanlarız. Ezelde evet dedik ve bu sözümüzden asla dönmeyiz. Biz zaten meleklerle dostuz. Bu nedenle günah-sevap melekleri bizim günahımızı-sevabımızı yazmayı bırakmıştır.

Bu kısa açıklamadan sonra nasip almış bir Alevinin-Bektaşinin Alevi süreğinde/Bektaşi yolunda geçtiği aşamaların gönül kayıtlarını içeren Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin, dördüncü kapısını irdelemeye girişebiliriz.

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilik-Bektaşilikte, dördüncü kapı ve buna bağlı on makam, hakikat ya da hakikat kapısıdır. Bu kapı inançta kutsal köken'le bulaşma olarak algılanan marifet kapısını izler ve tanrısal âlemin gücü içinde erime olarak bilince çıkar.

Bu **Hak** ile **yaşama** olgusudur. Tanrı yolunda manevi yolculuğuna çıkan tarikat insanı **hakikat** kapısına ulaştığında; **seyr ilallah** (Tanrı'ya yolculuk), **seyr fillah** (Tanrı'da yolculuk) ve **seyr maallah** (Tanrı ile birlikte yolculuk) **seyrû sülûk** aşamalarını tamamlamış ve **seyr anillah** (Tanrı'dan yolculuk) aşamasına ulaşmış olur.

Hakikat Kapısı: Dört Kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve muhiplerle özdeşleştirilen; Hakk'ı görme, tanrısal âlemin gücü içinde erime evresi; **hakikat**.

Tanrısal âlemin gücü içinde erime; tanrısal özde ölümsüzlüğü anlatır; bu bir beka durumudur. Beka öğretisi en belirgin biçimini Hallac-ı Mansur'da (857-922) alır. Onun "Enel Hak" sözü beka'nın, Tanrı'nın kendisi olduğu anlamına gelir. Beka durumuna ulaşan kul, Tanrı'nın varlığıyla var; O'nun ezeli ve ebedi oluşuyla ezeli ve ebedi olur.

Sahibi: Hz. Ali.

Hakikat, Hz. Ali'nin şanına geldi.

Anlamı: Bâtına, tarikata ilişkin bilgi.

Simgesi: Toprak; Sudur öğretisine göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan, dört tür öğeden biri; **hakikat simgesi**.

İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan ve **anasır-ı erbaa** adı verilen **hava, su, toprak ve ateş**'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne, dört tabana oturur. Ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir.

İnançta toprak, **Şah-ı Merdan Ali**'dir. Velilik ve kerameti o ortaya çıkarmıştır. Toprak insanoğluna sunulmuş en yüksek varlıktır; bu nedenle toprak olmak, kişinin özünü bilmesidir. Kişinin ruhundaki **huzur**, toprağın uzantısı durumundadır. Tanrı cenneti onun üzerine kurmuştur. Toprak en yüce bilimin ayrıntılı kitabıdır. Toprağın on özelliği vardır:

- 1) Yoksulları gözetici olma;
- 2) Hayır öğütlü olma;
- 3) Adil olma;
- 4) İnsafılı olma;
- 5) Rızadan geleni nur bilici olma;
- 6) Bilim sahibi olma;
- 7) Hakikatı sayan olma;
- 8) Hakk'a yakın olma;
- 9) Andında durma ve
- 10) Vefalı olma.

İnancı: **Vuslat.**

Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan biri olan vuslat, hakikat kapısıyla özdeşleştirilir.

İnançta vuslat'ın ikili anlamı vardır:

- a) Tarikat yolunda tüm manevî aşamaları geç-

rek Tanrı'ya ulaşma; **visal-i Hak**.

b) Tanrısal ülkeden ayrı düşerek gövdeye giren ruhun, gövdeden çıkarak yeniden tanrısal ülkeye dönmesi; **Hakk'a yürüme**.

Kavmi: Muhipler; insan-ı kâmil aşamalarından dördüncüsünü temsil eden hakikat kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin **toprak** olduğu kabul edilen, dört tür insandan dördüncü tür insanlar; **hakikat kavmi**.

Makalat'a göre muhipler, hakikat kavmidir. Asılları **toprak**tır. Toprak, teslim-i rıza anlamına gelmektedir. Muhipler de teslim-i rıza olmak durumundadır. Muhiplerin **ibadeti** münacattır; seyirdir; müşahededir; arzularını yenmektir; Hakk'ı bulmaktır; halleri birikip bir olmaktır.

Kardeşi: Talip üzerinde pir hakkının var olduğunu kabul etmekle hakikat ya da hakikat kapısının kardeşi olunur.

Selamı: Esselam-ü aleyküm ey nur-u hakikat erenleri.

Cûnubu: Kendi ayıplarını örtüp başkalarının ayıplarını açmaktır; akli ile bildiğine kalbi ile onayladığına inanmamaktır.

Babası: Muhammet Mustafa.

Abdesti: Kendi ayıbını görüp başkalarının ayıbını örtmek.

Buyruk'a göre hakikat kapısının makamları: 1) Tûrab olma; 2) İradet; 3) Eline-diline-beline sahip olma; 4) Seyir; 5) Tevekkül; 6) Sohbet; 7) Sır; 8) Rıza; 9) Düşünce; ve 10) Tanrı özlemini yürekte çıkarmama.

Makalat'a göre hakikata kapısının makamları: 1) Toprak olma; 2) Yetmiş iki milleti ayıplama; 3) Elinden geleni men kılmama; 4) Dünya için yaratılmış mecmu nesne, ondan emin olma; 5) Mülk ıssına yüzün sürüp, yüzü suyun bulma; 6) Sohbet hakikat esrarın söyleme; 7) Seyir; 8) Sır; 9) Münacat; ve 10) Müşahede.

Makamlar:

I) Tûrab olma (Toprak olma):

- a) Herkesin ayak toprağı anlamında alçakgönüllü olma.
- b) Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğuyla karşılama.
- c) Tanrı'nın hoşnutluğunu, onayını kazanma.
- d) Kendini yol kurallarına bırakma; teslimiyete erme.

II) Tüm insanları bir görme:

- a) İnsanlar arasında din, dil, ırk ve cins ayrımı yapmama
- b) Tüm insanların inançlarına hoşgörüyle bakma.

III) Elinden geleni esirgememe:

- a) Elinden gelen bir hizmeti, yardımı vermeden/yapmaktan kaçınmama.
- b) Verici olma.

IV) Kimsenin ayıbını görmeme:

- a) İnsanları iyi ve üretici yanından yakalama.
- b) İnsanların kusurlarını, ayıplarını örtücü olma; onları çoğaltıcı/yayıcı olmama.

V) Tevhit anlayışında olma:

- a) Bütün varlık türlerinin Tanrı'da "bir" olduğuna inanma.
- b) Tanrı'dan başka varlık tanımama.
- c) Tanrı'nın birliğine ve Ali'nin Tanrı'nın velisi olduğuna inanma.
- d) Tanrı'nın görüntüsü durumunda bulunan canlı-cansız tüm varlıkları sevme; bunu bir ibadet olarak algılama.

Tevhidin üç aşaması vardır:

1) **Telkin:** şeriat kapısından tarikat kapısına girme olarak algılanır.

2) **İlbas:** tarikat kapısından marifet kapısına girme olarak algılanır.

3) **Ahadiyet:** marifet kapısından hakikat kapısına girme olarak algılanır.

Ali'nin Tanrı'nın velisi olduğunu vurgulayan ve cemlerde müzik eşliğinde söylenen şiirlere tevhit denir. Tevhidin yaygın söyleneni yedi mısradan oluşur:

Lâ İlâle İllallah

Ali Mürşid Ali Şâh

Ali Hayder Ali Şâh

Ali Esed Ali Şâh

Ali Şir'dir Ali Şâh

Eyvallah Şâhım Eyvallah

Lâ İlâhe İllallah

VI) Vahdit-i mevcut anlayışında olma:

- a) Tanrı'ya yakın olma; Tanrı'yla "bir" olma.

b) İnsan-Tanrı-Evren üçlüsünden oluşan "birliği" Tanrı olarak algılama.

Varlığın birliğini, yaratana yaratılanın bir olduğunu savunan vahdet-i vücut, daha çok Anadolu ve İran'da gelişme olanağı buldu. İlkçağ Anadolu Yunan düşüncesinin yanı sıra İslam öncesi Türk, Eski İran ve Hint inanışlarının bir sentezi olarak biçimlenen vahdet-i vücut, bir tasavvuf akımı olarak gelişti. Alevilik-Bektaşilik bu inancı tasavvuf yoluyla aldı. Ve onu, Ali'nin kişiliğinde daha da somutlaştırdı.

Vahdet-i Vücut biçiminde öne çıkan ilk dönem tasavvuf anlayışı, Alevilik-Bektaşilik inancında vahdet-i mevcut biçimini aldı.

Vahdet-i mevcut anlayışında; oluşturan da, oluşan da, oluş da birdir (İnsan-Tanrı-Evren üçlüsünden oluşan birlik); Tanrı'dan başka mevcut yoktur (La mevcudu illallah). Varlık tektir, birdir; yaratana yaratılan özdeştir. Yaratma yoktan var etme değil, gizlilikten görünüş alanına çıkmadır.

Görünüş alanına çıkan Tanrı, varlıkların en olgunu, en yücesi olan insanda, daha belirgin bir nitelikte kendini gösterir. Bu nedenle varlıklar arasında Tanrı'ya en yakın, öz bakımından O'nunla eşit olan insandır. İnsanda bulunan düşünme ve yargılama yeteneği, Tanrı iradesinin bir bölümüdür. Bu yüzden insanla Tanrı, eş varlık düzeyindedir. İnsan Tanrı'nın konuşan dili, söyleyen ağızıdır; özcesi insan, konuşan Tanrı'dır.

Vahdet-i mevcut anlayışında, varlık türlerinin var olmasından önceki sureti, yani Tanrı'nın bilgisindeki değişmez sureti, âyan olarak algılanır. Tanrı'nın bilgisi ve varlık türlerinin sure-

ti, sonsuz ve kalıcıdır. Buna karşın, varlık tür-
lerinin bizim görebildiğimiz varlığa dönüşümü
sonludur. Bu nedenle gerçek varlık, **âyan-ı
sâbite**'dir. Baktığımızda gördüğümüz varlık
türleri, **âyan-ı sâbite**'nin var görünmesinden
başka bir şey değildir.

Tanrısal esinle olgunluk aşamasına ulaşıldı-
ğında kazanılan; belli bir dönemle sınırlı ol-
mama, belli bir sürenin değil tüm zamanın
içinde (anda, geçmişte ve gelecekte) var ol-
ma durumu kazanılmış olur. Bu durum, Tan-
rı'nın kendine dost kıldığı ve verdiği ilhamla
yaratıcı varlığına kattığı velilerin aşamasını,
velâyet makamını belirler.

VII) Manayı bilme-Sırrı öğrenme:

- a) Gönül sezgisi yoluyla duyular üstü bilgiye
ulaşma; marifete erme.
- b) Bâtin bilgisini, tarikat bilgisini özümseme; ha-
kikate erme.
- c) Nefsin isteklerinden sıyrılıp derin düşünceye
dalarak, "Tanrı Evi" olarak tanımlanan gönül-
de tecelli eden gayb durumundaki şeylerin,
yani Hakk'ın gayb durumuna getirdiği ancak
halk'a bildirmedığı şeylerin ayırımına varma;
sirra erme.
- d) Ulaştığı manayı, erdiği sırrı, ehil olmayandan
sakınma; sırrı sır etme; takiye sahibi olma.

Asıl gerçekler, görünür olanın ötesindeki sır-
lardır. Bu sırlara, Tanrı yolunda tarikat yolcu-
su olmakla ulaşılır. İnsanda gönül, tanrısal bil-
gi alanı; ruh, sevgi alanı; sır ise aşkın gerçek-
leri sezme alanı olarak algılanır. Gönül gözü
açık olanlar; gayb âleminin işaretlerini, belirti-
lerini kendi iç dünyalarında sezebilirler. Bu

durumdaki bir insan, sırra ermiş bir mana adamıdır. Sırra ermiş mana adamının gönlüne, gayb âleminden tanrısal bir lütuf olarak, insanı kendinden geçiren anlamlar gelir. Bu bağlamda insanın üç türfû niteliği vardır:

- a) **Fiiller** (davranışlar); insan kendi iradesiyle kazanır.
- b) **Ahlak** (huylar); doğuştan gelir, ancak harcanan çabalara bağlı olarak değişir.
- c) **Ahval** (haller); gayb âleminden tanrısal bir lütuf olarak gelir; insanı aşka uğratarak kendinden geçirtir, mest eder, aklını elinden alır.

Sırra ermiş mana adamı, **kabe kavseyn** olarak bilinen; Hakk'a ulaşmayı engelleyen bir ölçü olarak algılanan Tanrı ile insan arasındaki uzaklığın ötesine geçmiş bir insan-ı kâmil'dir.

İnsan gönlü, Tanrı'nın tecelli ettiği yerdir. Kendini Hakk'a vererek cezbeye kapılan biri için **kabe kavseyn**, Tanrı'ya kavuşmayı önleyen bir engel durumundadır. Tanrı yolundaki tarikat yolcusu, bu uzaklığın ötesine geçmezse, Tanrı'dan uzak kalmış kabul edilir. Genelde ise günah ortamı olarak algılanan toplumsal yaşam/dünyasal yaşam; Tanrı'ya gidişte bir engel olarak belirir. Dünya sevgisi ve dünyaya duyulan ilgiden sıyrılmadığı sürece salık, geçici varlıklar âleminden kurtularak vahdet'e ulaşamaz.

Tanrı düşüncesini daha içten ve derinden yaşayabilmek için, günah işleme ortamından uzak, ayrı yaşama biçiminde uygulanan inziva, özünde doğal yoldan bir sapmadır. Daha doğrusu doğal olanı yakalamak için, çok güçlü bir irade isteyen doğal olandan ayrılmayı devreye sokarak insanı eğitmek amacını güden bir eğitim yöntemidir. Genelde iki şekilde anlaşılır ve uygulanır:

- a) **Halk içinde Hakk'la olma**; belli olgunluk aş-

masına gelmiş tarikat yolcusu tarafından uygulanabilir. Tarikat yolcusu toplumun içinde, işinde gücündeyken bile yalnızdır ve Tanrı'yla birliktedir. Bu anlamda dünyada bir başınadır ve gariptir; herşey elinde olsa bile hiç bir şeyi yoktur.

- b) Dünya nimetlerinden uzakta bir başına yaşama; tarikat yaşamına yeni girenler, yeterli günlük aşamasına ulaşmamış olanlar için bir yükselme ve arınma yöntemi durumundadır. Daha çok tekkelerde belli süreler için çilevi'nde geçirilen bir yaşama biçimidir.

VIII) Seyrû sülûğünü tamamlama:

- a) Seyrû süluk aşamaları sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve Tanrı'dan halk'a dönme olarak algılanan **seyr anillah** (Tanrı'dan yolculuk) aşamasını tamamlamış olmak.
- b) Gerçek gerçek olmak; gerçekle gerçek olmak. Manevi olgunluğa ulaşan tarikat yolcusunun ruhu/canı; tanrısal görüntüleri gözlemlemek için gayb âlemine seyahete çıkar. Tarikat yolcusunun seyrû sülûğu, yani manevi yolculuğu dört aşamada gerçekleşir:
- a) **Seyr ilallah** (Tanrı'ya yolculuk); beşeri isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma.
- b) **Seyr fillah** (Tanrı'da yolculuk); tanrısal nitelikleri kazanma.
- c) **Seyr maallah** (Tanrı ile birlikte yolculuk); ikiliğin ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olması.
- d) **Seyr anillah** (Tanrı'dan yolculuk); Tanrı'dan halk'a dönerek birey/toplum hizmetine adanma; hizmetli olma; ruhtar âleminden beşeriyet âlemine dönerek kendine gelme.

KAYNAKÇA:

- ARSEL İhan, Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına/Şariat Devletinden Laik Cumhuriyete, (2. Baskı) İstanbul 1993.
- ATALAY Besim, Bektaşilik ve Edebiyatı, Ant Yayınları (2. Baskı), İstanbul 1991
- AYDIN Erdoğan, Nasıl Müslüman Olduk? Başak Yayınları (7. Baskı), Ankara 1994
- BEZİRCİ Asım, Pir Sultan, İstanbul 1986
- BİRDOĞAN Nejat, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik, Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yayınları (1. Baskı), 1990
- BİRGE John Kingsley, Bektaşilik Tarihi, Ant Yayınları (Türkçe 1. Baskı), İstanbul 1991
- BULUT Faik, Allah Devletinde Demokrasi, Tüzm zamanlar Yayıncılık (2. Baskı), İstanbul 1993
- BUYRUK (Hazırlayan: Fuat BOZKURT), Anadolu Matbaası (1. Baskı), İstanbul 1982
- ÇAĞATAY Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989
- DIERL Anton Jozef, Anadolu Aleviliği, Ant Yayınları (Türkçe 1. Baskı), İstanbul 1990
- DURŞUN Turan, Tabu Can Çekişiyor/Din Bu (I-II-III-IV), Kaynak Yayınları, İstanbul
- ERÖZ Mehmet, Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992
- EYUBOĞLU İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik, Yeni Çağır Kitabevi (1. Baskı), İstanbul 1990
- EYUBOĞLU İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarikatlar ve Mezhepler Tarihi, Der Yayınları (1. Baskı), İstanbul 1990
- EYUBOĞLU İsmet Zeki, Şeyh Bedrettin Varidat, Der Yayınları (3. Baskı), İstanbul 1991
- EYUBOĞLU İsmet Zeki, Günümüzde Alevilik, Nefes Yayınları (1. Baskı), İstanbul 1995
- EYUBOĞLU Sabahattin, ERHAT Azra, BAŞGÖZ İhan, ÖZKIRIMLI Atilla, Pir Sultan Abdal, İstanbul 1977
- FUAT Mehmet, Pir Sultan Abdal, İstanbul 1977
- İMAM CAFER BUYRUĞU, İstanbul Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergâhı Koruma Onarma ve Yaşatma Derneği Yayını/3 (1. Baskı) İstanbul 1993
- İMAM CAFER-İ SADIK BUYRUĞU, (Hazırlayan: Adil Ali ATALAY), Can Yayınları (3. Baskı) İstanbul

- KALELİ Lütü, İnanç Boyutuyla Alevilik, Çan Yayınları (1. Baskı) İstanbul 1995
- KORKMAZ Esat, Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Ant Yayınları (2. Baskı), 1994
- KORKMAZ Esat, Alevi Süreğinde/Bektaşî Yolunda Enel Hak, Nefes Yayınları (1. Baskı) 1995
- KÜÇÜK Murat, Cemaat-i Tahtacıyan, Nefes Yayınları (1. Baskı), İstanbul 1995
- MAKALAT ve MÜSLÜMANLIK, (Çeviri: Mehmet YAMAN), Ayyıldız Yayınları (1. Baskı), Ankara, 1994
- MASSIGNON Louis, Hallac-ı Mansur, (Derleyen: Niyazi ÖKTEM), Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul 1994
- MELİKOFF Irene, Uyur İdiğ Uyardılar, Cem Yayınevi (1. Baskı) İstanbul 1993
- NOYAN Bedri, Bektaşîlik Alevilik Nedir, Sanat Kitabevi (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara 1987
- OTYAM M. Tevfik, Bektaşîliğin İçyüzü, Maarif Kütaphanesi, C: 1-2 (9. Baskı), İstanbul
- ÖZKIRIMLI Atilla, Alevilik-Bektaşîlik/Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi, Cem Yayınevi (2. Baskı), İstanbul 1993
- ÖZTELLİ Cahit, Pir Sultan Abdal/Bütün Şiirleri, İstanbul 1977
- PIR SULTAN ABDAL DİVANI, (Biyografi: Esat KORKMAZ), Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul 1995
- SÜMER Faruk, Oğuzlar/Türkmenler, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.
- TANILLI Server, İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi? Cem Yayınevi (6. Baskı), İstanbul 1995
- TANILLI Server, Voltaire ve Aydınlanma, Cem Yayınevi (1. Baskı), İstanbul 1994
- TEMREN Belkıs, Bektaşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1678 (1. Baskı) 1994
- TEMREN Belkıs, Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1731 (1. Baskı) 1995
- TÜRKİYE TARİHİ -I- Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İstanbul 1993
- ULUSOY Celalettin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu, Akademi Matbaası (2. Baskı), Hacıbektaş, 1986
- VİLÂYETNAME (Yayına hazırlayan: Esat KORKMAZ), Ant Yayınları (1. Baskı) İstanbul 1995
- YÜZ SORUDA ALEVİLİK/Aleviliğin Temelleri, Hamburg Anadolu Alevileri Kültür Birliği (1. Baskı), 1995
- ZELYUT Rıza, Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, Yön Yayıncılık (6. Baskı), İstanbul 1992

ZLÜK

A

- ABDAL:** 1-Kendini Tanrı yoluna adayarak dünya işleriyle ilgisini kesen kimse; Tanrı eri.
2- Dünyanın manevi düzenine yön vermeleri için Tanrı tarafından gönderildiğine inanılan, âlemler arasında dolaşabilen, konum ve durum değiştirebilen kimse.

ADAK: Bağlı bulunulan tekkeye, gelenekler gereğince, ortaklaşa yararlanım için yapılan bağış.

ADAP: Yol, yöntem, sıra.

Adap (ve) erkân: Adab-ı tarikat.

Adab-ı mürit: Müridin uymak zorunda olduğu kurallar.

Adab-ı nefis: Kişinin nefsini terbiye etmek için uygulayacağı yollar, yöntemler.

Adab-ı sohbet: Sohbeta katılanların uymak zorunda olduğu kurallar.

Adab-ı tarikat: Tarikat ehlinin gözettiği ve dikkate aldığı yol, yöntem, saygı sırası.

ADEM: Madde ve eşyanın var olmasından önceki yokluk, hiçlik durumu.

ÂDEM: 1- Akıl küll'ün görünüşü durumundaki Âdem-Adam.

2- Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi olan ve bütün gerçekleri kendisinde topladığına inanılan insan.

AHADİYET: Tanrısallık makamının birliği; birlik.

AHFÂ: En gizli.

Ahfâ makamı: Tarikat yolcusunun ruhsal arınmaya ulaşabilmek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, tanrısâl evrene en yakın alan durumundaki en gizli aşama.

AHİLİK: Bâtını zeminde, Fütüvvet teşkilatının bir devamı olarak Anadolu Selçukluları döneminde ortaya çıkan ve Osmanlı devletinin kuruluş aşamasında yaygınlaşan esnaf, zanaatçı, çiftçi gibi çalışma kollarından insanları kapsayan dinsel, siyasal, ekonomik örgüt.

AHİRET: İnsanların öldükten sonra gittiklerine inanılan yer; öbür dünya.

Ahiret adamı (hatunu): Dünya işleriyle ilgisini kesip, kendini ibadete veren kimse.

Ahirete göçmek: Hakk'a yürümek.

AHVAL: Gayb âlemi'nden tanrısal bir il-
kendinden geçiren anlamlar.

AKIL: 1- Doğadaki şeyleri tanımayı, ne söyleyeceğini nasıl yaş-
sağlayan insan yetisi.

2- Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan, kalpten, gö-
nülden kaynaklanan ve içe doğru biçiminde beliren sezgisel kavrayış.

AKI-ı cüzi: Kuramsal olmayan insan aklı.

AKI-ı evvel: Tüm diğer şeylerin onun aracılığıyla yaratıldığı kabul edilen ilk
akıl; Tanrı'dan ilk belirme aşaması.

AKI-ı küli: Akl-ı evvel'den sonra gelen ve akl-ı evvel'e verilen bilgilerin gö-
rüntülerinin belirlediği aşama; peygamber ve velilerin sahip olduğu sezgisel
kavrayış anlamında evrensel akıl.

AKI-ı maad: Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan ve
mistik terbiyeden geçirilmiş zihinde beliren akıl; ahiret aklı.

AKI-ı maas: Doğadaki şeyleri bilmeyi sağlayan, aklın en düşük aşaması;
varlığın aklı.

ALACADEĞNEK: Görgü sırasında dede tarafından taliplerin sırtlarının sı-
vazlanmasında kullanılan, üç karış uzunluğundaki üç boğumlu değnek.

ALÇALAN EĞRİ: Kavs-i nüzul.

ÂLEM: Tanrı dışındaki tüm diğer mümkün ve yaratılmış varlıklar bütünü.

Âlem-i asgar: Son amacını âlem-i ekber'de bulan ve küçük evren olarak
algılanan insan.

Âlem-i berzah: Bu dünya ile öbür dünya arasında yer alan; ruhların gövde-
siz, ancak öz bilince sahip olarak süre kaldığı geçici âlem.

Âlem-i ceberut: Taslikat, umrondaki gelişimin şeriat aşaması olarak algıla-
nan ve Azrail tarafından temsil edilen âlem.

Âlem-i ekber: Son amacını insanda bulan ve büyük evren olarak algılanan
âlem.

Âlem-i ervah: Ruhlar âlemi.

Âlem-i gayb: Gayb âlemi.

Âlem-i hayal: Âlem-i ervah ile âlem-i şahadet arasında kalan âlem.

Âlem-i kübra: Âlem-i ekber.

Âlem-i lahut: Tarikat yolundaki gelişimin marifet aşaması olarak algılanan
ve Azrail tarafından temsil edilen âlem.

Âlem-i mana: Gayb âlemi.

Âlem-i melekut: Tarikat yolundaki gelişimin tarikat aşaması olarak algıla-
nan ve Mikail tarafından temsil edilen âlem?

Âlem-i misal: Varlıkların gerçek öz ve biçimleriyle buldukları âlem.

Âlem-i nasut: Varlıkların madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı
âlem.

Älem-i sugra: Älem-i asgar.

Älem-i şahadet: Duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabılır varlıklar älemi.

ALLAH: Hak

Allah-Eyvallah: Onay işareti ya da yemini.

Allah-Muhammet-Ali: Olgunluk ve kemâl mertebeleri bakımından Allah'a çok yakın olan ve Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi birlikte anmanın gerekliliğini vurgulayan, ayrı ayrı görülmesi durumunda Hakikat'ın gerçek anlamına ulaşamayacağını anlatan üçleme.

ANASIR-I ERBAA: Dört öge.

ARİF: Gönül bilgisi yoluyla yüksek olgunluk aşamasına ulaşmış kimse.

Arif-i billah: Tanrı gizemine ulaşan, Tanrı katında iyi karşılanan yetkin kişi; ermiş.

ARŞ: 1- Dokuzuncu ve en üst gök.

2- Hakk'ın isim ve sıfatlarının ortaya çıkma, belirme yeri.

AŞÇI: Aşevinde görevli kimse.

ÂŞİK: 1- Tanrısal varlığın gizemine bağlanarak kendini Tanrı'da, Tanrı'ya kendinde görme aşamasına yükselmiş yetkin kişi.

2- Bektaşilik tarikatında, Bektaşiliğin kıyısında duran, Bektaşiliğin ilke ve âdetlerine belirli bir sadakat duyan, ancak nasip almamış durumda bulunan kimse.

AŞINA: 1- Aynı tarikata bağlı iki kişinin birbiriyle can arkadaşı olmaları durumu.

2- Benliğinden uzaklaşarak Hakk'a yaklaşan salık'ın Hakk'ın dostu, ta nişi olması durumu.

AŞK: 1- Tanrısal varlığı, içten gelen bir eğilimle sevmek.

2- Tanrısal sevginin insanı bütünüyle egemenliği altına almasıyla belirgin; sevenin sevilende kendini yok etmesi, yalnızca sevilenin var olması, sevenle sevilenin bir olması durumunu sağlayan sevginin son aşaması.

Aşk olsun: "Ödülünüz ilahi aşk olsun" anlamında, temenni belirten bir selamlama sözü.

ÂYAN-I SÂBİTE: Varlık türlerinin var olmadan önce, Tanrı'nın bilgisindeki değişmez sureti.

AYET: 1- Kuran cümlesi.

2- Kuran'ın her bir bölümünü oluşturan, numaralandırılmış kısa paragraf.

AZİZ: Ermiş, eren.

B

BABA: Bektasiliğin Babagan Kolu'nda mürşitlik aşamasına gelmiş, tekkede düzenlenen törenleri ve tekkenin iç işlerini yöneten derviş.

BABAİLİK: XIII. yy.'da Anadolu'da Selçuklu yönetimine karşı Baba İlyas ve halifesi Baba İshak önderliğinde başlatılan dinsel-siyasal hareket.

BANK-İ MUHAMMET: Ezan.

BÂTİN: Duyu organlarıyla algılanan nesnel varlık alanı değil, içe kapanıp düşünmeyle kavranılan, görünmeyen gerçek varlık alanı.
Bâtın anlam: İç, özsel anlam.

BEKA: 1- Geçici evrenin karşılığı olan ölümsüz varlık alanı.
2- İnsana özgü bütün niteliklerden ve ilişkilerden sıyrılarak tanrısal özde sürekli olarak kalma.
Beka billah: Tanrısal özde ölümsüz olma durumu.

BEN: Nefs.
Ben makamı: Nefs aşaması.

BIAT: Bir talibin, biat töreniyle bir mürşide teslim olması.
Biat etmek: Biat töreniyle bir talip, bir mürşide teslim olmak.

BİRLİK: Vahdet.
Birlik dirlik: Hakk'la bir olma.
Birliğe ulaşmak: Hakk'la Hak olmak.

BİSMİŞAH: Ali'nin adıyla anlamında bismillah yerine kullanılan besmele.

BÜY-İ CENNET: Cennet kokusu.

C

CAN: 1- Nasip almış kimse.
2- Tarikat insanların kadın erkek ayırmaksızın birbirine hitap ederken kullandıkları söz.
3- Ruh.
4- Dost, arkadaş, sevgili.
Can evi: İnsanın iç evreni anlamında gönül.

Can-ı canan: Canların canı anlamında Tanrı.

CANAN: Tanrı.

CEBRAİL: Muhammed'in içgüdüsel zekası, sezgisel aklı.

CELAL: Tanrı'nın sertlik, öfke ve saygınlık anlamlarını içeren sıfatlarının tümüne birden verilen ad.

CEM: Alevilerin/Bektaşilerin cemaatle birlikte yaptığı, ibadet olarak algılanan kutsal tören.

CEMAAT: Tarikattan insanların oluşturduğu topluluk.

CEMÂL: Tanrı'nın sevgi, bağış, cömertlik, ululuk ve hoşnutluğunu içeren sıfatlarının tümü.

CENABET: 1- Gereklî olgunluğa erişmeden yol sırlarını öğrenme durumu.
2- Bu durumda olan kimse.

CEZBE: Tanrısal bir duyuşun etkisiyle kendinden geçme durumu.

Cezbeye kapılmak(tutulmak): Tanrısal bir duyuşun etkisiyle aşırı ölçüde coşkunlaşıp kendinden geçmek.

COŞMAK: Cezbeye kapılmak.

Ç

ÇÂR DARP: Tıraş erkânında; saç, sakal, kaş, bıyık gibi başta-yüzde çıkan kılların ortusunun tümünün kesilmesi işlemi.

ÇERAĞ: Hz. Muhammed'in Tanrı'dan gelen ilk ışık olması anısına, ruhun aydınlanmasının bir sembolü olarak algılanan ve cem törenlerinde kullanılan kandil, lamba, mum ya da çıra.

ÇERAĞCI: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan çerağı uyandırma hizmetinin sahibi olarak algılanan; çerağları yakıp meydanı aydınlatmakla görevli kimse.

ÇEVİRİM: 1- Varlığın tekvin, sudur ya da tecelli biçiminde, tanrısal başlangıçtan başlayarak ortaya çıkışı ve çeşitli aşamalardan geçip devrini tamamladıktan sonra yeniden Tanrı'ya dönüşü.
2- Bu görüşü savunan öğretî; çevrim öğretisi.

ÇİĞİNDAŞ: Yol arkadaşı.

ÇİLE: Dervişlerin, manevi yetkinliğe ulaşmak için kendilerini kimi şeylerden yoksun yaşamaya zorladıkları içe kapanış dönemi.

Çile çıkarmak: Bir derviş manevi yetkinliğe kavuşmak için kimi şeylerden mahrum olarak çileevinde yaşamak.

Çile-i merdân: Erkeklerin çilesi.

Çile-i zenan: Kadınların çilesi.

ÇİLEEVİ: Dervişlerin çile doldurdıkları hücre biçiminde tekke bölümü ya da bağımsız yapı.

ÇÖP ATLAMA ZAMANI: Tarikata girme zamanı.

D

DÂR: 1- Hallac-ı Mansur'un asıldığı direk anlamında darağacı.

2- Tanıkalla ilgili törenlerin yapıldığı meydan ya da meydan odası'nın orta yeri; dâr-i Mansur.

Dâr-ı Fazlî: Yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen; Fazlullah-ı Hurufî gibi yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze alma.

Dâr-ı Hüseyin: Ayak mühürleme duruşuyla temsil edilen; İmam Hüseyin gibi, yol uğruna canını vermeye hazır olma.

Dâr-ı Mansur: 1- Dâr.

2- Asılma duruşuyla temsil edilen; darağacında asılarak öldürülen Hallac-ı Mansur gibi, yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olma.

Dâr-ı Nesimî: Dizüstü duruşuyla temsil edilen; Nesimî gibi yol uğruna yüzülmeye hazır olma.

DEDE: Alevilik-Bektaşilikte, mürşitlik aşamasına gelmiş; Babagan Kolu'nda baba, Çelebiyan Kolu'nda çelebi adıyla anılan ve cem'deki on iki hizmet sıralamasında ilk sırada gösterilen cem'i yönetme hizmetinin sahibi durumunda bulunan dini-ruhani önder.

DELİL: 1- Yol gösterici; mürşit.

2- Tekkelerde, törenlerin yapıldığı meydanağı çerağları uyandırmakta kullanılan balmumlu fitil, bir tür küçük çerağ.

DEM: 1- Kâmil insanın söz, ses ve soluğunda var olduğuna inanılan ruhani güç, tanrısal etki.

2- Bu gücün, etkinin belirdiği an, zaman.

3- Şarap, içki.

DERGÂH: Mürşit ve dervişlerin, tarikat törelerini/törenlerini uyguladıkları yapı, tekke.

DERVİŞ: Kendini tarikat yoluna adanmış, derece sıralamasında muhipten sonra gelen Alevi-Bektaşî.

DEST-İ VELÂYET: Tarikatta, velîlik aşamasına çıkmış olan ulunun eli; velîlik eli.

DEYİŞ: Alevi-Bektaşî edebiyatında, tarikat inancını ve tarikat ilkelerini dile getiren, bu kapsamda güncel yaşamı betimleyen, serbest konulu şiir.

DİDAR: 1- Tanrısal güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzü; Tanrı'nın yüzü.

2- Tanrısal güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzünü görme; Tanrı'nın yüzünü görme.

Didarı görmek: Tanrı'yı görmek, Tanrı'ya ulaşmak.

DİNLENDİRMEK: Bir mum ya da ocağı söndürmek.

DİVAN: Nefeslerin, şiirlerin toplandığı yapıt.

DON: 1- Tarikat ulularının, keramet göstererek büründükleri görünüş.

2- Hakk'a yürüyen, ancak yok olmayıp başka bir yere taşınan tarikat ulusunun yeni ruh zarfı.

DOST: Gerçek sevgili anlamında Tanrı.

Dost Divanı: Tanrı huzuru, Tanrı katı.

DÖRT İNANÇ: Alevilik-Bektaşîliğin özünü oluşturan ve dört kapiya dayanan ibadet, niyaz, adak ve vuslat.

DÖRT NİTELİK: Bir varlık ortamında bulunan sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlık.

DÖRT ÖĞE: Önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan toprak, su, hava ve ateş.

DUA: Hakk'a duyulan özlemi dile getirme; Hakk'a yakarış.

Dua-sena etmek: Hakk'a yakarmak, Hakk'ı övmek.

DÜŞKÜN: Yol terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse.

DÜVAZ: Alevi-Bektaşî edebiyatında On İki İmam için söylenmiş nefeslere verilen ad; düvazdeh nefesi.

E

- ECEL:** 1- Ölüm zamanı; yaşamın sonu.
2- Duyguların, tutkuların tutsağı olma, geçici isteklere kapılma anlamında insan olmanın sonu; dolaşan ölü durumuna geçme zamanı.
- EDEP:** Eline-diline-beline sahip olarak kötü hal ve hareketlerden uzak durma?
Edep erkân: Cemaatı tarikat adabına, yoluna davet için mürşit tarafından söylenen uyarı sözü.
- EHLİBEYT:** Hz. Muhammet'in; damadı Hz. Ali, kızı Hz. Fatıma ve torunları Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'den oluşan ailesi.
- EL:** Tannsal gücü simgeleyen, tutma, dokunma organı.
El almak: Bir mürşide bağlanmak; derviş olmak.
El ele, el hakk'a: Dedeye biat etme yoluyla Hz. Muhammet'e ve Tanrı'ya biat etmiş olma.
- ELEST:** Tanrı'nın insan ruhlarını yarattığı zaman; insanın yaratılışının başlangıcı.
Elest Meclisi: Tanrı'nın ruhları toplayarak; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu ve müminlerin "Evet", kâfirlerin "Hayır" yanıtını verdiği toplantı.
- ELİFİ TAÇ:** Hacı Bektaş Veli'yle Anadolu'ya geldiği kabul edilen; dört dilimli, dikış çizgisi elif harfini simgeleyen, uzun çuha başlık.
- ENBİYA:** Peygamberler, yalvaçlar.
- ER:** 1- Edep ve erkâna saygılı, nefsine boyun eğmeyen kimse.
2- Gönül bilgisiyile donanmış, yücelme aşamalarından geçerek gerçekliğe ulaşmış tarikat üyesi.
- EREN:** Benliğinin geçici tutkularını yenerek olgunluk aşamasına varan, ermiş olan tarikat üyesi kimse.
- ERENLER:** 1- Gerçekliğe ulaşan, olgunluk aşamasına varan ve Tanrı'nın dostluğunu kazandığına inanılan tarikat üyeleri.
2- Dervişler arasında kullanılan seslenme sözü.
Erenler meydanı: Meydan
Erenler Şahı : Hacı Bektaş Veli.
- ERKÂN:** 1- Ruhsal aşama bakımından üstün durumda bulunan tarikat yolcuları; tarikat ileri gelenleri.

2- Tarikat ulularının koyduğu ve tarikatın yasası durumunda olan ilke-
ler, kurallar ve törenler bütünü; erkân-ı tarikat.

ERKÂNNAME: Tarikat uluları tarafından konulan ve tarikatın yasası niteliğinde
olan ilkeleri, davranışları, kuralları vb. içeren yapıt.

ERLİK: Er olma durumu; er olan tarikat üyesinin niteliği.
Erlık göstermek: Ere özgü davranmak.

ERVAH: Ruhlar.

ESRAR: Sırlar, gizler.

EŞ: Yola girişte, talibin kefil olarak seçtiği musahip.

EŞİK: Hz. Muhammet'in, "Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır" hadisinden
esinlenerek Hz. Ali'yi temsil ettiğine inanılan ve yola girişin bir sembolü
olarak algılanan, meydanın giriş kapısının iç kısmı.
Eşiğe yüz sürmek: Eşik öperek tarikata bağlanmak; eşiğe baş koymak.

EVLİYA: Ruhsal arınma aşamalarından geçerek Tanrı'ya yaklaşan, O'nun sevgi
ve dostluğunu kazananlar; ermişler, erenler.

F

FAHR: 1- Hırka.
2- Taç.

FARZ: Pire hizmet.

FAZİLET: İnsanda, iyilik etmeye yönelik sürekli ve değişmez eğilim.

FEHİM: Tanrı'nın sözünü anlama ve bunun gereğini yerine getirme.

FENA: Tanrı ya da tarikat yolcusunun, duygularından ve iradesinden sıyrılarak
benliğini Tanrı'nın varlığında yoketmesi.

FERRAŞ: İmam Hüseyin adına kurulan ve cem'deki on iki hizmet sıralamasında
yer alan temizlik işlerini yürüten görevli.

FETİH: Tanrı ya da tarikat yolcusuna görünen ve onu bu yolda yüce aşamalara
taşıyan kemal halleri.

FEYİZ: 1- Sudur kuramına göre, evrenin aşama aşama Tanrı'dan çıkışı, belirişi.

2- Tanrı'nın kutsaması olarak algılanan ve kişide ruhsal bir olgunluk yaratan manevi deneyim.

Feyiz almak: Mürşidin din bilgisiyle aydınlanmak.

G

GAFLET: Nefsin arzularına tutsaklık.

GARİP: Tanrısal âlem'e geçişte bir basamak olarak algılanan bu dünyada yaşayan kimse.

GAYB: Hakk'ın kendisinden değil, kulundan gizlediği şey.

Gayb âlemi: Duyularla tanınıp algılanabilen âlemin ötesinde bulunduğu inanılan âlem.

Gayb erenleri: Halk içinde bulunmalarına karşın, Tanrısal gizeme ulaştıkları için kendilerini halktan gizleyebilen arifler.

GAYBET: 1- Tanrı'da yok olma yolunda bir aşama olarak algılanan, Hakk'tan gelen doğuşlar ve feyizler nedeniyle çevreden ve kendi fizik varlığından soyutlanma biçiminde beliren, her şeyden habersiz olma durumu.

2- Tanrı ya da tarikat yolunda tanrısal gizeme ulaşmış ermişler için, halk içinde bulunmalarına karşın halka görünmemeleri durumu; kaybolma, gizlenme.

GERÇEK: 1- Hakikat.

2- Zahir.

Gerçek erenler: Hakk'a ermiş olanlar; Hak erenler, evliyalar.

GÖÇMEK: Hakk'a yürümek.

GÖNÜL: 1- İnsanın marifete ulaşma gücü.

2- "Tanrı Evi" anlamında, Tanrı'nın tecelli ettiği, görünüş alanına çıktığı ve Tanrı'yla ilgili bilgilerin geldiği yer; insanın, Tanrı yoluna açılan kapısı olarak algılanan ve bu anlamda kutsal sayılan iç varlığı.

Gönül adamı: Derviş.

Gönül bilgisi: İrfan.

GÖRCÜ: Görgüden geçmekle kazanılan deneyim.

Görgüden geçmek: Görgü cemine katılıp ikrar tazeliyerek ruhsal açıdan temizlenmek.

H

- HAC:** 1- İmamı ziyaret edip hizmetinde bulunma.
2- Kâbe olarak algılanan insanın kalbini kazanma, gönülüne yönelme.
3- Hakk'a ermek için yapılan gönül yolculuğu.

HAK: Tanrı.
Hakk'a yürümek: Ölmek.

- HAL:** 1- Tarikat yolcusunun kendi iradesine bağlı çabalarıyla elde edebileceği makamlardan öte, bir Tanrı vergisi olarak algılanan ve kalbe, gönüle doğan feyz.
2- Bu durumla belirgin ve tarikat yolcusunu olgunluğa, ölümsüzlüğe ulaştırır aşama.
3- Tanrı'nın nesnel alanda yansıması anlamına gelen evrani gözlemleyerek ulaştırılan, derin coşku durumu.
Hal gelmek: Cezbeye kapılmak.

- HALİFE:** 1- Hz. Muhammet'in ölümünden sonra onun vekili olarak Müslümanların imamlığını yapan kimseler.
2- Kendini tarikat yoluna vermiş, derece sıralamasında babadan sonra gelen ve müşşidin, pirin yerine geçme yetkisi olan Alevi-Bektaşî.

HALK: Zaman ve mekân içinde yaratılmış olan maddî âlem; halk âlemi.
Halktan çekilmek: Çile durumuna geçmek.

HALK: Tarikat yolunda birleşmiş Alevi-Bektaşî topluluğu; cemaat.

HALKA NAMAZI: Cemevî'nde daire oluşturacak biçimde bir düzen olarak yapılan ibadet.

HAM: Tarikata yeni girmiş ve henüz olgunlaşmamış olan.
Ham ervah: Ruhsal açıdan henüz olgunlaşmamış tarikat yolcusu.

HAYDARİLİK: Seyit Kutbettin Haydar'ın (XIII. yy) kurduğu, Ali'ye ve On İki İmam'a bağlılıkta belirgin, dünya ve ahiret nimetlerine ilgisizliği, geçici varlıklara bağımlılıktan kurtulmayı, ölümsüzlüğe ve Tanrı'ya ulaşmanın tek yolu olarak gören tarikat.

HAYDARİYE: Haydarilik.

HAZERAT-I HAMSE: Varlıkların Tanrı'dan doğmalarından, doğup taşmalarından başlayarak, insanı kâmil durumuna gelinceye değin geçirdikleri beş aşama, beş görünür olma hali.

HEYBET: Tanrı'nın celal sıfatı ile kendi yüceliğini, ululuğunu, enginliğini de gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın gönlünde tecelli etmesi.

HIRKA: Pir emaneti olarak algılanan ve tarikata girenler ya da tarikat yolunda belli aşamalara varanlara özel törenle giydirilen önü açık, düğmesiz, yakasız, kollu, bol ve topuklara kadar uzanan bir giysi.

HİCRET: Tarikat yolcusunun nefsinden sıyrılarak gönüle, gönülden sırra, sırdan ruha, ruhtan Hakk'a, Hakk'tan halk'a geç etmesi.

HİDAYET: Hak yoluna girme, tarikatı benimseme.

HİKMET: 1- Hakk'a uygun düşün söz.

2- Ahmet Yesevi'nin (...-1166), Yesevîlik yolunu anlatan şiirlerine müritlerince verilen ad.

3- Yesevîliği benimsemiş dervişlerin, Yesevî yolunda söyledikleri şiirlere verilen ad.

Hikmetini anlamak: Nedeni malum olmak.

HİMMET: 1- Olgunlaşmak için gönlün Hakk'a yönelmesi.

2- Ermişlerin, varlık ve olayların doğal düzenini ve işleyişini etkileme, dilediklerini yerine getirme gücü.

Himmet etmek: Mürşit yardım etmek.

HİZMET: Müridin, nefsini arındırmak ve Tanrı yolunda ilerlemek için bir mürşidin yönetiminde belirli görevleri yerine getirmesi.

HORASAN ERENLERİ: Horasan'dan yetişip gelen ve Anadolu insanına manevi rehberlik eden dervişler.

HORASANİ TAÇ: Dört terkli derviş taci.

HÜ: Tanrı anlamında zikir sözcüğü.

HURUFİLİK: Fazlullah Hurufî'nin kurduğu, Tanrı'yı, insanı ve genel olarak varlığı harfler ve sayılarla açıklayan tarikat.

HÜNKÂR: Kutsal evliya, veli anlamında Hacı Bektaş Velî'ye verilen unvan.

HÜSEYİNİ TAÇ: Kubbesi on iki dilimli, alt bölümü dört parçalı derviş başlığı.

İS: Bir şeyi elinde bulunduran kimse, sahip.

İBADET: Niyaz.

İBRİK TAR: Ali soyundan Selman adına kurulan ve cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, temizlik için ibrikle su dökme işini yürüten görevli.

İCAZET: 1- İzin.

2- Dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olanlara mürşit tarafından verilen belge.

İcazet vermek: 1- Tekke yetkilisi, bir yere gitmek, bir işi yapmak ya da bir görevi yerine getirmek için birine izin vermek.

2- Mürşit, dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olana belge vermek.

İCAZETNAME: Mürşit tarafından dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olanlara verilen izin belgesi.

İKRAR: Tarikata girmek için verilen söz.

İLHAM: Kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe, gönüle doğan anlam, sezgi, bilgi.

İLİM: Tarikat yolcusunun, gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulması.

İlim şehri: Tanrısal sırlar âlemi.

İMAM: 1- Hz. Muhammet'ten sonra onun vekilliğini üstlenen halifelere verilen san.

2- Hz. Ali soyundan gelen on bir kişiden her birine verilen san.

İMAN: Gönül yoluyla ulaşılan Hakk'a ilişkin anlam, sezgi, bilgi.

İNKÂR: Tarikata girerken verdiği sözü yadsıma.

İnkâr ehli: Tarikata girerken verdiği sözü yadsıyanlar.

İNAYET: Hakk'ın kulumu kayırması.

İNSAN-I KÂMİL: 1- Derece derece yükselerek Hakk'a ulaşan eksiksiz insan;

olgun insan; yetkin insan.
2- Bu insanla temsil edilen en olgun insanlık aşaması.

İRASET: Verilen bir sözü, içten gelen bir istekle yerine getirme; sözünde durma, sözünün eri olma.

İRŞAT: 1- Mürşidin, tarikata girecek istekliye gerekli bilgileri vererek onu aydınlatması, ona gidilecek yolu, uygulanacak yöntemi, sürdürülecek görevleri öğretmesi.

2- Mürşidin tarikat yolcusuna, Tanrı yolunda önderlik etmesi.

İrşat Etmek: 1- Mürşit, tarikata girecek bir istekliyi uyarmak.

2- Mürşit, Tanrı yolunda bir tarikat yolcusuna önderlik etmek.

İSTEKLİ: Talip.

İZNİKÇİ: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan cemâi'nin temizliği işini yürüten görevli.

K

KÂBE: İnsanın gönlü; gönül.

KABE KAVSEYN: Hakk'a ulaşmayı engelleyen bir ölçü olarak algılanan Tanrı'yla insan arasındaki uzaklık.

KADEM: Uğur.

Kadem getirmek: Uğur getirmek.

KALIP: Vücut, beden, gövde.

Kalıbı Değiştirmek (dinlendirmek): Hakk'a yürümek.

KAMBERİYE: Bektaşi babalarının kuşaklarına taktıkları, sadakatle hizmet, vefa ve bağlılık ifade eden, neceftaşı ya da hacıbektaştaşından yapılmış, yumurta biçimli ortası delik taş.

KANAAT: Elde bulunana yetinme, gönlü zengin ve tokgözlü olma, aşırılığa kaçmama, tutkuya kapılmama.

Kanaat taşı: Meydan taşı.

KEFEN: İkinci doğuşu, yeniden doğuşu simgelemek üzere taliplere giydirilen beyaz bezden sade giysi.

Kefen Giymek: Bir talip, yeniden doğuşun anısına, beyaz bezden sade bir giysiye bürünmek.

KEMÂL: 1- Nefsin isteklerinden, dünya nimetlerinden sıyrılmı, arınma durumu.
2- Tarikat yolunda aşama aşama yücelme hali.

Kemâl Sahîbi: Kemale ermiş olan.

KEMER: Belli bir aşamaya yükselen dervişin beline özel bir törenle bağlanan ve Ali'ye, Pir'e bağlılığı simgeleyen kuşak.

KERAMET: 1- Peygamberlik savıyla bir ilgisi olmaksızın velilerde, ermişlerde görüldüğüne inanılan olağanüstü durum.

2- Bu durumda olan velilerin, ermişlerin gerçekleştirdiklerine inanılan olağanüstü eylem.

KEREM: Bağış, yardım.

Kerem ehli: Bağışta, yardımda bulunanlar.

Kerem etmek: Bağışta, yardımda bulunmak.

KERRAKE: İnce softan yapılan bir tür cüppe.

KESRET: Gerçek varlıklar alanı olarak algılanan bu dünyada; şeylerin, Tanrı'nın dışında ve O'ndan ayrı olarak bilinen, görünen çokluk yönü.

KEŞİF: Tarikat yolunda; gizli, örtük ve perdelenmiş durumda bulunan tanrısal gerçeği açığa çıkarma.

KEVSER: 1- Cennette bulunduğuna inanılan ırmak ya da havuz.

2- Bu ırmak ya da havuzun suyunu simgeleyen ve ayin-i cemde içilen şerbet.

3- Tarikat yolunda, tanrısal vergi ile kazanılan hakikat bilgisi.

Kevser Sakîsi: Hz. Ali.

KİBLE: İnsanın yöneldiği, tanrısal gerçeklere ulaştığı, "Tanrı'nın Evi" anlamında gönül.

KIRK: Kırklar'ı, Kırk Makam'ı simgeleyen sayı.

KİSMET: Tanrı'nın, tarikat yolcusuna uygun gördüğü şey, nasip.

KİSVE: Belli aşamaya gelmiş yol evladını derviş yapmak için, yol ulusu tarafından giydirilen özel giysi.

Kisve Giymek: Belli aşamaya gelmiş yol evladına, dervişlik erkânıyla bu aşamanın özel giysisini giydirerek onu derviş yapmak.

KONUŞAN KURAN: Kuran-ı Natık.

KUBBE: Tacin, yarım daire biçimli üst kısmı.

KURAN: Hz. Muhammet'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgilerin O'nun sezgisel aklı tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması.

Kuran-ı Natk: İnsan-ı kâmil olan Hz. Ali.

Kuran-ı Sami: Yazılı Kuran.

KURB: Tarikat yolunda Tanrı yolcusunun, gönlünü Tanrı dışındaki her şeyden arındırarak tanrısal nitelikler kazanması ve bu yolla Tanrı'ya yakınlaşması.

- KURBAN:** 1- Tarikat erkânında gösterilen durumlarda, Hakk'a yürümeden Hakk'a kavuşmanın anısına, lokma edilib yemek için tiğlanan belli özelliklere sahip hayvan.
- 2- Hak yoluna kendi canından geçen, başını yola adayan tarikat yolcusu.
- 3- Tarikat yolunda bir engel olarak beliren ve feda edilmesi gereken, tiğlanan hayvanla simgelenen nefis.
- 4- Tarikat erkânından olan ayin, tören, toplantı.

KURBANCI: Sofracı.

KURBİYE: Kurb.

KUTUP: Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olduğuna, Tanrı adına tasarrufta bulunduğu inanılan ve âlemin ruhu olarak algılanan en büyük veli.

Kutb-ül aktab: Ermişlerin en büyüğü; kutupların kutbu.

KÜRE: Hazret-i Fatma Ocağı.

Küre makamı: Çiğ yiyeceklerin pişirilip yenilecek duruma getirildikleri bir yer olarak küre'yle (Hz. Fatma Ocağı) simgelenen olgunlaşma, kemale erme aşaması.

L

LENGER: Tacin, başa geçen alt kısmı.

LIBAS: Dervişlik aşamasına ulaşanların giydiği tennure, haydariye ve hırkayla kuşandığı kamberiye, kemer ve taktığı teslimtaşından oluşan özel giysi.

LOKMA: Tekke yemeği.

MADDE ÂLEMİ: Duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabılır varlıklar âlemi, âlem-i şehadet, âlem-i şühud.

MAKALAT: Hacı Bektaş Velî'nin dini konuları içeren, özellikle "Dört Kapı-Kırk Makam" kavramını açıklayan yapıtı.

MAKAM: 1- Tarikat yolcusunun ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk aşaması.
2- Post.

MANA: Hakikat, sır, marifet.
Mana âlemi: Gayb âlemi.

MASİVA: Tanrı'dan başka her şey; dünya ve dünyayla ilgili her şey.
Masive ehli: Yaratıkların ve olayların Tanrı'nın gücüyle meydana geldiğinin bilincine varamayıp dünya ve dünyayla ilgili şeylere gönül verenler.

MENAKİB: Ermişlerin destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri kerametleri anlatan kısa öyküler.

MENKİBE: Ermişlerin destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri kerametleri anlatan kısa öykü.

MERSİYE: Alevi-Bektaşî edebiyatında Kerbela şehitlerinin acısını, Ehlibeyt sevgisini işleyen, heca ya da aruz ölçüsünde yazılmış şiir.

MERTEBE: Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun ulaştığı, erdiği aşama.

MESH: Taharet-i sugra'da, başı ıslak el ile sıvazlama.

MEŞREP: 1- Manevî yoldan Tanrıya ulaşma yolu olarak algılanan tarikat, tarikat bilgisi.
2- Tarikat yolunda Tanrı yolcusunun yaşam tarzı, duygusu, tutumu, davranış biçimi.

MEYDAN: Cem'in yapıldığı geniş oda; meydan odası.

Meydan açmak: Tarikat erkânı gereği cem yapmak.

Meydan eri: Cem e katılan canlılardan her bin.

Meydan eşliğine baş koymak: 1- Eşlik öperek tarikata bağlanmak.

2- Düşkünlük durumunun kaldırılması için meydan açılması halinde, düşün olanın, eşlik öperek kendini meydan erlerinin ko-

İkhtif yargılamasına teslim etmek ve bu yolla dedenin barışıklık sağlamasını dilemek.

Meydan görmek: İkrar vermiş olmak.

Meydan taşı: Meydanda, giriş kapısının solunda yer alan ve Kotu Açık Hacı Sultan adına kurulan, suçluya ceza makamını temsil eden taş.

MEZHEP: Bir din içindeki anlayış farklılıklarından doğan kollarından her biri.

MİHMAN: 1- Konuk, misafir.

2- Bu geçici dünyada bir süre konakladıktan sonra tanrısal evrene geçecek olan insan.

Mihman-ı Ali: Tanrı misafiri anlamında Ali misafiri.

MİHRAP: Meydanda, gönüllerin yöneldiği Tanrı nuru.

MİRAÇ: 1- Hz. Muhammel'in göklere yükselerek Tanrı katına çıkması.

2- Hak yüzünü görme anlamında algılanan İkrar verme, nasip olma.

3- Hz. Muhammel'in birinci göğe yükselirken bindiği doğaüstü varlık.

Miracın kutlu olsun: İkrar vererek, nasip alarak Alevi olana, tören bittikten sonra söylenen kutlulama sözü.

MİRAÇLAMA: Alevi-Bektaşî törenlerinde yapılan ilk semah.

MUHADARA: Kalbin, gönülün Hakk'ın huzurunda olması durumu.

MUHARREM: Kameri ayların birincisi.

MUM: Çerağ.

MURAKEBE: Tarikat yolcusunun, kendi iç dünyasına yönelerek kalbinde gönülünde Tanrı'ya bakması; derin düşünceye dalarak kendini Tanrı üzerinde yoğunlaştırması.

Murakebeye varmak: Derin düşünceye dalarak kendini Tanrı üzerinde yoğunlaştırmak.

MURAT: İstek, arzu, dilek.

Murat almak: Dileğine erişmek, kavuşmak.

Murat vermek: Dileğine erişmesini, kavuşmasını sağlamak.

MURTAZA: Hz. Ali'nin lakabı.

MUSAHİP: İkrar verecek, nasip alacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil anlamında eş; yol arkadaşı, yol kardeşi.

MUTLAK: Önsüz-sonsuz olarak algılanan özlük.

Mutlak adem: Zulmet olarak algılanan, olmayan ve olması olanaklı bulunmayan adem.

Mutlak birlik: Tanrısal birlik.

Mutlak güzellik: Tanrı.

Mutlak varlık: Tanrı.

Mutlak zaman: Önsüz-sonsuz olarak algılanan zaman anlamında Tanrı.

MÜCAHEDE: Tarikat yolcusunun nefisine karşı açtığı mücadele.

MÜHÜR: 1- Bektaşî tacında, hakikat yeri olarak algılanan, dillilerin birleştiği tepe noktası.

2- Namaz mühürü.

MÜKÂŞEFE: 1- Sezgiye dayanan bilgi yolu.

2- Bu yolla tanrısal sırların ehline görünmesi hali.

MÜLK: Maddî âlem, madde âlemi.

MÜMIN: Müslüman.

MÜMKÜN ADEM: Olmayan ancak olması olanaklı olan adem.

MÜNACAT: 1- Tanrı'ya yakarma, tarikat ulularını övme, onlara bağlılığını bildirme.

2- Bu konuları işleyen şiir ya da düzyazı.

MÜNKİR: İkardan dönen kimse.

MÜREBBİ: Mürşit.

MÜRİT: Bir mürşide, pire bağlanan kimse, derviş.

MÜRŞİT: Müritlerine kurtuluş yolunu ve Tanrısal sırların çözümünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, üstün aşamalı tarikat ulusu.

MÜRÜVVET: Büyüklük, ululuk, başıslama.

Mürüvvet dilemek: Suç işlemiş biri, meydan'da dâr'a durup kendisi için mürüvvet meydanı açılmasını istemek.

Mürüvvet meydanı: Suçlunun topluma geri dönebilmesi için küçük suçlarda kırk gün sonra, büyük suçlarda verilen cezanın bitimini izleyen günlerde yapılan tören.

Mürüvvet taşı: Meydan taşı.

N

NAİP: Birinin yerine bakan kimse, vekil.

NAKİB: Bir tekkede mürşide yardım eden, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına iş gören derviş ya da dede.

NAMAZ: Halka namazı.

Namaz mûhürü: Kerbela toprağından preslenerek yapılmış olan, namaz kılınırken secde edilen yere konan yuvarlak, dört ya da on iki köşeli plak.

NASİP ALMA: İkrar vererek tarikata girme, bir mürşide bağlanma; ikrar verme, el alma.

NATİK: 1- Söz söyleyen, konuşan.

2- Düşünce önce süren, düşünen, anlayan.

3- Bir şeyi ifade eden, gösteren, bildiren.

NAZ: Tanrı'ya yaklaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan; gönülün Tanrı sevgisiyle dolup taşması sonucu aşırı bir coşkuya kapılıp söylenmemesi gereken sözleri söyleme.

NAZAR: Mürşidin, kendini tarikata veren cana derin bakışı.

Nazar etmek: Mürşit, kendini tarikata veren cana derin bakmak.

NEFES: 1- Alevi-Bektaşî törenlerinde, meclislerinde ezgiyle okunan, tarikat inançları ve bu inançlarla ilgili olayların anlatıldığı koşma biçimindeki şiirlere verilen ad.

2- Bu şiirler üzerine bestelenen ve ezgi yalınlığı bakımından halk türkülerine yaklaşan ilahi.

3- Mürşidin, gönülleri ferahlandıran manevi gücü.

4- Cemlerde, kutsal olarak algılanan insan benliğine, kişiliğine yönelik sözlerle verilen ad.

Nefes evladı (oğlu): 1- Babagan Kolu inancına göre; Hacı Bektaş Veli'nin burun kanıyla gebe kalan Kadıncık Ana'dan doğan çocuk.

2- Yol evladı.

NEFİS: 1- Bir varlığın, kendisinden ayrı bir varlık olarak algılanan manevi gücü; ruh.

2- Bir insanın içindeki yıkıcı arzular ve kötü duyguların tümü.

NEŞE GELMEK: Cezbe durumuna girmek.

NİYAZ: 1- Bir tarikat ulusuna, büyüğüne ya da tarikatte bir makamı temsil eden şeye, yere ve bunlar aracılığıyla Tanrı'ya yalvarma, yakarma biçiminde uygulanan bir ibadet, niyaz ayini.

2- Birbirine gösterilen sevgi duygusu; saygı, hürmet.

3- Dilekte bulunma, dileme, rica.

4- Sunulan armağan, para.

Niyaz etmek: 1- Yalvarmak, yakarmak.

2- Saygı sunmak, hürmet etmek.

3- Dilekte bulunmak, dilemek, rica etmek.

NUR: Evrende görünür duruma gelen varlıklarda beliren ve bir ışık, aydınlık, parlaklık biçiminde algılanan tanrısal öz, ilahî belirti.

O

OCAK: 1- Tekke.

2- Ehlibeyt soyu.

3- Dede'nin bağlı olduğu soy.

4- Dedelik.

5- Hz. Fatma Ocağı.

OLGUN İNSAN: İnsan-ı kâmil.

ÖLMEK: Hakk'a yürümek.

P

PEYİK: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, cem yapılacağı haberini komşulara, cemaata ulaştırma görevini yerine getiren kimse.

PERVANE: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, semah yapma görevini yerine getiren kimse.

PEYMANÇE: Mürşit karşısında; ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik biçimde gerçekleştirilen yalvarma-yakarma duruşu; niyaz duruşu.

Peymançeye durmak: Dâr'a durmak.

PİR: 1- Tarikatın kurucusu, yayıcısı, önderi olan ve tarikatta en yüksek aşamada bulunan kimse.

2- Bu anlamda Hacı Bektaş Veli.

POST: Bir aşamayı, makamı simgeleyen ve seccade olarak algılanan; pirin, dedenin ya da babanın oturduğu tabaklanmış, tüylü deri.

Posta geçmek: Post sahibi olmak.

R

REHBER: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, dedenin yöneteceği törenleri hazırlama, yola girecek canlılara yolu öğretme görevini yerine getiren kimse.

RİCAL ÜL-GAYB: Gayb erenleri.

RİYAZET: Tarikat yolcusunun, Tanrı dışındaki bütün varlıklardan ilgisini keserek iradesini, kendisinde Tanrı bilgisini geliştirecek eylemlere vermesi.

RUH: Tanrısal evrenden geldiğine ve ölümsüz olduğuna inanılan, geçici bir süre için gövdeye girerek ona dirilik, devinim kazandıran tanrısal öz.

Ruh göçü: Tanrısal öz olarak algılanan ruhun ölümlü, geçici bir süre için kaldığı zarfından ayrılarak, yine geçici bir süre için kalacağı yeni bir bedene, varlığa geçmesi.

Ruh zarfı: Ruhun geçici konaklama yeri olarak algılanan insan bedeni, görünür varlık.

RUM ABDALLARI (ERENLERİ): Horasan'dan Anadolu'ya gelen dervişler.

S

SABİR: Bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama durumu.

SAFA NAZAR: 1- Mürşid'in (uyarıcının), yol evladına olgunlaştırıcı, onun görününü açıcı bakışı, ilgisi.

2- Yol evladının, evrendeki her nesneye birlik (vahdet) gözüyle bakması.

SAFEVİYE: XIII. yy.'da İran'da Seyit Safiyettin İshak-ı Erdebili tarafından kurulan tarikat.

SAKA: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, su dağıtma görevini yerine getiren kimse.

SAKİ: 1- Bütün feyz ve sevginin kaynağı anlamında Tanrı.

2- Cennet'te kutsal ırmağın suyunu dağıtan, canlılara sevgi ve birlik içkisini sunan kimse anlamında Hz. Ali.

3- Tanrı'nın sevgisini ve nurunu saçan kimse anlamında Pir-i tarikat (Ha-

cı Bektaş Velî) ya da insan-ı kâmil.
4- Kimi bölgelerde cem'deki on iki hizmet sıralamasına giren; şerbet, dem dağıtma; şerbet, dem şişelerini ve kadehlerini temizleme görevini yerine getiren kimse.

Saki-i kevser: Hz. Ali.

SALAT: 1- Dua.
2- Namaz.

SALİK: Tarikat yolcusu.

SECCADE: Post.
Seccadeye geçmek: Posta oturmak.

SECDE: Ayinlerde ya da namazda, makama saygı için yere kapanma ya da eğilme.

Secdeye kapanmak(varmak): Ayinlerde ya da namazda, makama saygı için yere kapanmak ya da eğilmek.

SEMAH: Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, cem ve muhabbet toplantılarında müzik eşliğinde yapılan dinsel dans.

Semaha durmak(girmek): Semah dönmeye başlamak.

SEMAHÇI: Pervane.

SESSİZ KURAN: Karan-ı Samit.

SEYİT: Hz. Muhammet soyundan olan kimse, topluluk.

SEYRAN: Gezme, gezinti.

Seyran etmek: Gezmek.

Seyrana çıkmak: Gezintiye çıkmak.

SIR: 1- Hakk'ın gayb duruma getirdiği, ancak halka bildirmedikleri şey.
2- "Tanrı evi" olarak tanımlanan insan gönlünde təcəlli eden ve ancak nefsin isteklerinden sıyrılıp içe kapanışla, derin düşünceye dalmakla öğrenilen tanrısal gerçek.

Sir etmek: 1- Duyulması istenmeyen bir düşünce ya da olayı saklamak, gizlemek.

2- Dem içmek.

3- Çerağ söndürmek.

- SİDK:** 1- Tarikata candan bağlanma.
2- Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde bile doğruluktan ayrılmama, hak olanı söyleme.
3- Kişinin inancında şüphe, halinde leke, davranışlarında kusur olması; özün söze, davranışa uyması durumu.

SİRAF: Tanrısal gerçekleri arama yolu, gönül yolu; sırat köprüsü.

SIVAZLAMA: Mürşidin, talibin sırtı üzerinde elini okşar gibi gezdirerek onu kutsaması.

SOFRACI: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, sofrayı kurma, kaldırma görevini yerine getiren kimse.

SOHBET MEYDANI: Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için yapılan cem töreni; muhabbet meydanı.

SUDUR: Tanrı'nın kendi özünden fıskıran, taşan bir nurun dönüşümler geçirmesi yoluyla evrende, gözle görülebilir biçimler aldığını savunan kuram; sudur öğretisi; sudur teorisi.

SULTAN: Kimi tarikat ulularına verilen ad.

Sultanım: Alevi-Bektaşilerin kendi aralarında "sen" yerine kullandıkları seslenme sözü.

SURET: 1- Tanrı'nın dış dünyada ya da insan gönlünde tecellisi.

2- "Hak'ın görünümü" anlamında insan-ı kâmil.

SÜLUK: Tarikata girme.

Süluk etmek: Tarikata girmek.

Süluk görmek: Tarikata girmiş olmak.

SÜNNET: 1- Hz. Muhammel'in söz, davranış, uygulama ve onayları.

2- Hz. Ali soyundan gelen imamların söz, davranış, uygulama ve onayları.

3- Mürşide, pire itaat.

ŞAH: 1- Manevi dünyanın, bätini bilgi dünyasının sultanı anlamında Hz. Ali'ye, diğer imamlara ve kimi tarikat ulularına verilen ad, ünvan.

2- Hem bu dünyanın, hem öbür dünyanın sultanı anlamında Hz. Muhammel'e verilen ad, ünvan.

3- Bütün evrenin eşsiz ve ortaksız yöneticisi anlamında Tanrı'ya verilen ad.

ŞEDD-İ ŞAH: Ali kuşağı olarak algılanan şed, kemer.

ŞEMSI TAÇ: Yedi terkli Bektaşî tacı.

ŞERBET: Camilerde içki yerine sunulan şekerli içecek.

ŞEVK: İnsan gönlünün Tanrı-sevgisinden; tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkusu.

ŞİİLİK: Hz. Muhammet'ten sonra Ali bin Ebu Talip'in vasiyet yoluyla halife atandığına inanan Ali yandaşlarının oluşturduğu, ehli sünnet dışı mezhep.

ŞÜKÜR: Tanrı'yı iyiliklerinden, nimetlerinden dolayı saygıyla anma.

Şükür secdesine kapanmak: iyiliklerinden; nimetlerinden dolayı Tanrı'ya niyaz etmek.

T

TAAT: Allah'ın emirlerine uyma, ibadet etme, ibadet.

Taat etmek: Allah'ın emirlerine uymak, ibadet etmek.

TAÇ: Dervişlerin başlarına giydikleri başlık.

TAHARET-İ SUGRA: Kimi ibadetlerin yerine getirilmesi için gereken ve el, ağız, burun, kol, ayak yıkama, başa ve ensâyeye ıslak el gezdirme, kulağı temizleme biçiminde gerçekleştirilen küçük temizlenme; tarikat abdesti; abdest.

TAKİYE: Alevilere/Bektaşîlere yönelik kırım ve baskılara karşı bir savunma biçimi olarak doğan ve zamanla yol kuralı durumuna gelen; tarikat kurallarını ve bilgisini Sünnilere açmama, kendini gizleme kuralı.

TALİP: 1- Tarikata girmek isteyen, Bektaşî olmak isteyen kimse.

2- Bu amaçla ikrar ayinine alınan kimse.

TANRI: Kendiliğinden var olan, varlığı kendinden başka bir varlığı gerektirmeyen, önsüz-sonsuz olarak algılanan, her şeyin yaratıcısı durumundaki güç.
Tanrı dergâhı: Tanrı katı.

Tanrı dostu: Tanrı'nın sevgili kulu; ermiş; eren, er.

Tanrı Yolu: Manevi yükselmeye, yücelmeye insanı Tanrı'ya ulaştıran yol olarak algılanan tarikat yolu.

Tanrı'nın arslanı: Hz. Ali.

TARİK: Alacadeğnek.

TASAVVUF: Tanrı-insan-evren ilişkisini bir bütünlük içinde gören ve insanın lanrisal erdemlerle donanmasını, gönülünü Tanrı sevgisine bağlamasını amaçlayan dinsel-felsefi düşünce.

TEBERRA: Ehibeyt'e ve Ehibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme; bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma.

TECELLİ: 1- Tanrisal niteliklerin nesnel varlıklarda görünüş alanına çıkması.
2- Tanrı nurunun Tanrı'nın evi olarak algılanan gönüllerde belirmesi.

TEFEKKÜR: Tanrisal tecelliler üzerinde düşünmeye dalma; tanrisal olan kendi özünü düşünme konusu yapma.

TEFSİR: Zahir karşılığı olarak algılanan ve kişiye şeriat kapısının ötesinde bir şey kazandırmayan, Kuran'ın biçime bağlı kalınarak açıklanması, yorumlanması işi.

TEKBİR: Kimi tarikat törenlerinde ve kurban tığlanırken, özel bir ezgiyle okunan Allah', Muhammet'i, Ali'yi ve piri ululama duası; tekbir duası.
Tekbir etmek: Tekbir duasını okumak.

TEKBİRLEMEK: 1- Tekbir duası okumak.
2- Tekbir duası okuyarak bir şeyi, kimseyi kutsamak.

TEKKE: Mürşit ve müritlerin içinde yaşadıkları, ibadet ettikleri ve tarikat törenlerini düzenledikleri, nefsin terbiye edildiği, ruhların olgunlaşmasının sağlandığı, cemaatin dinsel ve toplumsal yönden eğitildiği bir makam olarak algılanan yer, yapı ya da yapılar topluluğu.

TELKİN: 1- Müride, mürşidin verdiği öğüt.
2- Tevhidin dereceleri aralamasında yer alan, şeriat kapısından tarikat kapısına girme aşaması.
Telkin etmek: Mürşit, müride öğüt vermek.

TELLİ KURAN: Sez.

TEMKİN: 1- Tarikat yolcusunun, bu yolda inançlı ve kararlı olması.
2- Tarikat yolcusunun, masivaya yüz çevirmesi.

TENNURE: Dervişlerin giydiği, teni nurlandırdığına inanılan, ince kumaştan yapılmış, düz yakalı, kollu, önü yukandan aşağıya açık, geniş uzun etekli bir giysi.

TERCÜMAN: 1- Belli bir hizmete başlarken okunan, kısa ve çoğu Türkçe, ne-
sir ya da manzum biçiminde düzenlenmiş, Alevilik-Bektaşilik
inancını, düşüncesini öz olarak veren dua.

2- Anadolu Alevilerinde, eti parçalanmadan doğrudan doğruya
karakazanda haşlanan kurban.

3- Sitem.

Tercüman kurbanı: Görgü cemi.

Terçüman lokması: Parçalanmadan doğrudan doğruya karakazanda haş-
lanan kurbanın eti.

TERK: Tarikata bağlanarak, tulkularından, geçici isteklerinden sıyrılma.

TESLİM: Mürşide kendini verme, onun buyruğu altına
girme.

Teslim olmak: Mürşide kendini vermek, onun buyruğu altına girmek.

TEVECCÜH: Kutsal olarak algılanan bir makama ya da bu makamı simgeleyen
nesneye, kişiye yönelme.

TEVEKKÜL: Benlik duygusundan sıyrılarak Tanrı'ya bağlanma; bütün işlerini
Tanrı'ya bırakma.

TEVELLA: Ehlibeytî, Ehlibeyt soyundan gelenleri sevme, onları sevenleri sev-
me.

TEVHİT: 1- Bütün varlık türlerinin Tanrı'da bir olduğuna inanma.

2- Tanrı'nın birliğini, Ali'nin Tanrı'nın velisi olduğunu vurgulayan ve
cemlerde müzik eşliğinde söylenen şiir.

TEVİL: Kuran'ın manevî yönünü anlamak için yapılan yorumlama; ayet cümle-
lerini dış görünüşlerinden kurtararak aslına çevirme; Tanrı bildirimlerinin za-
hirini batinına dönüştürme işi.

TİĞBENT: İkrar ayınındık, mekûrif tarafından üç düğüm atılarak nasip alan canın
beline yöntemine uygun biçimde bağlanan, o gün tığlanan kurbanın yünün-
den örülmüş kuşak.

TİĞLAMAK: Bir hayvanı kurban etmek.

TIRAŞ ETMEK: Tıraş erkânında; saç, sakal, kaş, bıyık gibi başta, yüzde çıkan
kıl örtüsünü kesmek.

TÜRAB OLMA: Herkesin ayak topağı anlamında alçakgönlülü olma.

TÜRKMENLER: XI. yy.'dan sonra batıya göç eden ve Oğuz geleneklerini sürdüren, Türk dillerinin güneybatı koluna bağlı bir dil konuşan halk.

Ü

UÇMAK: Cennet.

ULU: Tarikat yolunda yüksek olgunluk derecesine ulaşmış, çok üstün niteliklere ve büyük erdemlere sahip yüce insan.

ULULUK: Ulu olma durumu; ulu kimseye özgü nitelik; büyüklük, yücelik.
Ululuk sahibi: Büyüklük, yücelik sahibi.

UYARMAK: 1- Çerağları yakmak.

2- Ocağı tutuşturmak.

3- Birine doğru yolu göstermek; nasip vermek; el vermek.

Ü

ÜÇ: 1- Allah-Muhammet-Ali üçlemesini simgeleyen sayı.

2- Eline-diline-beline sözcüklerini simgeleyen sayı.

3- Mürit-rehber-mürşit üçlemesini simgeleyen sayı.

4- Üç âlemi simgeleyen sayı.

Üç âlem: Cansız varlıklar, bitkiler ve hayvanlar âlemi.

V

VAHDET: 1- Tanrı'ya yakın olma, Tanrı'yla bir olma.

2- Tanrı'yla başbaşa kalmak için uyku durumuna geçme, bir başına, yalnız kalma.

VAHİY: 1- Bir düşünce ya da buyruğun Tanrı tarafından Peygamber'e ilham edilmesi.

2- Peygamber'e ilham edilen tanrısal kelimeler ve haber.

VAROLUŞ ÇEMBERİ: Tanrı'dan taşan, fıskıran özün akt-ı evvel'den âlem-i şühud da inerken çizdiği düşünülen kavs-i nüzul ile âlem-i şühudtan çıktığı kaynağa (Tanrı'ya) yükselirken çizdiği düşünülen kavs-i uruc eğrilerinden oluşan daire.

VECD: Kendini Tanrı'ya vererek derin bir coşkuya kapılma.

VELÂYET: Tanrı'nın kendine dost kıldığı ve verdiği ilhamla yaratıcı varlığına kattığı velilerin, ermişlerin aşaması, makamı; velâyet aşaması, velâyet makamı.

Velâyet eri: Velâyet aşamasında, makamında bulunan ermiş.

Velâyet kabzası: Velâyet aşamasına ulaşmış ermişin, avuçta simgelenen tanrısal gücü.

Velâyet sahibi: Velâyet aşamasına ulaşmış ermiş.

Velâyet sultanı: Velâyet aşamasına ulaşmış ermişlerin en yücesi.

VELÂYETNAME: Tarikat ulularının menkıbeleşmiş yaşamlarını anlatan yapıt.

VELÎ: Velâyet aşamasına, makamına ulaşarak ölümsüzlüğe kavuşmuş yüce insan.

VELİYULLAH: Tanrı ermişi anlamında velî.

VİLÂYET: Velâyet.

VİSAL: 1- Manevi aşamaları geçerek Tanrı'ya ulaşma.
2- Hakk'a yürüme.

Y

YÜKSELEN EĞRİ: Kavsi-uruc.

YÜZ SÜRMEK: Bir teslimiyet belirtisi olarak yüzünü bir yere ya da kutsal bir şeye sürercesine eğilmek.

YOL: Tarikat.

Yol abdesti: Taharet-i sugra.

Yol arkadaşı: Musahip.

Yol ehli: Tarikata girmiş, Ali yolunu, Pir yolunu tutmuş can.

Yol kardeşi: Musahip.

Z

ZAHİR: 1- Gerçek olan görünmeyen alanın bir yansıması olarak algılanan, görünen nesnel varlık alanı.

2- Şeriat olarak algılanan ve tanrısal tecelliler biçiminde görünüş alanına çıkan varlıkların dış yüzü.

3- Bâtından habersiz olan ve zahirle yetinen, tarikat dışından kimse.

ZÂKİR: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, deyiş, düvaz, miraçla-

ma söyleme ve saz çalma görevlerini yerine getiren kimse.

ZİKİR: 1- Tarikat törenlerinde Allah'ın adını anma ve yineme.

2- Tarikat törenlerinde Allah-Muhammet-Ali ya da On İki İmam adlarını anma, söyleme.

ZUHUR: Tecelli.

Zuhur etmek: Tecelli etmek.

* Terimler için bk: **ESAT KORKMAZ, Ansiklopedik Alevilik Bektaşılık Terimleri Sözlüğü, ANT, 2. baskı, 1994**

Nakşibendilere devredildi; dönemin postnişini Ahir Mehmet Baba, dört halifesi ile birlikte Tire'ye sürüldü; Dergâh yeniden harap duruma geldi.

1861'den sonra Dergâh canlanmaya başladı. Özellikle son postnişin Mehmet Ali Hilmi Dede Baba (1863-1907) döneminde, Dergâh yoğun bir imar faaliyetine sahne oldu.

1925'te kapatıldıktan sonra mülkiyeti Vakıflar İdaresi'ne devredildi; işlevsiz kaldığından harap olmaya başladı. Günümüze ulaşamayan kimi yapı bölümlerinin, bu dönemde ortadan kalktığı bilinmektedir.

Yüzyıllardır cemlerimizin yapıldığı, kurbanlarımızın tuğlandığı, lokmalarımızın yendiği bu kültür-inanç kurumu; 1980'lerin ortasından başlayarak Alevilerce sahiplenildi, bakımsız ve harap durumdaki Dergâh, öncü canların özveri ve yürekli çalışmalarıyla otantik özüne uygun biçimde restore edilerek bugünkü durumuna getirildi.

Bir inanç ve kültür yuvası durumundaki Dergâhımızı her yıl yüzbinlerce canımız ziyaret etmekte ve etkinliklerimizden yararlanmaktadır.

Şahkulu Sultan Dergâhı Vakfı yönetimi olarak siz sevgili canlara hizmet etmekten onur duyuyoruz. Dergâhımızın tarihsel misyonuna sahip çıkarak, Vakfın etkinlik alanlarını her geçen gün biraz daha genişletmeye, daha yararlı etkinlikler gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Bizlerden maddi-manevi katkılarınızı, önerilerinizi esirgemeyeceğinizi biliyoruz. Hünkârımızın dediği gibi;

"Bir olalım, iri olalım, diri olalım."

Bir olmazsak, iri olmazsak, diri olmazsak Alevi aydınlanmasını, Alevi hümanizmini ve Alevi ahlakını dünden bugüne taşıyamayız; şeriattan özgürleşemeyiz; toprağımızı ve insanımızı Ortaçağ değer ve kurumlarından kurtaramayız. Kendi yazgımızın ötesinde, doğanın yazgısını da güdümümüze

Nakşibendilere devredildi; dönemin postnişini Ahir Mehmet Baba, dört halifesi ile birlikte Tire'ye sürüldü; Dergâh yeniden harap duruma geldi.

1861'den sonra Dergâh canlanmaya başladı. Özellikle son postnişin Mehmet Ali Hilmi Dede Baba(1863-1907) döneminde, Dergâh yoğun bir imar faaliyetine sahne oldu.

1925'te kapatıldıktan sonra mülkiyeti Vakıflar İdaresi'ne devredildi; işlevsiz kaldığından harap olmaya başladı. Günümüze ulaşamayan kimi yapı bölümlerinin, bu dönemde ortadan kalktığı bilinmektedir.

Yüzyıllardır cemlerimizin yapıldığı, kurbanlarımızın tığlandığı, lokmalarımızın yendiği bu kültür-inanç kurumu; 1980'lerin ortasından başlayarak Alevilerce sahiplenildi, bakımsız ve harap durumdaki Dergâh, öncül canların özveri ve yürekli çalışmalarıyla otantik özüne uygun biçimde restore edilerek bugünkü durumuna getirildi.

Bir inanç ve kültür yuvası durumundaki Dergâhımızı her yıl yüzbinlerce canımız ziyaret etmekte ve etkinliklerimizden yararlanmaktadır.

Şahkulu Sultan Dergâhı Vakfı yönetimi olarak siz sevgili canlara hizmet etmekten onur duyuyoruz. Dergâhımızın tarihsel misyonuna sahip çıkarak, Vakfın etkinlik alanlarını her geçen gün biraz daha genişletmeye, daha yararlı etkinlikler gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Bizlerden maddi-manevi katkılarınızı, önerilerinizi esirgemeyeceğinizi biliyoruz. Hünkârımızın dediği gibi;

"Bir olalım, iri olalım, diri olalım."

Bir olmazsak, iri olmazsak, diri olmazsak Alevi aydınlanmasını, Alevi hümanizmini ve Alevi ahlakını dünden bugüne taşıyamayız; şeriattan özgürleşemeyiz; toprağımızı ve insanımızı Ortaçağ değer ve kurumlarından kurtaramayız. Kendi yazgımızın ötesinde, doğanın yazgısını da güdümümüze

alacağımız bir yüzyıla girerken, karayazgı çağına özlem duyanlara olanak tanımış oluruz.

Bir olalım, iri olalım, diri olalım ki Alevi felsefesi, Dört Kapı Kırk Makam öğretisi, Alevi inanç-kültür ve edebiyatı füm dünyaya yayılabilsin. Halkın çıkarımın taşıyıcısı olan Alevi toplu davranışı, toplumsal refleksi yaşama geçirilebilsin. Bizi geleceğe hazırlayacak kurumlarımız, örgütlerimiz canlanabilsin.

Halk katında dünden bugüne edinilen ve yarınlara ışık tutacak olan deneyimlerimiz tek güvencemiz. Bu güvencenin aydınlığında, siz sevgili canlara esenlikler dileriz.

[Vakıf Başkanı]

Mehmet ÇAMUR

[İkinci Başkan]

Muharrem DAŞDEMİR

[Yönetim Kurulu Üyesi] [Yönetim Kurulu Üyesi]

Hasan İŞİK

Makbule NERGİS

**VAKIF HİZMETLERİNE
KATKI VERELİM
VAKIF ETKİNLİKLERİNE
KATILALIM**

Gelecekte daha güçlü olacağımız inancı içinde vakıf çalışmalarımızı siz sevgili canlara kısaca tanıtmak istiyoruz: Katkı, katılım sizden; hizmet bizden. Çünkü hizmet nöbeti şu anda bizde; yarın sizlerin içinden kimileri üstlenecek bu görevi: O zaman katkı, katılım bizden; hizmet sizden, olacak.

1.- **Eğitim:** Sözel kültürümüzün yazılı kültür durumuna geçirilme çabalarının yoğun olarak yaşandığı günümüzde eğitim her şeyin başı. Değerlerimizi otantik geçmişinden özümseyip yeni bir yorumla yaşama geçirerek kimliğimizin ölçütlerini

yaratmak zorundayız. Bu her şeyden önce bir "kafa" sorunudur. Bunun bilinci içinde olan Vakıf yönetimimiz; Türkiye'de ve dünyada ilk kez Şahkulu Sultan Dergâhı'nda "Alevilik Temel Eğitim Kursu" açmış, değerli öğretmenlere ders verdimiştir. 1995-1996 ve 1996-1997 yıllarında sürdürülen Alevilik Temel Eğitim Kursu çalışmalarında başarılı öğrencilere sertifika verilmiştir. Derslik sorununu çözümlemek üzereyiz; Alevilik Temel Eğitim Kurslarına 1998-1999 eğitim döneminde devam edeceğiz.

1997-1998 eğitim döneminde yine Şahkulu Dergâhı'nda ve yine ilk kez Yazar-Araştırmacı Esat Korkmaz yönetiminde Alevi felsefesinin ve Dört Kapı Kırk Makam eğitim öğretisinin tartışıldığı, güncel Alevi sorunlarının yorumlandığı "Düşünce Atölyesi" eğitim etkinliği yaşama geçirilmiştir. Daha önce Temel Eğitim Kurslarından geçmiş olan ya da Alevilik konusunda belli birikimleri olan gençlerin katıldığı "Düşünce Atölyesi" eğitim çalışması, önümüzdeki dönem de devam edecektir.

2.- **Kurslar:** Eğitim çalışmaları kapsamında saz ve semah kursları kesintisiz biçimde; yabancı dil kursu, biçki-dikiş kursu, okuma-yazma kursu vb. belli dönemlerde sürdürülmektedir.

Semah öğretmeni Mehmet Aydoğmuş tarafından sürdürülen semah kursu çalışmalarının iki yıllık bir geçmişi vardır. Kurs çalışmaları sonucu oluşturulan Semah Grubu; cemdeki semah hizmetini yerine getirmenin dışında, Dergâhın bahçe ve salon etkinliklerine katılmakta, yurtiçi ve yurtdışı etkinliklerde Dergâhımızı temsil etmektedir. Semah Grubu'nun döndüğü semahları ise şu şekilde sıralayabiliriz: Erzincan Kırklar Semahı, Kırat Semahı, Fethiye Semahı, Bozok Semahı, Ladik Semahı, Kardeşlik Semahı, Sofra Semahı, Urfa Semahı, Benim Kâbem, Turnalar Semahı, Hacı Bektaş Semahı, Gamelinden Semahı, Alaçam Semahı ve Tokat Semahı.

3.- **Araştırma:** Şahkulu Dergâhı'nda Türkiye'de ilk kez bir

"Alevilik-Bektaşilik Araştırma Merkezi" kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Dr. Ali Aktaş sorumluluğunda yürütülen çalışmalar kapsamında yerli ve yabancı araştırmacılarla işbirliğine gidilerek Alevi yolunun otantik kaynakları bir araya toplanmaktadır. Toplanan kaynaklar gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra Dergâhımız kütüphanesinde araştırmacıların yararlanmasına sunulacaktır. Ayrıca oluşturulacak Alevilik-Bektaşilik Araştırma Merkezi, Alevilikle ilgili temel başvuru kitaplarını yayımlamaya başlayacak ve bir araştırma dergisi çıkaracaktır.

4.- **Komisyonlar:** Vakıf yönetimimiz siz sevgili canlara hizmet verirken, iki komisyonumuzun etkin çalışmalarından da yararlanmaktadır.

a.-) **Gençlik Komisyonu:** Gençlik Komisyonumuz, içinde bulunduğumuz dönemde yoğun çalışmalar yaptı. Attila Taş başkanlığında çalışmalarını sürdüren komisyon, 23-24 ve 30-31 Mayıs 1998 tarihlerinde "I. Gençlik Günleri" etkinliğini yaşama geçirdi. Yazarlarla yapılan imza günlerine, panellere, söyleşilere, güzel sanatlarla ilgili sergilere, Gençlik Tiyatrosu'nun oyununa canların yoğun katılımı oldu.

6-7-8 Haziran 1998 günleri Abdal Musa etkinliklerine katılan Gençlik Komisyonu; orada canlara hizmet katkısı verdi ve Dergâhımızın yayınlarının satıldığı bir kitap standı açtı. 4 ve 5 Temmuz günleri Dergâh bahçesinde Sivas'ı Anma etkinliklerini düzenledi.

b.-) **Kadın Komisyonu:** Makbule Nergis başkanlığında çalışmalarını sürdüren Kadın Komisyonu, geçmiş dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de burs için katkı parası sağlamak için Haziran ayının ilk haftasında bir kermes düzenledi. Ayrıca bir semah grubu da oluşturan Kadın Komisyonumuz, daha fazla öğrenciye burs verebilmek için katkı yaratmak amacıyla 1998 sonunda bir yemek düzenleyecektir.

5.- **Yayın:**Sevgili canlar Şahkulu Sultan Dergâhı vakfımız Aleviliğin düşünsel, inançsal ve güncel sorunlarını işleyen/tartışan kitaplar yayımlamayı amaç edinmiştir. Önemli konular "cep kitabı" ya da "broşür" olarak da basılmış ve yaygın dağıtımı yapılmıştır.Yayınlarımızın bir listesini veriyoruz:

- *- Pir Sultan Abdal Divanı
- *- Dört Kapı Kırk Makam
- *- Hak-Muhammet-Ali ve Kırklar Cemi
- *- İmam Cafer Buyruğu
- *- Anadolu'da Alevi-Bektaşî Dergâhları
- *- Şaha Doğru Giden Kervan
- *- Alevilik Nedir?
- *- Semah Nedir?
- *- Alevilikte Musahiplik
- *- Pir Sultan Abdal
- *- Alevilik-Bektaşîlik ve Türkçe
- *- Hacı Bektaş Veili
- *- Ölmeden Evvel Ölmek
- *- Hazreti Hüseyin ve Kerbela
- *- Kızılbaş Alevi Dedeleri
- *- Derviş Muhammet Divanı
- *- Mehemet Ali Hilmi Dede Baba Divanı
- *- Türkîş Alevîs Today
- *- Laiklik Nedir? Aleviler Niçin Laik olmak Zorundadır?

6.- **Burs:**Sevgili canlar Dergâhımız her yıl yüzlerce üniversiteli öğrencimize burs vermektedir. Gençlerimiz bizim geleceğimiz; her yıl daha fazla sayıda öğrenciye burs verebilmek için çalışmalarımız sürmektedir. Katkılarınızı burs verilme koşuluyla da yapabilirsiniz.

7.- **Cem:**Değerli canlar Dergâhımızda her pazar saat 13'te yolumuzun temeli cem töreni yapılmaktadır. Aleviler yaklaşık 700 yıldır Anadolu toprağında cem töreni uygulamasıyla

inançlarını dünyalaştırdılar. İnançlarını dünyalaştırırken kendilerini toplumun duyarlı bir üyesi durumuna getirdiler. Sevgili canlar Veli Akkol Dede tarafından yürütülen cemlerimize katılalım, hizmet sahiplerinin uyarılarına kulak verelim; cemde felsefemizin ve öğretimimizin bize yüklediği disiplinin dışına çıkmayalım.

8.- **Kurbanlık:** Canlar, Dergâhımızda kurbanlık bulunmaktadır; kurbanlıklarımızdan almanız durumunda hem Dergâhımıza katkı vermiş olacaksınız hem de kurbanlarınızın lokmalarından dergah eşiğinden içeri adım atan her can yararlanacaktır.

9.- **Aşevi:** Sevgili canlar yönetim kurulu üyemiz Hasan Işık sorumluluğunda çalışmalarını sürdüren Aşevi'nde lokma sunma hizmetimiz kesintisiz sürmektedir. Canlarımızın lokma alırken ve lokmalarını yerken gerekli disipline uymalarını diliyoruz.

10.- **Sağlık:** Sevgili canlar Dergâhımızda bir sağlık ocağı açmış bulunuyoruz. Hemşire Pelüze Erol sorumluluğunda çalışmalarını sürdüren sağlık ocağımız, ücretsiz ilaç dağıtımı yapmaktadır. Hastahane hizmetini gerektirmeyecek sağlık sorunlarınız için Sağlık Ocağımıza başvurabilirsiniz.

11.- **Kitap-Kaset-Dergi Satış:** Dergâhımızda siz sevgili canların bilgi gereksinmesini karşılamak üzere kitap-dergi,kaset satış yerimiz bulunmaktadır. Bu ürünleri, satış yerimizden piyasadan daha ucuza edinebilirsiniz.

12.- **Genel Hizmetler:** Sevgili canlar, Dergâhımızın bahçesinde gıda maddelerinin satıldığı bir büfe bulunmaktadır. Ayrıca, canların haberleşmesi için telefon kulübelerimiz vardır. Yine Dergâhımız, evlenecek çiftlere katkıda bulunmak için ücretsiz gelinlik vermektedir.

ESAT KORKMAZ

DÖRT KAPI
KIRK MAKAM

*Bilimler hazinesinin
sahibi Pir Hacı Bektaş
Veli'nin anısına*
